

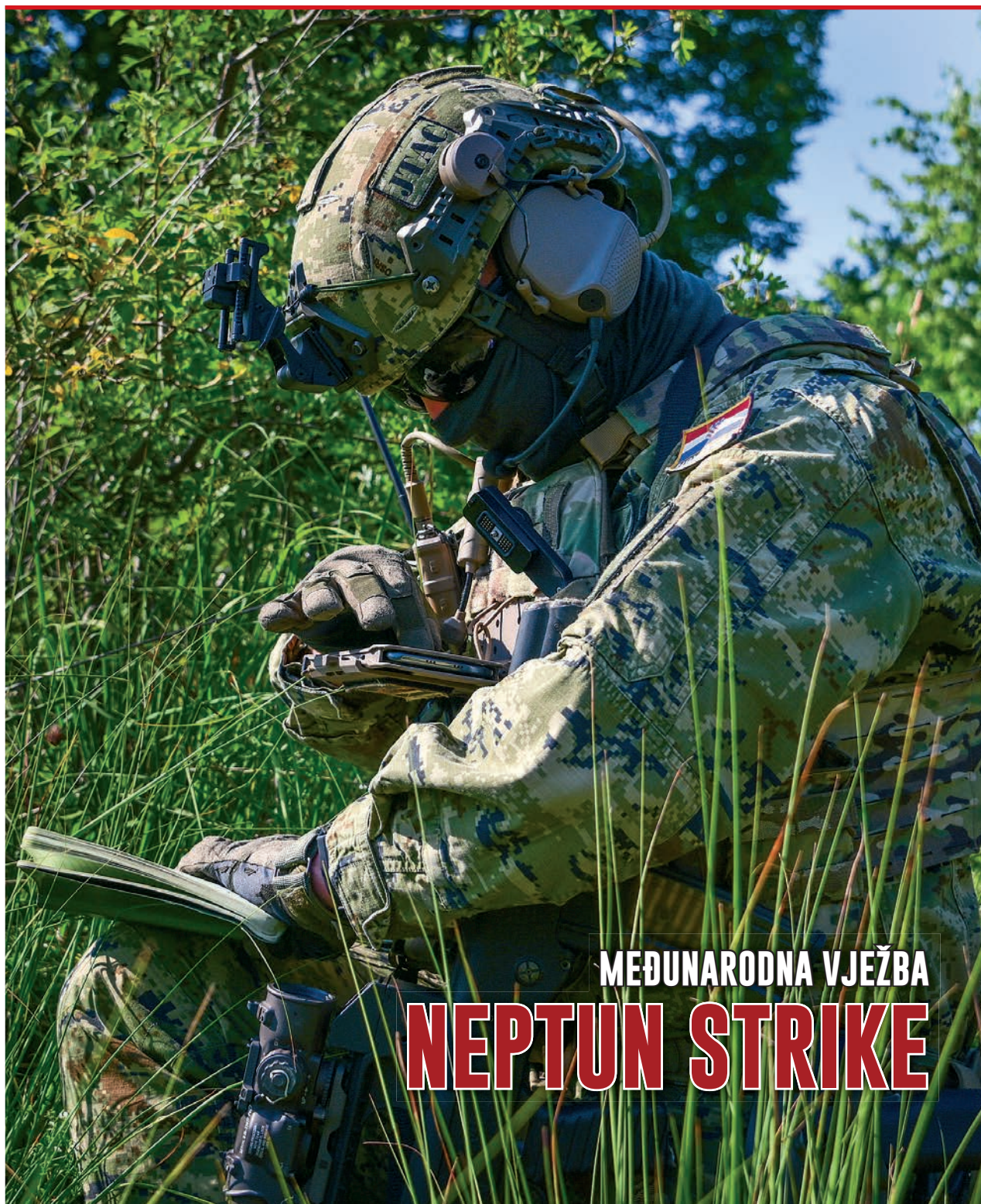
HRVATSKI VOJNIK

BROJ 738

4. SRPNJA 2025.

CIJENA 1,33 €

PRVI HRVATSKI VOJNOSTRUCHNI MAGAZIN // IZLAZI OD 1991. // WWW.HRVATSKI-VOJNIK.HR

**NA HVU-U
ODRŽANA
SVEČANA
PROMOCIJA
POLAZNIKA
VOJNIH ŠKOLA**

TRI PRIMJERA
VOJNE
IZVRSNOSTI

**PRIMJENA
AUTOGENOG
TRENINGA U
HRVATSKOJ
VOJSCI**

VOJNIK U SLUŽBI
DOMOVINE,
BORAC U SLUŽBI
POBJEDE

MEĐUNARODNA VJEŽBA
NEPTUN STRIKE

Foto: omislav Brandt

www.hrvatski-vojnik.hr

NAKLADNIK: **MINISTARSTVO OBRANE REPUBLIKE HRVATSKE / SAMOSTALNA SLUŽBA ZA ODNOS S JAVNOŠĆU I IZDAVAŠTVO / ODJEL HRVATSKIH VOJNIH GLASILA I IZDAVAŠTVA****Glavni urednik:** Željko Stipanović (zeljko.stipanovic@morh.hr) // **Zamjenica glavnog urednika:** Vesna Pintarić (vpintar@morh.hr)**Urednici i novinari:** Domagoj Vlahović (domagoj.vlahovic@gmail.com), Ivan Šurbek, Tomislav Vidaković (tomislav.vidakovic@morh.hr), Hrvoje Lončarević (hrvoje.loncarevic@morh.hr)**Lektura / korektura:** Gordana Jelavić (gordana.jelavic@morh.hr), Andrea Pavlić // **Fotograf:** Tomislav Brandt (tomislav.brandt@morh.hr)**Grafička redakcija:** Ante Perković, Predrag Belušić // **Marketing:** Mila Badrić Gelo (mbadric@morh.hr), tel: 4568-008; fax: 3784-322**Tisak:** Tiskara STEGA TISAK d.o.o., Heinzelova 60/1, 10 000 Zagreb // **Adresa uredništva:** Odjel hrvatskih vojnih glasila i izdavaštva, Ilica 256b, 10 000 Zagreb, e-mail: hrvojinik@morh.hr**Odobrava:** Ivana Balenović, voditeljica Samostalne službe za odnose s javnošću i vojna glasila

NA HVU-u ODRŽANA SVEČANA PROMOCIJA POLAZNIKA VOJNIH ŠKOLA

Svečana promocija ovogodišnjih naraštaja polaznika vojnih škola Hrvatskog vojnog učilišta "Dr. Franjo Tuđman" održana je 26. lipnja u vojarni "Petar Zrinski" u Zagrebu. Diplome je dobilo 126 polaznica i polaznika, od kojih je 106 iz OSRH, po jedan iz Ministarstva unutarnjih poslova, Ministarstva obrane, Ministarstva vanjskih i europskih poslova i Hrvatskog sabora, te 16 pripadnika stranih oružanih snaga, koji dolaze iz Bosne i Hercegovine, Crne Gore, Republike Kosova, Republike Sjeverne Makedonije i Republike Slovenije

[STR. 4]

NASLOVNICU SNIMIO FILIP KLEN

SADRŽAJ

- 8 **HVU**
Tri primjera vojne izvrsnosti
- 12 **VOJNA PSIHOLOGIJA**
Primjena autogenog treninga u Hrvatskoj vojsci
- 18 **REPORTAŽA**
Vojnik u službi domovine, borac u službi pobjede
- 24 **NATO-ov SAMIT**
Hrvatska je spremna dostići pet posto za obranu
- 28 **NATO-ov SAMIT**
Donesena je ključna odluka o povećanju izdvajanja za obranu
- 30 **MEĐUNARODNA SURADNJA**
Neptun Strike
- 32 **HRZ**
Let za novi život
- 33 **HRM**
ADRION 25 LIVEX
- 34 **NOVOSTI IZ VOJNE TEHNIKE**
- 36 **BESPOSADNI SUSTAVI**
Rojevi dronova
- 44 **PROTUZRAČNA OBRANA**
PZO – prioritet europske sigurnosti
- 54 **PODLISTAK**
Projekti europske obrambene industrije (I. dio):
Potraga za sigurnošću
- 58 **PRIČE O DOMOVINSKOM RATU**
Dok je nama nas
- 62 **RAZGOVOR**
fotograf Zoran Filipović,
autor monografije 1995.

U članstvu Europskog udruženja vojnih novinara (EMPA).
Rukopise, fotografije i ostali materijal ne vraćamo. Copyright HRVATSKI VOJNIK, 2025.
Novinarski prilogi objavljeni u Hrvatskom vojniku nisu službeni stav Ministarstva obrane RH.

HVU

NA HVU-U ODRŽANA SVEČANA PROMOCIJA POLAZNIKA VOJNIH ŠKOLA

TEKST Tomislav Vidaković FOTO Tomislav Brandt

Svečana promocija ovogodišnjih naraštaja polaznika vojnih škola Hrvatskog vojnog učilišta "Dr. Franjo Tuđman" održana je 26. lipnja u vojarni "Petar Zrinski" u Zagrebu. Diplome je dobilo 126 polaznica i polaznika, od kojih je 106 iz OSRH, po jedan iz Ministarstva unutarnjih poslova, Ministarstva obrane, Ministarstva vanjskih i europskih poslova i Hrvatskog sabora, te 16 pripadnika stranih oružanih snaga, koji dolaze iz Bosne i Hercegovine, Crne Gore, Republike Kosova, Republike Sjeverne Makedonije i Republike Slovenije

Svečanost je počela intoniranjem himne Republike Hrvatske i odavanjem počasti za sve poginule i nestale hrvatske branitelje. Uz polaznike vojnih škola i predavače s Hrvatskog vojnog učilišta, na promociji su bili izaslanik Predsjednika Republike Hrvatske i vrhovnog zapovjednika OSRH savjetnik za obranu Ivica Olujić, izaslanik potpredsjednika Vlade i ministra obrane RH državni tajnik Branko Hrg, načelnik Glavnog stožera general-pukovnik Tihomir Kundid, zapovjednik HVU-a general-bojnik Slaven Zdilar kao i brojni dužnosnici i savjetnici Ureda Predsjednika i Ministarstva obrane RH, bivši zapovjednici Hrvatskog vojnog učilišta, generali, dočasnici i vojnici te predstavnici vjerskih zajednica, Katoličke crkve i islamske vjerske zajednice, prvi tajnici veleposlanstava BiH i Kosovo kao i pripadnici Vojno-diplomatskog zbora.

Čestitajući polaznicima svih razina vojnih škola, kao i polaznicima iz partnerskih i savezničkih zemalja na uspješno završenoj izobrazbi, zapovjednik HVU-a general-bojnik Slaven Zdilar rekao je kako je veliko zadovoljstvo vidjeti polaznike koji su uspješno završili školovanje, čime su otvorili novu stranicu u svojoj bogatoj vojnoj karijeri. Pritom je posebno naglasio važnost međunarodnog karaktera vojne izobrazbe. Tijekom školovanja stječu se neraskidiva prijateljstva, koja će zauvijek ostati dio života svakog od polaznika.

“Vjerujem da će vam znanja i vještine koje ste ovdje stekli biti ne samo osobni iskorak u vašoj vojnoj karijeri već i stvaran doprinos postrojbama i zapovjedništvima u koja se vraćate ili na koja ste tek raspoređeni”, poručio je polaznicima vojnih škola zapovjednik HVU-a general-bojnik Slaven Zdilar u obraćanju okupljenima.

HVU

“Temeljna zadaća HVU-a jest školo-
vati i pripremiti polaznike za spre-
mno preuzimanje i provedbu svih
obveza i zadaća u cilju ispunjenja
misije i same svrhe postojanja Oru-
žanih snaga RH, a to je obrana do-
movine”, rekao je general Zdilar i
dodao kako se i sam uvjerio da svi
polaznici imaju pozitivne i časne vo-
jničke vrijednosti i stavove pri čemu
razmišljaju svojom glavom i ne kroče
jednostavnim putem kroz život pri-
hvaćajući udžbenička rješenja.

“Ova svečanost simbolizira jednu
etapu vaše vojne izobrazbe, ali i
novu fazu vašeg daljnjeg profesio-
nalnog puta. S novim dužnostima
preuzimate odgovornost u donoše-
nju odluka i vođenja.

**Najbolji je
ovogodišnji
polaznik
Zapovjedno-
-stožerne škole
“Blago Zadro”
bojnik Boris Lokas**

Za to je potrebno znanje i osobni primjer”, istaknuo je na-
čelnik Glavnog stožera OSRH general-pukovnik Tihomir
Kundid. “Suvremeni sigurnosni izazovi postaju sve kom-
pleksniji, prijetnje nepredvidive, a tehnologija determinira
provedbu primarnih zadaća vojne organizacije. Tehnološki
suverenitet kao integracija novih znanja postaju jedne od
ključnih sposobnosti moderne vojske. Vojna izobrazba nije
samo priprema u obnašanju novih i viših dužnosti, to je
temelj razvoja modernih vojski”, poručio je diplomiranim
polaznicima general Kundid.

Izaslanik Predsjednika Republike Hrvatske i vrhovnog za-
povjednika OSRH savjetnik za obranu Ivica Olujić zahvalio
je svim polaznicima što su se odlučili za odabir vojnog po-
ziva, a onda i za napredovanje i usavršavanje. “Svakako
najznačajniji događaj na ovoj svečanosti jest uručenje pr-
vih časničkih činova našim novim časnicima i njima preno-
sim posebne pozdrave predsjednika Milanovića s najboljim
željama da uspješno započnu njihovu vojnu službu nakon
školovanja koje su uspješno završili”, poručio im je.

Poručnik Tomislav Jurić-Čivro najbolji je polaznik 24. naraštaja Temeljne časničke izobrazbe

“Vi niste dobili obično radno mjesto nego dužnost u Oružanim snagama i nakon ovih svečanosti i možda kratkog odmora stupate na prve časničke dužnosti i želim vam da u tome uspijete i da se za nekoliko godina vratite ovdje na HVU kao polaznici Napredne časničke škole zatim Zapovjedno-stožerne, a nakon toga i kao polaznici Ratne škole”, rekao je Olujić.

Među promoviranima bili su polaznici Ratne škole “Ban Josip Jelačić”, Zapovjedno-stožerne škole “Blago Zadro”, Temeljne časničke izobrazbe i Visoke dočasničke izobrazbe. Uz diplomu, polaznici Ratne škole dobili su i prsten. Grad Vukovar je najboljem polazniku časničke izobrazbe dodijelio novčanu nagradu i Plaketu grada Vukovara u znak sjećanja i poštovanja prema general-bojniku Blagi Zadri. Ove je godine plaketu za najboljeg polaznika 33. naraštaja Zapovjedno-stožerne škole dobio bojnik Boris Lokas koji je novčanu nagradu darovao humanitarnoj udruzi Duga u Vukovaru.

Najbolji polaznik 23. naraštaja Visoke dočasničke je stožerni narednik Robert-Mike Jurkovic

HVU

U suvremenim sigurnosnim uvjetima, u kojima se prijetnje razvijaju brže nego ikad prije, vojska ne može počivati samo na snazi oružja. Danas se snaga jedne vojske ogleda u znanju njezinih pripadnika, u njihovoj sposobnosti donošenja brzih i odgovornih odluka, u strateškom promišljanju, tehničkoj pismenosti i spremnosti za usvajanje novih vještina. Upravo zato je obrazovanje temelj moderne i profesionalne Hrvatske vojske. Od temeljne obuke, preko dočasničke i časničke škole, sve do najviših oblika specijalističke i visoke vojne izobrazbe sustav je jasno strukturiran kako bi pratio razvoj svakog pojedinca kroz njegovu vojnu karijeru.

Hrvatske Oružane snage prepoznaju da profesionalnost ne završava stjecanjem prvog čina. Kroz ustrojeni sustav vojne izobrazbe, vojska omogućuje dočasnicima i časnicima stalni napredak – ne samo u činovima, već i u znanju. Odličan primjer su Visoka časnička i dočasnička izobrazba, koje pripremaju osoblje za najodgovornije stožerne i zapovjedne dužnosti.

TEKST
Tomislav Vidaković

FOTO
Tomislav Vidaković

TRI PRIMJERA VOJNE IZVRSNOSTI

Završio je još jedan ciklus izobrazbe na Hrvatskom vojnom učilištu "Dr. Franjo Tuđman" a Hrvatski vojnik predstavlja tri najistaknutija polaznika vojnih škola u akademskoj godini 2024./2025.

Osim klasične vojne edukacije, vojska potiče i akademsko obrazovanje u suradnji s civilnim sveučilištima, ali i kroz vlastite vojne studije koji se provode na Sveučilištu obrane i sigurnosti "Dr. Franjo Tuđman" te na Hrvatskom vojnom učilištu. Upravo na HVU-u ekipa Hrvatskog vojnika susrela se s tri najbolja polaznika vojnih škola kako bi iz prve ruke saznala koji su im motivi, ciljevi, želje, vrijednosti i uzori. Riječ je o bojniku Borisu Lokasu, koji je upravo završio treću razinu časničke izobrazbe, Zapovjedno-stožernu školu, stožernom naredniku Robertu-Mike Jurkovcu koji je priveo kraju Visoku dočasničku izobrazbu te o poručniku Tomislavu Juriću-Čivri, mladom časniku koji je upravo zaključio Temeljnu časničku izobrazbu. Sva trojica u različitim fazama svojih karijera i s različitim pogledima kako na sustav u kojem rade tako i na svijet oko sebe, no povezuje ih ne samo izvrstan uspjeh u vojnim školama, već i zajednička strast prema služenju domovini, visoka razina odgovornosti i želja da budu vođe koji svojim primjerom inspiriraju druge.

"Znanje koje smo stekli na HVU-u sa zadovoljstvom ćemo implementirati u postrojbu kako bi ju digli na još veću razinu"

bojnik Lokas

SNAGA U ZAJEDNIŠTVU

"Ovo je novi vid izobrazbe jer sam dosad imao doticaja isključivo s taktičkom razinom dok sam u Zapovjedno-stožernoj školi prvi put došao u doticaj s radom na operativnoj razini. Naučili smo koordinirati združenim operacijama u koje su uključene sve grane OSRH. Na ovoj razini uistinu dobijete dojam širokog spektra sposobnosti djelovanja združenih snaga HRZ-a, HKoV-a, HRM-a i specijalnih operacija. Svladavanjem teorije i sudjelovanjem na raznim radionicama stekli smo potrebno znanje i sposobnosti koje će nam u budućem radu omogućiti da odgovorimo na takve izazove", opisuje nam svoja iskustva bojnik Lokas.

Ovaj Šibenčanin koji je diplomirao na temu *Borbeni besposadni sustavi i doktrinalna uporaba* dokaz je kako Hrvatska vojska itekako gleda unaprijed i spremna dočekuje sve buduće izazove. Bojnik, inače zamjenik zapovjednika 3. mehanizirane bojne Pauci, s ponosom ističe kako ne može dočekati povratak u svoju matičnu postrojbu te pritom ističe: "Znanje koje smo stekli na HVU-u sa zadovoljstvom ćemo implementirati u postrojbu kako bi ju digli na još veću razinu.

HVU

Iskoristio bih ovu prigodu kako bih zahvalio svim nastavnicima i predavačima HVU-a koji su se jako potrudili u prenošenju svojeg znanja i bogatog iskustva na sve nas polaznike i moram priznati kako nam je upravo to olakšalo da s lakoćom usvojimo veliku količinu informacija i u konačnici svladamo sve izazove koje ovakvo obrazovanje stavlja pred svoje polaznike." S tom su se konstatacijom složili i ostali sugovornici pri čemu je stožerni narednik Jurkovic naglasio kako "ovaj uspjeh ne bi bio moguć bez iznimnih ljudi iz mog naraštaja, kolega i prijatelja, koji su me svojim primjerom, znanjem i karakterom poticali da svakodnevno budem bolji.

"Ovaj uspjeh ne bi bio moguć bez iznimnih ljudi iz mog naraštaja, kolega i prijatelja, koji su me svojim primjerom, znanjem i karakterom poticali da svakodnevno budem bolji"

stožerni narednik
Jurkovic

Hvala im svima što su mi bili oslonac i poticaj, i što smo zajedno gradili ozračje povjerenja i istinske vojne pripadnosti. Naša snaga bila je u zajedništvu, u onom što nas je povezivalo i u onom što ćemo ponijeti sa sobom dalje u svoje postrojbe".

Stožerni narednik, inače rođen u Kanadi, svima je poznat po svojem kanadskom imenu Mike, u Hrvatsku je došao s nepunih 18 godina u želji da pomogne u obrani Hrvatske u samom jeku Domovinskog rata. Pridružio se Tigrovima i tu je počela njegova vojna karijera. Danas je diplomirao na temu *Uloga dočasnika u sustavu povratka izoliranog osoblja pod prijateljski nadzor* i s ponosom će naglasiti kako domovini duguje više nego što to svakodnevno možemo iskazati. "Hrvatska nije samo prostor, ona je osjećaj, odgovornost i zavjet koji živimo kroz časnu službu. U svakom trenutku, dok nosimo odoru, svjesni smo da ona simbolizira više od nas samih, simbolizira sve one koji su prije nas sanjali slobodu, i sve one koji dolaze nakon nas s istim snom. I možda je upravo zbog toga moja motivacija duboko osobna. Jer ima misli koje nikad ne napuštaju srce, one koje su posljednja misao prije nego usnim i prva kad se probudim. Te misli su i moja snaga i moj zavjet, Hrvatskoj i onom što mi je najvažnije."

Zanimljivo je primijetiti kako obrazovanje u vojnim školama nastoji držati korak sa svim svjetskim trendovima. Tako nam je stožerni narednik istaknuo kako su sudjelovali na radionici koja se ticala višedomenske bojišnice. Tu se prije svega misli na operacije koje se osim konvencionalnih domena zraka, kopna i vode odvijaju i u cyber prostoru, ali i u svemiru. Međutim, treba naglasiti kako unatoč činjenici da se drži korak sa svim aktualnim svjetskim novitetima ne zanemaruju temeljne sposobnosti jer kako su sva tri sugovornika složeno naglasila u trenutku kad ostanete bez struje, što je neizbježno u jednom trenutku, sve se vraća na temeljna znanja i vještine.

USTRAJNOST I STRPLJENJE NA PRVOM MJESTU

Naš je treći sugovornik slika i prilika budućnosti Hrvatske vojske. Ovaj stasiti Dalmatinac iz Kijeva primjer je kako se s pravom motivacijom može daleko dogurati u sustavu OSRH. Naime, novopečeni poručnik Tomislav Jurić-Čivro u vojsku je došao kao vojnik na dragovoljnom vojnom osposobljavanju. Želio je vidjeti kako izgleda vojnički život pa se prijavio i prihvatio izazov. Kako i sam kaže reakcije obitelji i prijatelja bile su miješane, od ponosa do zabrinutosti. Međutim kad smo ga pitali na koji se način razvio kao osoba otkako je postao vojnik kao iz topa rekao nam je kako će na to pitanje morati odgovoriti netko od njegovih prijatelja, ali ono što je sigurno jest da više nigdje ne kasni. Put poručnika Jurića-Čivra zanimljiv je jer je nakon završetka dragovoljnog vojnog osposobljavanja odlučio kako to nije kraj nego tek početak. Privukao ga je vojni poziv. Ni sam ne zna kad se to točno dogodilo, ali zna da se dogodilo dosta rano, tijekom prvih nekoliko tjedana dragovoljnog vojnog osposobljavanja.

Upravo zato se kaže da vojska nije samo posao, nego poziv. Mislim da u našoj vrsti služenja ima nešto posebno i časno. Često se kao ključne osobine spominju domoljublje i čast, i to s pravom, ali ne treba zaboraviti da smo svi različiti. Nema jedne formule. Po meni su ustrajnost i strpljenje ono što zaista čini razliku. Budite ustrajni i strpljivi, u vojnim i u privatnim ciljevima, a sve ostalo će doći", mudro poručuje ovaj mladi poručnik.

"Budite ustrajni i strpljivi, u vojnim i u privatnim ciljevima, a sve ostalo će doći"

poručnik Tomislav Jurić-Čivro

Na naše pitanje što bi poručio mladima koje su prednosti vojnog poziva rekao nam je: "Najveće prednosti vojnog poziva kriju se baš u tome da su mogućnosti brojne. Ograničavajući faktor ste samo vi i vaša spremnost na odricanje. Uvijek je bilo bitno imati motivirane i obučene vojnike. Sada na to dodajte tehnologiju (dronovi, razni raketni sustavi, novo naoružanje) zatim cyber warfare, psyops... i jasno je zašto je danas, više nego ikad, u sustavu potrebno puno obrazovanih ljudi."

Najbolji dočasnici i časnici nisu samo vojnici, oni su učitelji, uzori i nositelji odgovornosti, a naša tri sugovornika savršeni su primjer te konstatacije. Vojna izobrazba pruža im alate da to i postanu. Kroz nastavu, terensku obuku i međusobnu razmjenu znanja, razvijaju se kao lideri koji mogu voditi ljude u najtežim situacijama, donositi odluke pod pritiskom i izgrađivati kulturu odgovornosti, časti i profesionalnosti. Hrvatska vojska zna da su ljudi njezina najveća snaga. Svaka godina učenja, svaka završena škola, svaka vježba u kojoj su znanje i inicijativa odlučujući čine naš obrambeni sustav jačim, otpornijim i spremnijim. Zato obrazovanje nije samo prioritet, nego i jamstvo da će Hrvatska vojska ostati čvrst oslonac nacionalne sigurnosti i međunarodne stabilnosti.

Priče bojnika Lokasa, stožernog narednika Jurkovca i poručnika Jurića-Čivra potvrđuju da je vojna služba više od odore. Ona je poziv koji traži iznimne ljude, spremne služiti domovini znanjem, odlučnošću i osobnim primjerom. Njihov uspjeh nije samo rezultat talenta, već i svakodnevnog rada, ustrajnosti i duboke vjere u vrijednosti koje Hrvatska vojska njeguje. Njihove su karijere uzor budućim naraštajima vojnika, časnika i dočasnika.

"Od dolaska u vojarnu kada se za vama zatvori kapija i imate osjećaj kao da vas je netko lišio slobode, gdje brojite dane kad će sve biti gotovo i da se vratite civilnom komforu, do toga da bi nekoliko tjedana kasnije pun novih iskustava i lijepih uspomena nerado odlazio i rastajao se od novih prijatelja i kolega", govori o svojim počecima kao mladi vojnik u Hrvatskoj vojsci poručnik Tomislav.

Ubrzo postaje pripadnik Gardijske mehanizirane brigade te upisuje Ekonomski fakultet. Završava fakultet te pohađa Temeljnu časničku izobrazbu i trenutačno je na četvrtoj godini na Tehničkom veleučilištu u Zagrebu, Informacijska sigurnost i digitalna forenzika. U međuvremenu mu se pružila prilika ostvariti dječjački san i postati pilot te ubrzo kreće i na selekcijsko letenje. Za našeg Tomislava samo je nebo granica s tim da je u ovom slučaju to i doslovno tako. Bez obzira na njegovu veliku želju da jednom poleti u nebeske visine on i dalje čvrsto stoji s obje noge na zemlji. "Za mene služiti u odori znači staviti dobrobit drugih ispred vlastitih interesa, bez obzira na to što to društvo na prvu možda ne primjećuje kao tako.

VOJNA PSIHOLOGIJA

PRIMJENA **AUTOGENOG TRENINGA** U HRVATSKOJ VOJSCI

Neka vas kod stresa vodi glava, a ne srce.
Udahnite duboko i kontrolirajte ishod!

Dočasnička škola

Autogeni trening snažna je metoda psihičke samopomoći, autohipnotičko koncentrativno samoopuštanje, nastala početkom prošlog stoljeća u Njemačkoj. Ubraja se u metode opuštanja usmjerene na tijelo, odvija se kroz autogene organske vježbe, a vještina je *dijete hipnoze* (Grasberger, 2004.). Autogeni trening znanstveno je proučena, dokazana i priznata metoda već cijelo jedno stoljeće i nema razloga da ju se i dalje ne koristi, unatoč napretku u području psihologije stresa kao i tehnološkom napretku.

Autogeni trening (AT) je i:

- metoda relaksiranja putem *pasivne koncentracije*, prilagođena *zapadnjačkom načinu života*, a nikako kopija istočnjačkih metoda
- efektivan i razmjerno jeftin način samoinducirajućeg psihičkog vježbanja namijenjen kumulativnom stjecanju kapaciteta smirenosti, a nikako ne služi za trenutačno, *instant* smirivanje.
- tehnika samorazvoja i samopomoći (s naglaskom na samo, pa u realnost provodi načelo *budi sam sebi psihoterapeut* - u mjeri u kojoj je to moguće i ne doslovno - nakon što vas stručnjak poduči temeljima)
- vrsta autohipnoze, utjecaj na tijelo s pomoću snage predočavanja, metoda samopomoći koja se temelji na autosugestiji (nju je još pri prelasku iz XIX. u XX. stoljeće otkrio E. Coue). Sugestija se kod AT-a primarno usmjerava na tjelesne znakove nervoze.
- "mentalno-higijenska profilaktička metoda modernog čovjeka" (Bućan, 1963.)
- plitka psihoterapijska metoda kad ga provode psihoterapeuti, vrlo često psihoanalitičkog usmjerenja. Neki tvrde da je za njezino podučavanje potrebna psihoterapeutska izobrazba, što smatramo pretjeranim - temeljeno na iskustvu vojni psiholozi smatraju da se može primjenjivati za dobrobit klijenata, bez terapeutske nadgradnje
- "centralno prekopčavanje" iz budnog (beta) stanja u tzv. alfa stanje, prvi korak prema snu; stanje koje je pogodno za učenje i pozitivne utjecaje, a karakterizira ga opuštenost i uroda
- metoda za uravnoteživanje rada simpatičkog (aktivacija) i parasimpatičkog (smirivanje) živčanoga sustava,
- "trening koji proizlazi iz čovjeka samog" (Lindemann, 1979.).

Najveći popularizator AT-a u svijetu, osim samog Schultza i njegova bliskog suradnika Luthea (koji je to posebno uspio u SAD-u) bio je dr. Hannes Lindemann. On je triput, tijekom 72 dana po putovanju, preplovio Atlantski ocean (Maroko - Haiti) u malim čamcima (prvi put u tzv. kru-kanuu, a druga dva puta u serijskom sklopivom čamcu europske proizvodnje - svi od milja zvani "prodavači duša")

Naziv autogen (samotvorni) znači svojim snagama, samostvoren, bez utjecaja izvana (kad se jednom svlada svih šest podvježbi), a trening upućuje na potrebnu metodičnost kako bi se vježba usvojila na ispravan način i u određenom vremenu. Dakle, vježbanjem svojim snagama, samostalno, samotvorno vježbanje, kroz disciplinirano i redovito vježbanje, sami sebe kontroliramo i stvaramo kapacitete mira (mijenjajući svoju osobnost), pa se mora reći da AT, osim avanturističkih težnji nekih popularizatora vještine (o tome više poslije), s naravi vojske dijeli i spomenuti aspekt stegovnosti kao preduvjet ispravne primjene. Njezina stupnjevita kompleksnost zahtijeva višemjesečno uporno vježbanje kako bi se metoda u potpunosti usvojila. Prednost ove metode jest što se može i skupno izvoditi (tako se jača i zajedništvo), pa se i pri tome stvara osjećaj za red i stegu, što su osobine koje nekim pojedincima, u nekoj razvojnoj fazi nedostaju, a u vojnom kontekstu ova je prednost upravo podudarna s karakteristikom organizacije (Mesić, 2016.).

VOJNA PSIHOLOGIJA

SUOČAVANJE S POSILIJERATNIM STRESOM

Autor ove metode, njemački neurolog dr. Johannes Heinrich Schultz, koji je još od 1910. godine, radeći u svojoj ambulanti za hipnozu, zbog vlastitih problema s astmom, počeo tražiti vježbe koje bi mu pomogle. Prvi je put javno AT objavljen 1926. godine (*organske autogene vježbe*), današnji je naziv dobio 1928. (prema: Akademija autogenog treninga), a 1932. godine izdana je knjiga *Autogeni trening* koja je revolucionirala područje relaksacijskih metoda (klijenti sami izgovaraju ono što se želi postići; predodžba kao sredstvo postizanja opuštenosti; samoregulacijom tjelesnih funkcija do opuštanja tijela što dovodi do opuštanja psihe). Izdana je u razdoblju obilježenom sveprisutnim ideologiziranjem društva, pa je potreba za nečim neideološkim, neutralnim, očito bila velika, jer je AT u razdoblju 1933. – 1945. postao popularan u Schultzeovoj rodnoj Njemačkoj. Razloga za popularnost bilo je i više nakon Drugog svjetskog rata, kad su se zbog općeg pacificiranja, ljudi opet okrenuli religiji i metodama sličnima AT-u, pa je metoda u Njemačkoj bila masovno korištena u suočavanju s poslijeratnim stresom (Vine, 2009). Zaživjela je i u Hrvatskoj sredinom sedamdesetih godina prošlog stoljeća, nakon izdavanja prijevoda knjige Hannesa Lindemanna *Autogeni trening – Kako preživjeti stres* u izdanju zagrebačke Prosvjete.

Primjena metoda
opuštanja u
pripremi za obuku

Koncentrativna samorelaksacija možda je najkraći i najbrži opis autogenog treninga, kompleksne autohipnotičke metode opuštanja koju je dvadesetih godina prošlog stoljeća utemeljio njemački neurolog Schultz, ali je i izraz joga Zapada (iako s jogom nema veze u užem smislu te riječi) također ilustrativan. Metoda se temelji na načelu autosugestije i utjecaja na somatsko/fizičko, a onda se opuštanje tijela prenosi na psihi vježbača. Vježbanjem se postiže "težina – toplina – disanje – miran rad srca – toplina trbuha – hladna glava", što je sve zajedno opis tjelesne homeostaze, koja posljedično rezultira analognim psihičkim stanjem. Dakle, metoda se temelji na načelu da su psiha i tijelo jedan sustav, a da je lakše utjecati na tijelo te će se onda sve ono pozitivno što smo izazvali, prenijeti i na psihičku komponentu.

Metoda je uvedena u kliničku psihologiju, sportsku psihologiju i tadašnju industrijsku psihologiju i sl. Već desetljećima je u našoj domovini, kao i drugdje, koriste vrhunski sportaši i drugi profesionalci, ali i tisuće ljudi željnih veće kontrole nad vlastitim stanjima i mislima, posebice u svrhu otklanjanja neproduktivnih reakcija, tj. učvršćivanja konstruktivnih ponašanja redovitim vježbanjem.

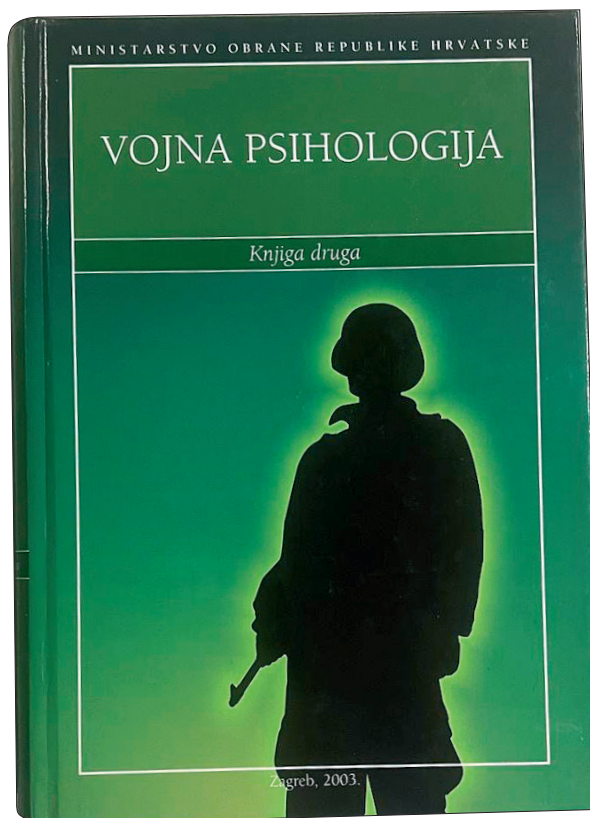
Najveći popularizator AT-a u svijetu, osim samog Schul-tza i njegova bliskog suradnika Luthea (koji je to posebno uspio u SAD-u) bio je dr. Hannes Lindemann. On je triput, tijekom 72 dana po putovanju, preplovio Atlantski ocean (Maroko – Haiti) u malim čamcima (prvi put u tzv. kru-kanuu, a druga dva puta u serijskom sklopivom čamcu europske proizvodnje – svi od milja zvani prodavači duša), duhovno se, ispočetka pomažući molitvom, a kasnije i psihički s autogenim treningom (Lindemann, 1979). Izjavio je da je trebao aktivnu pomoć podsvijesti, usmjerenu terapiju protiv stanja slabosti što ih je mogao očekivati. Na motivacijskoj razini koristio je geslo Pravac zapad! Nema odustajanja!

TIJELO I UM – JEDAN SUSTAV

Najveći promotor AT-a u Hrvatskoj bio je Vladimir Gruđen, psihijatar, koji je desetljećima provodio tečaj AT-a u Centru za kulturu Trešnjevka, a krajem 80-ih slušatelje učio je vještini i putem radijskog etera. Izdao je nekoliko knjiga s tom tematikom (npr. AT – *Vježbom do sreće*), kao i audiokazetu za samostalno vježbanje.

Metoda se primjenjuje ponajprije u psihologiji (savjetovanje, psihoterapija) i medicini (psihosomatske i lakše neurotske tegobe; glavobolje, gastrointestinalne tegobe, lakše srčane tegobe; nesanica, tjeskobnost), u tvrtkama i tvornicama, tj. u organizacijskoj psihologiji, ali i u školskim sustavima, izobrazbi, a pogotovo često u sportu.

AT pomaže kod spomenutih psihosomatskih poremećaja i bolesti te blažih anksioznih (neurotskih) stanja na načelu opuštanja tijela, a kako su prema tzv. body-mind modelu koji je potvrdio Herbert Benson, krajem 70-ih, na poznatoj i uvaženoj Harvard Medical School, tijelo i psiha jedno, opuštenost se time prenosi i na čovjekovu psihu (Benson, 2011.).

Načelo se temelji i na činjenici da je lakše opustiti tijelo. Dakle, tijelo i um jedan su sustav te djelujući na jedno djelujemo i na drugo, a lakše je djelovati na tijelo, pa se to načelo aktivno koristi. Sve je na tragu filozofskih razmišljanja kako *sve počinje u umu* te Napoleonove izreke kako *predodžba vlada svijetom* na temelju koje je on inovirao djelovanje vojnih stožera kroz pozicioniranje objekata (reprezentanata postrojbi i sl.) na vojne karte kako bi se bolje vizualiziralo bojište, a u okviru prilagođene obuke vojnici su napade vježbali jurišajući na jutene vreće pune pijeska. Predodžba je jedna od temeljnih tehnika u podlozi autogenog treninga, a gesla je slijede kao nadogradnja.

HANNES Lindemann na putovanju (jednom od tri) preko Atlantika

VOJNA PSIHOLOGIJA

Psihofiziološke tehnike opuštanja - u ovu skupinu ubrajaju se pomno slagane kombinacije već spominjanih tehnika poput progresivne mišićne relaksacije (Jacobson, 1966.), autogenog treninga, različite meditativne tehnike poput relaksacijskog odgovora (smirujućeg odgovora), transcendentalne meditacije, a u novije doba i tehnika *mindfulnessa*, u programe koji imaju svoju unutarnju logiku u smislu utjecaja i korisnosti za polaznike. Naravno, gdje je to moguće, koriste se biofeedback i neurobiofeedback.

Gesla, velika vrijednost AT-a, ponavljajuće su fraze koje se implementiraju povrh opuštanja putem temeljne verzije AT-a, po načelu koje je poslije usvojila pozitivna psihologija: ako si (u sebi) ponavljamo pozitivne misli (ne koristeći negaciju, česticu *ne*), povećavamo vjerojatnost njihova ostvarenja, tj. sprečavamo da se dogodi suprotno, loš ishod. Tu dolazi do izražaja kreativnost u formiranju gesla, mogu biti i u obliku stihova u rimi, kako bi lakše utjecale na podsvijest vježbača. Gesla su prvi put prezentirana u sklopu šire psihoterapijske teorije samopoboljšanja, kao tehnika *optimistične autosugestije* (danas to zovemo *placebo efektom*) Emilea Couea, francuskog psihologa, ljekarnika i hipnotizera, *oca autosugestije*, s vrlo poznatim geslom *Svakog dana, u svakom pogledu, sve više napredujem*.

U terenskom priručniku vojske SAD-a, FM 8-51, naveden je i jedan konkretni program za upravljanje stresom. Skupno uvježbavanje relaksacijskih tehnika omogućeno je vojnicima u sljedećoj kombinaciji:

- abdominalno disanje
- meditacijsko disanje (Breathing for meditation)
- progresivna mišićna relaksacija/autogeni trening
- usmjereno zamišljanje opuštajućih situacija.

Vidljivo je da izabrana kombinacija pokriva sve četiri velike skupine tehnika opuštanja, kao i hrvatska inačica antistresne radionice iz 2012. godine (1998., Field Manual - US Army - FM 8-51 – Combat Stress Control In A Theater Of Operations, str.144.).

Progresivna mišićna relaksacija, iz iste grupe relaksacijskih metoda, nastala je nešto kasnije (prezentirana 1938., ona je jednostavniji američki pandan AT-u) i uključena je u obuku u pilotskim školama u okviru američke mornarice 1943. godine (Neufeld prema Jacobson, 1966.), u sedmomjesečnom razdoblju obučeno je 15 700 mornaričkih kadeta, a rezultati su bili vrlo optimistični. Američki su marinci poslije u obuku uveli tzv. izometričke vježbe (vidi sliku iz Dočasničke škole!), primarno za zagrijavanje tijela, ali i za opuštanje, što se proširilo na druge vojske svijeta. Sve metode opuštanja usmjerene na tijelo baziraju se i na načelu preusmjeravanja pažnje s *izvora problema*, u ovom slučaju s treme, nervoze, psihičkog funkcioniranja - na tijelo, pa se sustavom povratne sprege povezanih dijelova (tijela i psihe) ostvaruje umirujući efekt. U sklopu zapadnog vojnog saveza AT po Schultzu koristi se od 70-ih godina prošlog stoljeća i u obuhvatnoj sistematizaciji primjene sličnih metoda u vojskama NATO-a, procjenjuje se (na ljestvici od 1 do 7) kao jeftin (2), razmjerno jednostavan (2) i učinkovit (6), no vremenski je zahtjevan i zahtijeva visoku *snagu* koncentracije (Mangelsdorff, A. D. i dr., 1994). Navodi se da je koristan za psihoregulaciju pripadnika vojske u natjecateljskim situacijama, bez dokumentirane primjene u bojno-stresnim situacijama.

METODE OPUŠTANJA

U Hrvatskoj vojsci, u travnju 1994., za skupinu vojnih psihologa s područja Zagreba, održan je seminar o metodama opuštanja koji su vodili dr. Branko Petris, dr. Biserka Koren i prof. Gordana Bertović, suradnici Centra za zdrave stilove života i rehabilitaciju invalida rata. U siječnju 1995. održan je seminar za veću skupinu vojnih psihologa, koji su vodili prof. Anto Zelić i dr. Koren, pripadnici HV-a, kad se podučavao i autogeni trening. Iste godine, dvoje spomenutih stručnjaka, objavljuju i prvu brošuru s tematikom metoda opuštanja za internu uporabu: *Tehnike opuštanja i disanja* (prema Zelić, 2003). Ipak, povijest primjene metoda opuštanja u Hrvatskoj vojsci započinje i prije 1994., kad je održan spomenuti prvi tečaj iz tog područja, jer su pojedini vojni psiholozi, uglavnom samodidakti u tim metodama, još u prvom dijelu Domovinskog rata, individualno ili skupno, radili vježbe opuštanja s hrvatskim vojnicima.

U tzv. specijalnim postrojbama, kao i kod drugih zahtjevnih i elitnih vojnih specijalnosti, primjena takvih psiholoških metoda donekle se podrazumijevala, iako se tradicionalne vojske kroz stoljeća većinom usmjeravaju na obuku tijela, tjelesni aspekt pripremljenosti, a ne na *obuku mozga* (vojni psiholozi A. Zelić, D. Mesić i dr.). AT je sredinom 90-ih godina korišten i u obuci vojnih padobranaca, u kombinaciji s vizualizacijom (dokumentirano u radu: Mesić, 2004.), kad se dokazalo da se vizualizirajući detaljno padobranski skok u prethodno smirenom stanju putem AT-a, može značajno utjecati na razinu treme pri prvim skokovima.

Početkom 2000-ih AT se koristio u psihološkim potpornim programima za pilote (V. Trutanić i N. Stražičić, B. Koren, 2000.), deminere (Štefan, S. i Koren, B., 1997), menadžersko osoblje MO i GS OSRH (B. Koren, R. Sedlanić i dr.) te u sklopu raznih *team building* aktivnosti. S pilotima iz gore

Foto: D. Mesić

navedenog istraživanja iz 2000., nakon početnog tečaja, kvartalno se radilo isključivo vježbe AT-a. Poslije se u to područje, osim temeljnih vježbi opuštanja i AT-a, za letačko osoblje tadašnje 91. zrakoplovne baze uključuje i bazični biofeedback (Mandarić, 2012.).

Počeci primjene AT-a i drugih metoda u sportsko-psihološke namjene također datiraju u prvu polovinu 90-ih (rad A. Zelića s kajakašima na divljim vodama, nogometnom i padobranskom reprezentacijom HV-a i sl.). Autor teksta radio je s hrvatskom civilnom sportsko-podobranskom reprezentacijom u razdoblju 1999. - 2001. (suradnja HV-a i Hrvatskog padobranskoga saveza – članova natjecateljskog tima, potencijalnih hrvatskih vojnika), sa streljačkim ekipama i pojedincima iz područja borilačkih sportova. Osim AT-a korištene su i metode disanja, te neke praktične i primjerene vježbe iz područja NLP-a te Silva metode (Mesić, brošura, 2002). AT je ukratko objašnjen u prvim internim priručnicima iz ovog područja (Zelić, Koren, 1995.), a onda i u drugom tomu opsežne (trotomne) hrvatske *Vojne psihologije – priručnika za hrvatske časnike*, u poglavlju s nazivom *Tehnike samoreguliranja psihičkog stanja* (Zelić, 2003.). S ciljem da se s novim idejama počne strukturirati raditi na psihičkoj otpornosti (resilience), u HV-u je 2012. godine ustanovljen koncept *individualne psihičke spremnosti* (IPS) vojnika i počelo se sa strukturiranim 3,5 satnim *antistresnim radionicama nove generacije* (Mesić i sur., 2012), koje vježbači-polaznici vrlo visoko evaluiraju. No, nažalost, AT je od radne skupine psihologa procijenjen kao kompliciran za podučavanje i proveditelja i potencijalnih polaznika te nije uključen u radionice. Autor teksta, pak već desetljećima provodi inačicu antistresne radionice s uključenim AT-om (specijalne postrojbe, rod veze, GS OSRH, itd.).

AT je od 2004. godine sastavni dio izobrazbe časnike psihološke struke svih razina, a od 2017. sastavni je dio nastave s temom stresa i njegove prevencije, na gotovo svim razinama slijedno rastućih izobrazbi na Hrvatskom vojnom učilištu. Zadnjih 30 godina ovoj složenoj metodi (tj. njezinoj prvoj vježbi) obučeno je doslovno, više tisuća vojnika, dočasnika i časnika te, iako je danas u svijetu najpoznatija i najraširenija metoda opuštanja tzv. *mindfulness*, može se reći da je AT za HV, uz druge metode, *domaća* metoda relaksacije.

Izometričke vježbe

No, iznimno zadovoljstvo naučenom vještinom, uz druge vještine opuštanja poput kontroliranog disanja, redovito iskazuju i strani polaznici izobrazbi. Više je razloga za korištenje ove i sličnih metoda za današnjeg čovjeka – prvo činjenica da stres koji današnji ljudi proživljavaju, po intenzitetu i obujmu prelazi onaj koji su trpjeli naši predci, oni davniji, ali i oni od prije 100 godina. Ako se kroz *bori se ili bježi* reakciju stalno uključuje simpatički alarmni sustav (survival mode), *zaboravimo* koristiti parasimpatički (smirujući, *rest and digest* mod djelovanja) dio autonomnog živčanog sustava (Grasberger, 2004.), što ostavlja jasne posljedice na tjelesnom i psihičkom zdravlju. Redovito *meditiranje* bitno je i zbog poticanja i kondicioniranja neuroplastičnosti mozga, po načelu *use it, or lose it* ili kako kaže izreka, *onaj tko ne napreduje, taj nazaduje*. Ohrabruje da nakon vježbanja AT-a dočasnici i časnici često kažu da im pametni digitalni sat nakon dugo, dugo vremena pokazuje *no stress* stanje – ima li bolje brze povratne informacije da je metoda funkcionalna?

REPORTAŽA

VOJNIK

U SLUŽBI DOMOVINE,

BORAC

U SLUŽBI POBJEDE

Hrvatska vojska može se pohvaliti iznimnim pripadnicima. Njihova je spremnost uvijek na najvišoj razini, a kad se uključi i sport, priča dobiva i dodatnu dimenziju, koja pokazuje kako je uz vojničku stegu apsolutno sve moguće

Put do uspjeha za svakog je sportaša na neki način poseban. Uz njihov život vezana su brojna odricanja, a vrhunski sport zahtijeva posebnu natjecateljsku crtu, koja čini razliku između pobjednika i prolaznika. U našem časopisu često predstavljamo hrvatske vrhunske sportaše. Među njima posebno se ističu oni koji su pripadnici Hrvatske vojske. Sjajan je primjer desetnik Toni Čatipović, koji je zadnjeg dana svibnja postao prvak Hrvatske u *kickboxingu*, natječući se u disciplini *full contact* u kategoriji do 91 kg, čime je izborio nastup na Svjetskom prvenstvu. Splitsanin Toni u svoje je 33 godine ostvario brojna velika sportska postignuća. Ističu se naslovi prvaka Hrvatske u različitim disciplinama, kojima je zajedničko da se odvijaju u ringu. Možemo zapravo reći kako je Toni pravi kralj ringa u Hrvatskoj. Uspjehe je ostvario u *kickboxingu*, savate boksu, tajlandskom boksu, ali i klasičnom boksu. Njegova vojna karijera započinje 2014. godine. Nakon specijalističke obuke dobio je postavljenje u Logističkoj satniji Gardijske mehanizirane brigade u Kninu. Po završetku Izobrazbe za razvoj vođa (IRV) 2018. godine prelazi u 3. mehaniziranu bojnu Pauči. Od 2019. pripadnik je Pomorske baze Split.

TEKST
Ivan Šurbek

FOTO
privatna arhiva Tonija Čatipovića

BOKSACKI KLUB
OM
1688

BOKSACKI
GR
098

BOKSACKI SAVEZ SPLITSKO
DALMATINSKE ZUPANIJE

CATIPOVIC

DE

REPORTAŽA

OBITELJ KAO TEMELJ

Toni ističe kako ga je vojska zanimala od malih nogu, a oduvijek je osjećao i veliku ljubav prema domovini, koju mu je usadio otac.

“Moj je otac dragovoljac Domovinskog rata. Cijeli rat proveo je na brojnim bojištima, a sudjelovao je i u VRO Oluja. Prenio je na mene ljubav prema domovini i Hrvatskoj vojsci, tako da nisam puno dvojio o tome”, govori nam te dodaje: “To je jednostavno bio nekakav logičan slijed. Nakon završetka srednje škole odlučio sam da će vojska biti moj poziv.” Intenzivnu sportsku priču ovaj je pripadnik HRM-a započeo s 14 godina, kad počinje trenirati *kickboxing*. Put od rekreativnog bavljenja do prvog natjecanja trajao je vrlo kratko.

“Jednostavno, kliknuli smo. Shvatio sam da mi sport odgovara, da je prepun adrenalina, da je svako natjecanje novo iskustvo, da je svaki meč novo iskustvo i da svaki put doživiš nešto drugačije. Sport zahtijeva vrhunsku pripremu – ne samo fizičku već i mentalnu. Svaki je meč zapravo suočavanje s nepoznatim i ponekad neočekivanim situacijama”, nastavlja Toni.

Moj je otac dragovoljac Domovinskog rata. Cijeli rat proveo je na brojnim bojištima, a sudjelovao je i u VRO Oluja. Prenio je na mene ljubav prema domovini i Hrvatskoj vojsci, tako da nisam puno dvojio o budućem pozivu

Put do uspjeha za svakog je sportaša na neki način poseban. Uz njihov život vezana su brojna odricanja, a vrhunski sport zahtijeva posebnu natjecateljsku crtu, koja čini razliku između pobjednika i prolaznika

Govori nam da se tijekom osnovne škole bavio s dosta sportova, većinom zbog društva i prijatelja. Nešto se dulje zadržao u rukometu i košarci. Kao i mnogi drugi koji imaju stariju braću, tako je i Toni slijedio put svojeg brata, koji je trenirao *kickboxing*. Redovito ga je pratio na natjecanjima, što ga je dodatno potaknulo da se okuša u tom sportu. Pokazalo se kako je to bio pravi izbor, a rezultati koje ostvaruje dodatna su potvrda.

RING KAO POVEZNICA

U nastavku razgovora Toni nas detaljnije upoznaje s *kickboxingom* te navodi razlike između ostalih srodnih sportova i kategorija u kojima se natječe. Jer, on je čovjek koji svoj sportski život živi u ringu, a pritom mu je svejedno o kojem se sportu ili disciplini odnosno kategoriji radi. Jedini je uvjet težinska kategorija, koja određuje njegov put i suparnike, ali sve ostalo što je vezano uz borbu za njega je manje važno – u svemu je zaista sjajan.

Trenutačno se natječe u *kickboxingu* u disciplini *full contact*, a donedavno se natjecao u svim, kako kaže, *ringovnim sportovima*: boksu, *kickboxingu*, savate boksu i tajlandskom boksu.

Tajlandski boks najzahtjevniji je od svih disciplina. Specifičan je po tome što su dopušteni udarci rukama i nogama te laktovima i koljenima, kao i klinč.

REPORTAŽA

“U disciplini K1 dopušteni su udarci rukom, nogom i koljenima. *Full contact* pak dopušta udarce samo iznad pojasa rukom i nogom. U savate boksu dopušteni su udarci rukom i nogom, ali razlikuje se od ostalih disciplina po tome što se boriš u obući i dopušteni su udarci obucom”, objašnjava Toni. Dodaje da discipline *full contact* i K1 spadaju pod *kickboxing*, a tajlandski boks i savate boks imaju svaki svoju organizaciju. U svim se navedenim sportovima, koji izgledaju slično, borci bore u ringu.

Govori nam nadalje o brojnim nastupima i ostvarenim rezultatima. Ističe one na svjetskim i europskim prvenstvima, s kojih se uvijek vraćao s medaljom oko vrata: “Sjaj je bio manje bitan jer svaka medalja sjaji na svoj način.” Kao svoje najveće postignuće Toni spominje zlato na Europskom prvenstvu u Budimpešti 2018. godine u disciplini K1 te naslove svjetskog juniorskog prvaka u savate boks i tajlandskom boks. Dotaknuo se i ovogodišnjeg Prvenstva Hrvatske u *full contactu*, održanog 31. svibnja u Omišu, na kojem je odnio pobjedu u kategoriji do 91 kg.

Nemam nekih posebnih planova vezano uz karijeru, osim da nastavim trenirati. Uvijek se spremam natjecanje po natjecanje. Trenutačno je to Svjetsko prvenstvo u Abu Dhabiju u studenom ove godine

“Već nekoliko godina zaredom osvajam i branim titulu prvaka Hrvatske u *full contactu*. Osvajanjem Prvenstva Hrvatske osigurao sam mjesto u reprezentaciji i kvalificirao se na Svjetsko prvenstvo, koje će se održati krajem studenog u Abu Dhabiju u Ujedinjenim Arapskim Emirati-ma”, govori nam te nastavlja: “Svake su godine prvenstva Hrvatske sve teža i teža. Dolaze i novi borci, a svaki od njih želi se dokazati i osvojiti naslov. Sve borbe odvijaju se u jednom danu. Budući da u tom jednom danu možete imati dvije do tri borbe, za takva natjecanja treba biti dobro pripremljen, dati sve od sebe, ali imati i malo sreće da se ne ozlijedite.”

Toni Čatipović od početka karijere član je splitskog *Kickboxing* kluba “Pit Bull”. S njim rade treneri Marko Žaja i Gordan Vatauvuk. Objašnjava da pripreme za natjecanja traju cijelu godinu, ali intenzitet treninga mijenja se i prilagođava borbama i natjecanjima.

“Na početku svake godine imamo bazične pripreme, kad se više posvećujemo radu u teretani i snazi. Nakon bazičnih priprema prelazimo na treninge u dvorani, pri čemu se baziramo na tehnici i izdržljivosti. Kako se bliže natjecanja, sve više radimo na taktici. Više i spariramo, a treninzi su intenzivniji jer moramo postići što bolju kondiciju”, naglašava Toni i nastavlja: “Tjedno napravimo desetak treninga. Treniramo dva puta na dan: ujutro trčimo ili radimo specifičnu snagu, a popodne radimo fokusere s trenerima, spariramo ili radimo tehniku.”

SPORT I VOJSKA

Toni se osvrnuo i na potporu koju mu pruža Hrvatska vojska. Naglašava kako mu maksimalno izlazi ususret te da ima sjajne uvjete za rad. Zahvalan je na svemu što mu omogućuje i dodaje kako s ponosom na međunarodnim natjecanjima predstavlja upravo Hrvatsku vojsku i svoju domovinu.

“Hrvatska vojska puno mi pomaže u sportskoj karijeri i omogućuje mi kvalitetne pripreme i odlaske na natjecanja. Svima je poznato da vojska mora trenirati i biti spremna odgovoriti na sve zahtjeve. U vojsci je tjelovježba obvezatna, tako da treninge lako prilagodim. Nije uvijek lako održavati karijeru na visokoj razini, ponekad zbog obveza na radnom mjestu, ali i privatnih, no kad radiš nešto što voliš, onda se nađe uvijek načina i dodatne energije. To mi omogućuje prebroditi teška razdoblja jer ovaj sport ne samo da zahtijeva fizičku pripremljenost nego i psihičku izdržljivost i snagu. Srećom, potpora koju dobivam gura me svaki dan naprijed, odnosno dodatni mi je vjetar u leđa”, ističe Toni Čatipović.

“Nemam nekih posebnih planova vezano uz karijeru, osim da nastavim trenirati. Uvijek se spremam natjecanje po natjecanje. Trenutačno je to spomenuto Svjetsko prvenstvo u studenom ove godine. Dotad ću ići na pripremno natjecanje, a možda i koji svjetski kup, da budem što spremniji za Abu Dhabi”, zaključuje.

Toniju možemo samo zaželjeti sreću i nadati se kako će njegov primjer slijediti brojni mladi, koji se tek susreću sa životnim izazovima. On je zaista sjajan primjer kako biti uspješan vojnik i sportaš.

NATO-ov SAMIT

TEKST
Marija Jandriš-Sačar

FOTO
NATO

HRVATSKA JE SPREMNA DOSTIĆI PET POSTO ZA OBRANU

Želim jasno istaknuti da će se tri i pol posto odnositi na vojnu namjenu, a jedan i pol posto na namjenu povezanu s obranom, poručio je ministar Anušić

Potpredsjednik Vlade Republike Hrvatske i ministar obrane Ivan Anušić sudjelovao je na sastanku na vrhu NATO saveza, koji je održan 24. i 25. lipnja 2025. u Den Haagu u Kraljevini Nizozemskoj. Raspravljalo se o povećanju obrambenih izdvajanja, aktualnim sigurnosnim izazovima, jačanju obrambenih sposobnosti Saveza, odvratanju i obrani te prilagodbi NATO-ovih snaga novim okolnostima, jačanju obrambene industrije, nastavku potpore Ukrajini i drugim temama.

“Podržavamo povećanje obrambenih izdvajanja na pet posto BDP-a, ali želim jasno naglasiti da se radi o tri i pol posto za obranu – za naoružanje, opremanje i modernizaciju oružanih snaga, te o jedan i pol posto koji se odnosi na trošak namije-njen ulaganjima povezanim s obranom i sigurnošću.

NATO-ov SAMIT

Hrvatska je spremna. Idemo u tom smjeru, imamo svoju strategiju, dinamiku i jasan plan kako dostići ta izdvajanja i usmjeriti ih prema nacionalnim prioritetima. Rok za ispunjenje postavljen je do 2035. godine, a predloženo je i njegovo produljenje. Hrvatska će se u tim rokovima svakako naći", poručio je u izjavi za medije.

Ministar je u sklopu programa sudjelovao i na NATO Summit Defence Industry Forumu.

"Poruke su bile jasne. Svi koji smo ondje bili osjećali smo snažno jedinstvo. Prijetnja ruske agresije Ukrajini nije prestala bez obzira na to što je fokus medija preusmjeren na sukobe na Bliskom istoku", rekao je. Dodao je da je ovo odlična prilika i za Hrvatsku, i za mnoge druge zemlje, da kroz obrambenu i sigurnosnu industriju ojačaju svoja gospodarstva: "Obrana danas nije više samo tenk, granata ili haubica. Ona uključuje i kibernetičku sigurnost, prometne sustave, prometne koridore, komunikacije, sigurnosne sustave za nadzor granice."

Vezano uz osnaživanje domaće obrambene industrije, ministar je istaknuo kako Hrvatska trenutačno proizvodi dvjestotinjak tisuća borbenih dronova FPV. Oni su u pot-

Borbeni dronovi FPV u potpunosti su hrvatski proizvod, bez ijednog dijela iz Kine ili iz nekih zemalja koje nisu ni na strani NATO-a, ni na strani EU-a

Vlada RH i Ministarstvo obrane upravo provode povijesnu modernizaciju i opremanje Hrvatske vojske. U tijeku su nabave besposadnih sustava Bayraktar, raketnog sustava HIMARS, kao i najmodernijih tenkova Leopard 2A8.

MINISTAR ANUŠIĆ S AMERIČKIM SENATORIMA

Na marginama samita ministar je održao bilateralne sastanke s američkim senatorima. Razgovaralo se o produbljivanju obrambene suradnje sa Sjedinjenim Državama, regionalnoj sigurnosti i nastavku hrvatskog doprinosa međunarodnim misijama i operacijama.

Ministar je naglasio kako su Sjedinjene Američke Države najvažniji i najpouzdaniji saveznik Republike Hrvatske u području obrane te da je s njihovom vladom ugovorena isporuka vojne opreme i usluga u vrijednosti milijardu dolara. Upoznao je senatore s aktualnim projektima modernizacije Hrvatske vojske te istaknuo uvođenje u operativnu uporabu borbenih oklopnih vozila Bradley, raketa HIMARS te terenske bolnice ROLE 2. Naglasio je i kako je Republika Hrvatska predana izdvajanjima za obranu: "Ove godine dostigli smo dva posto, a u zadnjih deset godina povećali smo izdvajanja za obranu za čak dvjesto posto."

Ministar Anušić sudjelovao je prvog dana samita i na radnoj večeri Sjevernoatlantskog vijeća u formatu ministara obrane.

punosti hrvatski proizvod, bez ijednog dijela iz Kine ili iz nekih zemalja koje nisu ni na strani NATO-a, ni na strani EU-a. "Borbeni dronovi FPV dokazali su se i već se jako dugo koriste na bojištima diljem svijeta, prije svega u Ukrajini. Tvrtka koja ih proizvodi je iz Hrvatske. Već smo upoznali članice i NATO-a i EU-a da smo spremni biti vodeća nacija u proizvodnji i zajedničkim nabavama malih FPV dronova. Uskoro, čak do kraja godine, možemo povećati proizvodnju na pola milijuna komada. To je ono što danas Hrvatska uvelike razvija", poručio je ministar. Kad je riječ o novom cilju – povećanju obrambenih izdvajanja na pet posto i novim sposobnostima, Hrvatska će ulagati u protuzračnu obranu, kibernetičku sigurnost i radarske sustave.

Ministar Ivan Anušić upoznao je američke senatore s aktualnim projektima modernizacije Hrvatske vojske te istaknuo uvođenje u operativnu uporabu borbenih oklopnih vozila Bradley, raketa HIMARS te terenske bolnice ROLE 2. Naglasio je također kako je Republika Hrvatska predana izdvajanjima za obranu

TEKST

Iva Puljić-Šego

FOTO

NATO

NATO-ov SAMIT

DONESENA JE KLJUČNA ODLUKA O POVEĆANJU IZDVAJANJA ZA OBRANU

Hrvatska ostaje posvećena ciljevima NATO-a te će ispuniti obvezu ulaganja u sigurnost i obranu, istodobno štiteći interese svojih građana, naglasio je ministar Anušić

Drugog dana sastanka na vrhu NATO-a ministar Anušić u izjavi za medije istaknuo je: "Jednoglasno je donesena ključna odluka o povećanju izdvajanja za obranu na ukupno pet posto bruto domaćeg proizvoda, odnosno tri i pol posto plus dodatnih jedan i pol posto do 2035. godine. Ova je odluka važan korak u jačanju sigurnosti i obrambene sposobnosti Europske unije i Saveza." Ministar je posebno naglasio važnost učinkovitog upravljanja sredstvima te upozorio na ozbiljan problem rasta cijena vojne opreme i naoružanja. U tom je kontekstu, odgovarajući na pitanja novinara, istaknuo moguća tri smjera djelovanja

Ministar Anušić istaknuo je da je jednoglasno donesena ključna odluka o povećanju izdvajanja za obranu na ukupno pet posto bruto domaćeg proizvoda, odnosno tri i pol posto plus dodatnih jedan i pol posto do 2035. godine

kako bi se osigurala učinkovitost ulaganja: "Prvo, to je dogovor unutar NATO-a kako bi se utjecalo na obrambenu industriju. Drugo, svaka država treba razvijati vlastite sposobnosti, znanja i tehnologiju, kako bi mogla proizvoditi vlastito naoružanje i opremu. Tako će i Hrvatska proizvoditi dio vlastitog naoružanja i opreme. I treće, traženje povoljnijih opcija na drugim tržištima, izvan Europe, primjerice u Južnoj Koreji ili Indiji, gdje su cijene još uvijek konkurentne, a isporuka brza."

Ministar je rekao i kako Hrvatska ostaje posvećena ciljevima NATO-a te da će kao odgovorna članica Europske unije i Saveza ispuniti obvezu ulaganja u sigurnost i obranu, istodobno štiteći interese svojih građana transparentnim i racionalnim upravljanjem sredstvima.

"Sigurnost Europe mora doći iznutra. Ne možemo očekivati da će nas uvijek netko braniti preko Atlantika. Vrijeme je da preuzmemo odgovornost", zaključio je ministar Anušić.

Sigurnost Europe mora doći iznutra.
Ne možemo očekivati da će nas uvijek netko
braniti preko Atlantika. Vrijeme je da preuzmemo
odgovornost, zaključio je ministar Anušić

USVOJENA ZAVRŠNA DEKLARACIJA

Završnu Deklaraciju jednoglasno su usvojili čelnici 32 članice NATO-a. U njoj je navedeno: "Ujedinjene, suočene s dubokim sigurnosnim prijetnjama i izazovima, posebno dugoročnom prijetnjom Rusije euroatlantskoj sigurnosti i trajnom prijetnjom terorizma, saveznice se obvezuju ulagati pet posto BDP-a godišnje u temeljne obrambene potrebe, kao i u obrambene i sigurnosne izdatke do 2035. godine kako bi osigurale svoje individualne i kolektivne obveze, u skladu s člankom 3. Washingtonskog ugovora." "Ponovno potvrđujemo svoju čvrstu predanost kolektivnoj obrani, kako je utvrđeno u članku 5. Washingtonskog ugovora – da je napad na jednu članicu napad na sve. Ostajemo ujedinjene i nepokolebljive u odlučnosti da zaštitimo svojih milijardu građana, branimo Savez i čuvamo svoju slobodu i demokraciju", stoji u Deklaraciji.

U Deklaraciji se navodi i da se obveza od pet posto BDP-a sastoji od dvije kategorije ulaganja u obranu – tri i pol po-

sto godišnje za temeljne obrambene zahtjeve za postizanje ciljeva NATO-a vezano uz vojne sposobnosti te jedan i pol posto koji se odnosi na zaštitu kritične infrastrukture, osiguranje civilne spremnosti i otpornosti, pokretanje inovacija i jačanje obrambene industrijske baze.

Saveznice su u Deklaraciji potvrdile obvezu trajne podrške Ukrajini. U tu će svrhu prilikom izračuna svojih obrambenih izdataka uključiti izravne doprinose ukrajinskoj obrani i njezinu obrambenu industriju.

Na kraju je dogovoreno da će se sljedeći samit NATO-a održati iduće godine u Turskoj, a nakon toga u Albaniji.

MEĐUNARODNA SURADNJA

Kontrolori bliske zračne potpore Oružanih snaga RH krajem lipnja na poligonu "Eugen Kvaternik" uvježbavali su s posadama aviona AV-8B Harrier II španjolskog OS-a procedure bliske zračne potpore

NEPTUN

Pod nadzorom Bojne zračnog motrenja i navođenja te Operativnog središta Hrvatskog ratnog zrakoplovstva kontrolori bliske zračne potpore (Joint Terminal Attack Controller – JTAC) Oružanih snaga RH proveli su aktivnost s posadama aviona AV-8B Harrier II španjolskog OS-a. Aktivnost je provedena na vojnom poligonu "Eugen Kvaternik" kod Slunja, u sklopu provedbe NATO-ovih mornaričkih aktivnosti ojačane budnosti pod nazivom Neptune Strike. Jedan od sudionika objasnio je da zadaće kontrolora bliske zračne potpore uključuju koordinaciju zračnih i kopnenih snaga i održavanje situacije na bojištu sigurnom kako bi svi elementi mogli djelovati istodobno te što više pridonijeti uspješnosti misije.

TEKST
KNGS

FOTO
Filip Klen

Naša je zadaća koordinacija zračnih i kopnenih snaga i održavanje situacije na bojištu sigurnom kako bi svi elementi mogli djelovati istodobno te što više pridonijeti uspješnosti misije

STRIKE

Pripadnica Gardijske oklopno-mehanizirane brigade prenijela nam je dojmove te istaknula: "Imamo priliku sudjelovati na vježbi sa snagama saveznica, pokazati svoja znanja i vještine te interoperabilnost s njima."

Naime, spomenuti borbeni zrakoplovi AV-8B Harrier II dolaze sa španjolskog nosača zrakoplova Juan Carlos I iz sastava borbene grupe Dédalo, koji je smješten na Sredozemlju. Osim sudjelovanja hrvatskih kontrolora bliske zračne potpore, interoperabilnost saveznica pokazana je i time što su dopunu goriva u zraku španjolskih aviona AV-8B Harrier vršili avioni britanskih zračnih snaga.

Imamo priliku sudjelovati na vježbi sa snagama saveznica, pokazati svoja znanja i vještine te interoperabilnost s njima

HRZ

LET ZA NOVI ŽIVOT

Danas smo bili dio lanca koji povezuje darivatelja, liječnike i pacijenta koji čeka novu priliku za život, a to je nešto što nas duboko motivira i na što smo iznimno ponosni, poručuje pilot – pripadnik 194. eskadrile višenamjenskih helikoptera

TEKST Marija Jandriš-Sačar // FOTO HRZ

Pripadnici 194. eskadrile višenamjenskih helikoptera 91. krila Hrvatskog ratnog zrakoplovstva s helikopterom Mi-171Sh bili su 28. lipnja angažirani na zadaći hitnog zračnog medicinskog prijevoza četveročlanog transplantacijskog tima i transplantacijskog organa – srca na relaciji Zagreb – Split – Zagreb.

Na temelju zahtjeva transplantacijskog koordinатора Ministarstva zdravstva za hitni medicinski transport, uspješno je izvršen medicinski helikopterski prijevoz transplantacijskog tima iz Zagreba u Split, te povratak tima i transplantacijskog organa – srca iz Splita u Zagreb. Helikopter Mi-171Sh Hrvatskog ratnog zrakoplovstva s transplantacijskim timom poletio je u 12:50 iz vojarnje "Lučko", a sletio je na helidrom Kliničkog bolničkog centra Split.

Nakon uspješne eksplantacije, transplantacijski tim i organ – srce kreću prema helidromu Kliničke bolnice Dubrava u Zagrebu. Helikopter HRZ-a ondje je sletio u 18:15.

Pilot helikoptera koji je sudjelovao u akciji istaknuo je: "Svaka zadaća HRZ-a ima svoju važnost, ali kad znamo da naš let može izravno spasiti nečiji život, osjećaj je poseban. Danas smo bili dio lanca koji povezuje darivatelja, liječnike i pacijenta koji čeka novu priliku za život. To je nešto što nas duboko motivira i na što smo iznimno ponosni. Zahvaljujem svim sudionicima na profesionalnosti, spremnosti i predanosti u realizaciji ove vitalne medicinske zadaće. Ovo je primjer kako zajedničkim snagama činimo razliku." Pilot je poručio i kako je ovo ponovni dokaz da je Hrvatsko ratno zrakoplovstvo uvijek spremno pružiti pomoć i podršku svojim građanima.

Ovakve zračne intervencije omogućavaju pravodobnu realizaciju transplantacijskog zahvata i potvrđuju visoku razinu međuresorne suradnje zdravstvenih i obrambenih institucija Republike Hrvatske.

ADRION 25 LIVEX

TEKST I FOTO HRM

Obalni ophodni brod OOB-32 Umag Obalne straže Republike Hrvatske sudjelovao je na međunarodnoj vojnoj vježbi ADRION 25 LIVEX, koja je u organizaciji Ratne mornarice Crne Gore provedena potkraj lipnja

Snage koje su sudjelovale na vježbi okupile su se u crnogorskoj luci Bar. Uz Umag, sudjelovali su i brodovi ratnih mornarica Albanije (Oriku P132); Crne Gore (Durmitor P105); Grčke (Ristos P71); Slovenije (Ankaran 21) i Italije (ITS Borsini P491).

Nakon provedbe aktivnosti u luci i na moru, zapovjednik broda poručnik bojnog broda Hrvoje Šestan naglasio je: "Ovo je prvo sudjelovanje broda OOB-32 Umag u međunarodnim aktivnostima. Posada je uspješno izvršila sve planirane zadaće te pokazala visok stupanj obučenosti i spremnosti."

ADRION LIVEX međunarodna je godišnja vojna vježba. Cilj joj je jačanje suradnje i interoperabilnosti ratnih mornarica članica Jadransko-jonske inicijative (ADRION). Njezino prvo izdanje provedeno je 2006. godine. Ovogodišnji Plan vježbe na moru sadržavao je provedbu aktivnosti taktičkog manevriranja, prekrcaja i pregleda sumnjivog broda, traganja i spašavanja, vježbe zaštite snaga, signalne vježbe te bojno gađanje. Vježbi na moru redovito prethodi računalno potpomognuta vježba, čiji je ovogodišnji domaćin bila Ratna mornarica Italije.

U sklopu vježbe organiziran je Dan uvažениh gostiju, na kojem je u ime HRM-a bio zamjenik zapovjednika Obalne straže RH kapetan bojnog broda Zoran Medvidović.

Obalni ophodni brod OOB-32 Umag u sastavu je Hrvatske ratne mornarice od 17. siječnja 2025. Dug je 43,16 metara. Razvija maksimalnu brzinu od 28 čvorova. Opremljen je automatskim topom od 30 mm i dvjema ručno upravljivim strojnicama 12,7 mm.

Ovogodišnji Plan vježbe na moru sadržavao je provedbu aktivnosti taktičkog manevriranja, prekrcaja i pregleda sumnjivog broda, traganja i spašavanja, vježbe zaštite snaga, signalne vježbe te bojno gađanje

VOJNA TEHNIKA // NOVOSTI

**REPUBLIKA HRVATSKA
MINISTARSTVO OBRANE
UPRAVA ZA LJUDSKE POTENCIJALE**

Na temelju članka 52. stavka 2. Zakona o službi u Oružanim snagama Republike Hrvatske (Narodne novine, br. 73/13, 75/15, 50/16, 30/18, 125/19, 155/23, 158/23 i 14/24.) i točke VIII. Odluke o osnivanju Povjerenstva Ministarstva obrane za utvrđivanje prijedloga kandidata za imenovanje odnosno upućivanje na dužnosti vojnog izaslanika i druge vojno-diplomatske dužnosti te dužnosti u međunarodnim organizacijama i vojnim predstavništvima, KLASA: 023-03/16-03/1, URBROJ: 512-01-16-169, od 13. travnja 2016., objavljuje

**Poništavanje od točke 1.
do točke 12. Internog oglasa
za popunu dužnosti vojnih
izaslanika Republike Hrvatske
i dužnosti vojnog savjetnika
Republike Hrvatske u Stalnoj
misiji Republike Hrvatske
pri UN-u**

Poništava se od točke 1. do točke 12. Interni oglas za popunu dužnosti vojnih izaslanika Republike Hrvatske i dužnosti vojnog savjetnika Republike Hrvatske u Stalnoj misiji Republike Hrvatske pri UN-u, objavljen na Glavnom portalu u sustavu LOTUS Ministarstva obrane i Oružanih snaga RH dana 21. i 26. ožujka 2025., na internetskim stranicama Ministarstva obrane dana 20. i 26. ožujka 2025. i u Hrvatskom vojniku dana 28. ožujka 2026.

Foto: Kangsberg

ODLAZAK WARTHOGA?

Američko ratno zrakoplovstvo (USAF) planira iduće godine povući iz operativne uporabe zadnja 162 jurišna aviona A-10 Warthog. Taj postupak dio je plana prema kojem će otpisati ukupno 340 zrakoplova. Pentagon također planira otkazati program E-7 Wedgetail zbog znatnih kašnjenja i povećanja troškova.

Plan potpunog povlačenja A-10 značio bi dramatično ubrzanje prethodnog vremenskog okvira uporabe, prema kojem bi se svi avioni povukli do kraja ovog desetljeća.

Osim A-10, USAF želi umiroviti 62 aviona F-16 C/D; 21 avion F-15E; 13 aviona F-15 C/D; 14 transportnih aviona C-130H Hercules i tri aviona za elektroničko ratovanje EC-130H Compass Call. Popis za povlačenje obuhvaća i 14 letećih cisterni KC-135 Stratotanker; 11 borbenih spasilačkih helikoptera HH-60G, 35 trenažnih aviona T-1 Texan, četiri helikoptera UH-1N i jedan bombarder B-1 Lancer. Zanimljivo je da popis za umirovljenje ne uključuje F-22A Raptore. Naime, USAF je zadnjih godina pokušao umiroviti 32 potonja aviona, ali Kongres ga je u više navrata blokirao.

Tomislav Vidaković

Foto: U.S. Air National Guard / Airman Taylor Warehime

NJEMAČKA KUPUJE JSM

Kongsberg Defence & Aerospace objavio je 30. lipnja da je potpisao ugovor vrijedan oko 550 milijuna eura (6,5 milijardi norveških kruna) za isporuku krstarećih projektila Joint Strike Missile (JSM) Njemačkoj. Ta norveška tvrtka objavila je još početkom lipnja da je Njemačka odabrala JSM za svoje buduće borbene avione F-35A Lightning II, dok su prego-

vori još uvijek bili u tijeku. Ugovor je u međuvremenu potpisan. Nabava JSM-a za njemačke zračne snage realizirana je na razini vlada. Kongsbergov predstavnik Øyvind Kolset istaknuo je Njemačku kao petu zemlju koja je odabrala JSM, nakon Norveške, Japana, Australije i SAD-a. Akvizicija potvrđuje da je projektil jasan odabir za naoružavanje aviona F-35.

JSM se temelji na dokazanoj tehnologiji izvorno protubrodskog projektila Naval Strike Missile i prilagođen je za djelovanje zrak-površina. Proizvođač navodi da raketa koristi vrlo precizan navigacijski sustav i profil leta na malim visinama. Masa podzvučne rakete iznosi 416 kg, duljina četiri metra, a domet joj je oko 350 km.

Tomislav Vidaković

BESPOSADNI SUSTAVI

Foto: U.S. Army / Pv2 James Newsome

ROJEVI DRON

Ukrajinska vojna operacija Paukova mreža provedena 1. lipnja 2025. fascinirala je cijeli svijet. Masovni napad dronovima na ruske vojne baze, koji je zahtijevao godinu i pol pripreme i rezultirao uništenjem desetak ruskih strateških bombardera, nazvan je po jednom od izvanrednih *inženjerskih* dostignuća prirode. Prirodna paukova mreža, koja kombinira iznimnu čvrstoću s elegantnom strukturom, postala je metafora za suvremenu vojnu strategiju, koja se oslanja na preciznost, koordinaciju i tehnološku suvremenost.

Ukrajinski pothvat jedna je od najodvažnijih i spektakularno provedenih vojnih operacija u suvremenoj povijesti. Osim dugotrajnog osmišljavanja i priprema, zahtijevao je i krijumčarenje dronova na ruski teritorij u drvenim konstrukcijama postavljenim na kamione, što je logistički bila iznimno složena zadaća. Nakon puta kroz tri vremenske zone i tisuće kilometara daleko od ukrajinskih granica, rojevi kvadkopterskih dronova Osa s pogledom iz prvog lica (*First-Person*

View – FPV) istodobno su napali četiri ruske zračne baze. Grad Čeljabinsk, smješten 1600 km istočno od Moskve, ali samo 140 km od granice s Kazahstanom, izabran je za *središte* operacije. Ondje su se dronovi i lanseri sastavljali i pripremali za transport.

Razmjeri operacije postali su očiti gotovo odmah nakon udara, s eksplozijama prijavljenim u više vremenskih zona, od Murmanska iznad sjevernog polarnog kruga do Amurske oblasti na krajnjem istoku, više od 8000 kilometara udaljene od ukrajinske granice. U napadu je sudjelovalo više od stotinu dronova. Ukrajinski predsjednik Volodimir Zelenski opisao ga je kao najveću operaciju dugog dometa u povijesti.

OD PASIVNIH ALATA DO RATNE IKONE

Rojevi dronova danas su definitivno revolucionarna vojna tehnologija i taktika, koja transformira način na koji oružane snage rabe besposadne letjelice (UAV). Kombinirajući

Opći razvoj u područjima umjetne inteligencije i robotike, komunikacija, računalstva i materijala već omogućuje vojnu uporabu učinkovitih skupina vojnih besposadnih letjelica koje, inspirirane prirodnim svijetom kukaca ili ptica, nude donedavno neviđene taktičke, pa čak i strateške sposobnosti

TEKST
Ivan Galović

Američke oružane snage već godinama eksperimentiraju s rojevima dronova: na fotografiji je vježba 11. oklopne konjaničke pukovnije Američke kopnene vojske i ustrojstvene cjeline TSMO (Threat Systems Management Office) provedena u svibnju 2019. na poligonu Nacionalnog obučnog središta u Fort Irwinu u Kaliforniji. Na vježbi je korišteno 40 dronova

OVA

napredne senzore, sofisticirane algoritme i učinkovitu komunikaciju, ta tehnologija omogućuje koordinirano djelovanje većeg broja dronova, stvarajući kompleksne sustave koji mogu autonomno izvršavati složene zadatke u različitim okruženjima. Od spektakularnih svjetlosnih efekata do vojnih primjena, od operacija traganja i spašavanja do analize prometnih tokova, rojevi dronova pokazuju izvanrednu prilagodljivost i učinkovitost. Iako se tehnologija suočava s izazovima poput ograničenog trajanja baterije i regulatornih pitanja, budući razvoj u područjima umjetne inteligencije (AI),

BESPOSADNI SUSTAVI

komunikacijskih tehnologija i energetske učinkovitosti obećava daljnji napredak. Možemo očekivati da će rojevi dronova s vremenom postati uobičajeni i da će se njihova primjena nastaviti širiti u nove domene, transformirajući brojne industrijske, tehnološke i javne sektore.

Vojni sektor pokazuje velik interes za tehnologiju rojeva dronova zbog brojnih taktičkih prednosti koje ona nudi. Vojna primjena omogućava postrojbama brzo djelovanje, precizne napade i kvalitetnu svijest o situaciji. Ona nudi i fleksibilnost te ekonomičnost, koje teško mogu pružiti konvencionalni sustavi. U tom je smislu bitno da gubitak pojedinih dronova ne ugrožava misiju cijelog roja. Veličina roja može se prilagođavati potrebama zadaće, a rojevi bi se trebali brzo prilagođavati promjenama u operativnom okružju. Kombinacijom autonomije, umjetne inteligencije i mrežne koordinacije, rojevi dronova mogu postati ključan element u konvencionalnoj, ali i asimetričnoj borbi.

Od kraja XX. stoljeća do danas besposadne letjelice evoluirale su od eksperimentalnih alata do sofisticiranih sustava sposobnih izvršavati zadaće nadzora, napada, prikupljanja podataka, elektroničkog ratovanja ili čak stvaranja komunikacijskog čvorišta te logističkog transporta. Prva zemlja koja ih je počela koristiti je Izrael, i to 1982. godine tijekom Libanonskog rata. Izrael se tad suočavao sa sirijskim projektilima zemlja-zrak, čiji su lanseri bili raspoređeni u libanonskoj dolini Bekaa. Svih 28 lokacija s lansirima uništeno je, dijelom zahvaljujući izvidničkim informacijama dobivenim preko besposadnih letjelica Mastiff i Scout. Na taj je uspjeh brzo reagirala najmoćnija vojska svijeta: za Američku ratnu mornaricu na temelju Scouta razvijen je AAI RQ-2. Sjedinjene Države dovele su 1995. godine dronove na novu razinu: MQ-1 Predator tvrtke General Atomics nije samo vršio misije nadzora, primjerice 1999. tijekom NATO-ove operacije iznad SR Jugoslavije, već se mogao koristiti i za borbu. Korišten je u Afganistanu od 2001., opremljen raketama zrak-površina Hellfire. Besposadne letjelice tako će od pasivnih alata postati sustavi spo-

Foto: Sigurnosna služba Ukrajine / ssugovua / Wikimedia Commons

Prizori koji su obišli svijet – ruski bombarder Tu-95 u plamenu viđen kroz kameru ukrajinskog FPV drona u ruskoj zrakoplovnoj bazi Olenja. Netom prije pogodio ga je drugi dron iz roja

sobni identificirati i eliminirati ciljeve u jednoj misiji. Raketne vojske sve više zemalja, koje su počele rad i na vlastitim programima razvoja i proizvodnje. Primjerice, Turska, čiji će Bayraktar TB2 postati svojevrsan simbol u ratu u Nagorno-Karabahu. Azerbajdžan će ih vrlo uspješno koristiti za uništavanje armenskog oklopa i ljudstva te pokazati kako besposadne letjelice mogu promijeniti ravnotežu moći u konvencionalnim ratovima, dajući taktičke prednosti vojsci s ograničenim resursima.

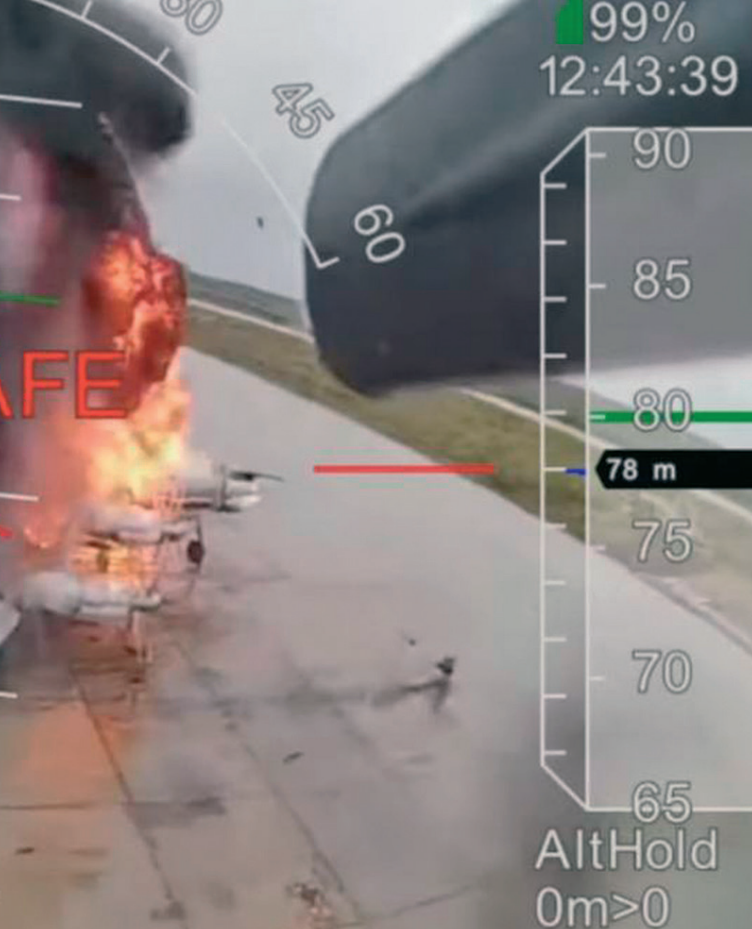
TEŠKO SE BRANITI

Rat u Ukrajini obilježen je dosad neviđenom razinom uporabe besposadnih letjelica, što uključuje i tzv. lutajuće streljivo (*loitering munition*). Testirani su brojni autonomni sustavi napada i brojne protudronske mjere. Kad se govori o rojevima, tu se ipak ne misli na roj velikih i srednjih sustava poput Predatora ili Bayraktara, nego na masovno korištenje velikog broja malih, jeftinih letjelica. Kad je riječ o rojevima, više dronova djeluje kao jedinstvena i koordinirana cjelina. U operacijama se mogu kombinirati napredni algoritmi, precizna komunikacija, ali sve se više govori i o autonomnom

Veliki američki dron MQ-1 Predator pokazao je svu uporabljivost takvih letjelica u borbenim djelovanjima. Rojeve dronova obično ipak čine puno manje letjelice

Foto: U.S. Air Force / Senior Master Sgt. Cecilio Ricardo

OPASNE OSE

Prema navodima iz medija, Ukrajina je izvršila napad na zrakoplovne baze i avione duboko u Rusiji dronovima Osa, koje proizvodi domaća tvrtka First Contact. Osa je kvadrokopter mase oko pet kilograma, na koji se može okvačiti korisni teret mase do 3,3 kg. Može letjeti najviše 15 minuta, na najveću udaljenost od 25 km. Najveća brzina koju postiže je 150 km/h. Ovisno o korisnom teretu (senzori, naoružanje) može služiti za izviđanje, tzv. kamikaza napade, napade ispuštanjem bombi/granata te informacijsko-psihološke operacije (IPSO).

odlučivanju. U idealnom konceptu, zahvaljujući komunikaciji, dijeljenju podataka i kolektivnom odlučivanju, rojevi bi trebali oponašati prirodne obrasce ponašanja jata ptica, riba ili kukaca.

Rojevi dronova danas se uobičajeno koriste za dvije vrste misija: simultane napade na više ciljeva ili kako bi zasitili protivnikovu protuzračnu obranu. U tipičnom roju jedan dron može nadzirati ostale, prikupljati podatke i u stvarnom vremenu slati informacije operaterima ili drugim dronovima. Primjerice, ukrajinske snage često za napade na ruske položaje koriste rojeve od tri do deset dronova, pri čemu jedan dio roja može privući vatru ili ometati obranu, dok drugi dio izvršava glavni udar. S druge strane, Rusija zasipa ukrajinsku protuzračnu obranu stotinama dronova. Tako je u svjetskim medijima zabilježeno da je 25. svibnja napala Ukrajinu s čak 298 dronova, a *The Kyiv Independent* pisao je 2. lipnja o napadu 472 drona prethodnog dana. Iznimno atraktivno izgledao je računalno generiran videoklip, koji je na društvene mreže stigao sredinom svibnja. U njemu velika kineska besposadna letjelica Jiu Tian/Tun kao matični dron poput košnice velikom brzinom u zraku izbacuje stotine malih, također iznimno brzih

dronova. Od takvih napada u roju jako bi se teško branilo. Platforma Jiu Tian prvi je put predstavljena u studenom 2024. na aeromitingu u Zhuhaiju. Ima mlazni pogon. Neke odvažne procjene spominju 16 tona maksimalne poletne mase i čak šest tona maksimalnog korisnog tereta.

Iako su rojevi tehnološki i kao koncept daleko od svojeg maksimalnog razvoja, već danas može se reći da su njihovi potencijali puno veći od mogućnosti pojedinačnih besposadnih letjelica ili manjih skupina od nekoliko sustava. Temeljna je razlika u tome što bi rojevi u većoj mjeri trebali koristiti umjetnu inteligenciju za koordinirano i autonomno djelovanje. U takvom konceptu algoritmi umjetne inteligencije omogućuju svakom dronu da ostane na putanji bez sudara, ali i da izvršava svoje posebne zadatke te da se u svakom trenutku pridržava svrhe misije. No, pitanje autonomije posebno je zanimljivo iz drugog razloga. Osim prilagodljivog letenja, dron bi mogao odlučivati o najboljem načinu izvršavanja misije i, gdje je prikladno, čak i o tome hoće li izvesti konačni napad. U tim se slučajevima govori o tri modela ili razine autonomije, ovisno o sudjelovanju ili nesudjelovanju čovjeka u procesu donošenja odluka.

Čovjek potpuno u petlji: operater odabire ciljeve i napada ih. Primjerice, kod FPV drona, koji se s pomoću optičkog kabela kontrolira do zadnjeg trenutka (rusko lutajuće streljivo Lancet-3 ili skupina ukrajinskih dronova koje Rusi nazivaju Baba Jaga).

Čovjek djelomice u petlji: sustavi sposobni za samostalno razlikovanje ciljeva, njihovo određivanje, pa čak i napad na njih, ali koji su u svakom trenutku pod nadzorom čovjeka. Preciznije, operater može intervenirati u odluke koje donosi sustav, ispravljajući moguće pogreške. U tu skupinu možemo uključiti većinu zračnih dronova.

Čovjek izvan petlje: oružni sustavi koji ovise isključivo o prethodnom programiranju te osjetljivosti i učinkovitosti

Foto: Sigurnosna služba Ukrajine / ssu.gov.ua / Wikimedia Commons

Ukrajinci su u tajnoj operaciji kamionima prokrijumčarili dronove u sanducima na teritorij Rusije, blizu zrakoplovnih baza od Murmanska do Sibira

vlastitih sustava za pronalaženje ciljeva, njihov odabir, utvrđivanje redoslijeda napada i, gdje je primjereno, za njegovu provedbu. Iako tehničke mogućnosti postoje, zasad nije poznato da je to igdje korišteno u punom smislu riječi. Primijenjeno je djelomično, vjerojatno i u operaciji Paukova mreža. Portal Centra za strateške i međunarodne studije (CSIS) spomenuo je da je umjetna inteligencija vjerojatno igrala sporednu ulogu i u stabilnosti leta i u ciljanju, posebno u omogućavanju preciznih udara na ranjive komponente visokovrijednih zrakoplova. Dakle, čovjek je i dalje planirao misiju, nadgledao koliko je to moguće i, u svakom slučaju, poduzimao sve moguće mjere kako dron ne bi autonomno utjecao ni na što osim na cilj koji je unaprijed programiran. To znači da dron načelno nije u mogućnosti autonomno odabrati cilj.

KAKO BI TREBALA IZGLEDATI OPERACIJA?

U procesu odabira ciljeva i djelovanja roja dronova u operacijama kao što je Paukova mreža postoji nekoliko ključnih značajki. Prvo, oni koji su zaduženi za odabir ciljeva moraju pregledati sve dostupne informacije. One dolaze iz javno dostupnih izvora, poput zemljovida i satelitskih snimki koje pružaju privatne tvrtke kao što

Foto: Filip Klen

su Google, Maxar ili Planet Labs. Do informacija se može doći i iz zatvorenih izvora koje su dostavili saveznici ili iz vlastitih satelita te izvidničkih zrakoplova (AWACS/AEW&C). Za vrijedne informacije o mogućim ciljevima koristi se i klasično obavještajno djelovanje, odnosno čovjek (Human Intelligence – HUMINT), tisak i drugi izvori. Drugo, nakon što su ciljevi ili cilj jasni, moraju se utvrditi moguće zapreke, primjerice sustavi protuzračne obrane, a posebno sustavi elektroničkog ratovanja zaduženi za ometanje komunikacije besposadnih letjelica. U tom se smislu često govori o štitu od oko 20 kilometara iza bojišnice koju svaki roj mora prevladati. Tu se stvar počinje komplicirati, jer se operacije SEAD/DEAD (Suppression of Enemy Air Defence / Destruction of

Mali dron izložen na štandu osječke tvrtke Orqa na sajmu ASDA 2025. Na nedavnom sastanku Vijeća za vanjske poslove EU-a (FAC Defence) u formatu ministara obrane u Bruxellesu ministar obrane RH Ivan Anušić istaknuo je da je Hrvatska na razini EU-a iskazala interes za preuzimanje vodeće uloge u proizvodnji i zajedničkoj nabavi malih dronova

BESPOSADNI SUSTAVI

Foto: U.S. Army / Staff Sgt. Jacob Slaymaker

Priprema roja dronova uoči američke vojne vježbe Marne Focus u Fort Stewartu, Georgia, 6. travnja 2024.

Enemy Air Defence) provode prije napada kako bi se stvorili održivi koridori kroz štit ili se u njemu traže ranjive točke, koje uvijek postoje.

Treće: uz sve prethodne informacije, misija mora biti detaljno osmišljena. U obzir se moraju uzeti štit, udaljenosti, najprikladniji pristupni putovi, odabir lansirnih točaka i izbor točne kombinacije uređaja koji će sudjelovati... Osim *samoubilačkih* besposadnih letjelica koje će napasti cilj, poželjno je da u operaciji sudjeluju i neki mamci. U tu svrhu služi polijetanje s različitih lokacija. Dronovi se tad *okupljaju* u sigurnim područjima, te čekaju svoje *partnere*, leteći ukруг ako je potrebno. Kad su svi čimbenici spremni, roj počinje let u formaciji, koordiniran softverom sposobnim za upravljanje u stvarnom vremenu. Roj napreduje u blizini izvidničkih dronova, koji mogu biti opremljeni elektroničkim sustavima za ometanje. Ako nema opasnosti od protivničkih PZO i protudronskih sredstava i putanja nije ugrožena, roj će nastaviti kretanje prema području operacije. Besposadne letjelice iz roja ciljaju različite točke na ciljevima, u idealnom slučaju bez intervencije čovjeka u završnoj fazi, oslanjajući se na unaprijed programirane koordinate ili sustave za prepoznavanje slika ciljeva. Preciznije, umjetna inteligencija

uspoređuje *pogled* senzora dronova s datotekama koje su u bazi podataka. Nakon što je misija došla do kinetičkog udara, ona se mora nastaviti. S jedne strane, treba napraviti što bržu i precizniju procjenu štete nanесene protivniku, a izvršno je ako se može odmah pripremiti druga misija, koja bi mogla povećati stupanj uništenja. U svakom slučaju, svaki dio procesa treba se analizirati kako bi se otkrile moguće pogreške ili aspekti koje treba poboljšati. Trebaju se izvući informacije koje mogu poslužiti za ažuriranje postojećih taktika, tehnika i procedura (TTP). U mnogim slučajevima one se dijele s proizvođačima svih uključenih sustava i softvera, tako da mogu poboljšati svoje proizvode i usluge.

RAZUMLJIVE ETIČKE DILEME

Ukrajinska operacija Paukova mreža definitivno je pokazala da su besposadne letjelice postale sustavi sposobni izvršavati složene misije sa sve većim stupnjem autonomije, koordinacije i kolektivne inteligencije. Opći razvoj u područjima umjetne inteligencije i robotike, komunikacija, računalstva ili materijala već omogućuje vojnu uporabu učinkovitih rojeva dronova koji, inspirirani prirodnim svijetom kukaca ili ptica, nude donedavno neviđene taktičke, pa čak i strateške sposobnosti.

Slučaj rata izazvanog ruskom agresijom na Ukrajinu uživo ilustrira transformacijski potencijal spomenute tehnologije. Rojevi besposadnih letjelica nisu samo pokazali sposobnost neutraliziranja ciljeva visoke vrijednosti već su pokazali i otpornost na elektroničke protumjere i protuzračnu obranu. Rat na istoku Europe pokazuje kako tehnologija može nadoknaditi financijsku i brojčanu inferiornost. Novi primjer korištenja rojeva dronova dao je Izrael u svojoj operaciji napada na Iran, koju je nazvao Rising Lion. O korištenju rojeva nema detaljnih podataka, no navodno su ih, kako spominje CSIS, koristili pripadnici specijalnih postrojbi. Dronovi su prvo dovezeni na iranski teritorij ili blizu njega, a zatim se njima djelovalo na PZO radare i komunikacijska čvorišta iranskih oružanih snaga.

BESPOSADNI SUSTAVI

TEHNIČKI IZAZOVI

Ukrajinska operacija Paukova mreža i nedavne akcije koje je Izrael poduzeo protiv Irana jasno pokazuju da će rojevi besposadnih letjelica imati sve važniju ulogu u suvremenim sukobima. U skladu s tim, donositelje odluka, časnike, inženjere i znanstvenike koji su uključeni u razvojne procese vezane uz te rojeve očekuju različiti zahtjevi. Oni se najviše odnose na koordinaciju djelovanja sve više vrsta te sve većeg broja dronova. Kako rojevi rastu do desetaka, stotina ili čak tisuća letjelica, složenost njihove koordinacije eksponencijalno će se povećati, što podrazumijeva nekoliko tehničkih izazova.

Proširenje pojasa i latencija. Komunikacija među besposadnim letjelicama ovisi o bežičnim mrežama, kao što su Wi-Fi, 5G ili WMN. U velikom roju količina razmijenjenih podataka (pozicije, senzori, odluke koje treba donijeti) može lako zagušiti propusnost, posebno u urbanim područjima te područjima u kojima djeluje oprema za elektroničko ratovanje. Osim toga, svaka latencija u prijenosu podataka može poremetiti sinkronizaciju roja, što će uvelike utjecati na njegovu sposobnost djelovanja u stvarnom vremenu. Napredne 6G mreže koje dolaze, s većim kapacitetom i manjom latencijom, mogle bi djelomice ublažiti taj problem. Osim toga, inženjeri istražuju komunikacijske protokole inspirirane neuronskim mrežama, u kojima besposadne letjelice daju prednost prijenosu ključnih podataka, smanjujući ukupno opterećenje sustava.

Skalabilnost algoritama. Algoritmi umjetne inteligencije koji se koriste za upravljanje ponašanjem roja (A-Star, RRT, YOLO, R-CNN, SSD, PSO, ACO, MARL) trebali bi se nositi sa sve većim brojem čvorova povezivanja bez urušavanja. U velikim bi skupinama kolektivno donošenje odluka moglo postati sporo ili neučinkovito ako se algoritmi ne optimiziraju. Da bi se to izbjeglo, trebaju se koristiti distribuirani sustavi u kojima svaki dron obavlja lokalne izračune i s ostalima dijeli samo bitne rezultate.

Upravljanje sudarom. Već i rojevi od nekoliko desetaka uređaja mogu biti priličan problem. U vrlo gustim rojevima od nekoliko stotina uređaja izbjegavanje sudara bit će kritičan izazov, posebno u otežanim operativnim okruženjima. Aktualni sustavi ovise o senzorima kao što su optički mjerni instrument LIDAR (Light Detection and Ranging) ili kamere, kao i o informacijama o vlastitom položaju, tako da svaki uređaj zna i svoju točnu poziciju u odnosu na ostale besposadne letjelice i u odnosu na zapreke na operativnom području. Obrada tih podataka u stvarnom vremenu za rojeve stotina besposadnih letjelica zahtijevat će iznimnu računalnu sposobnost. Među mogućim je rješenjima primjena algoritama za planiranje putanje temeljenih na umjetnoj inteligenciji, u kombinaciji s naprednijim i lakšim senzorima, što bi dronovima omogućilo učinkovitije predviđanje i izbjegavanje sudara.

Informacijska sigurnost. Rojevi ovise o komunikacijskim mrežama koje ih čine ranjivim na kibernetičke napade. Podatke koji se tako prenose među besposadnim letjelicama, kao što su koordinate ili slike, mogu presresti protivnici ili drugi zlonamjerni akteri.

U.S. Army photo by Jerry Weller / Fort Campbell BPTMS

Što je još gore, napadač može ubaciti lažne podatke u mrežu, tjerajući roj na donošenje pogrešnih odluka, kao što je napad na pogrešnu metu. Protivnik može pokušati preuzeti kontrolu nad jednim ili više uređaja, koristeći ih protiv civila ili stvarnog vlasnika. Da bi se to izbjeglo, mogu se primijeniti tehnike kao *end-to-end* enkripcija ili *blockchain* protokoli. One mogu osigurati integritet podataka. Svaki bi dron mogao provjeriti autentičnost poruka primljenih putem distribuiranog registra pa uljez ne bi mogao dešifrirati podatke koji se prenose među članovima roja. Osim toga, sustavi za otkrivanje uljeza mogli bi na temelju umjetne inteligencije identificirati abnormalna ponašanja u dronu (kao što su neočekivani pokreti) i izolirati ga od roja. Ranjivost smanjuje i dizajn besposadnih letjelica sa sigurnim operativnim kodom te njihova česta ažuriranja.

Ometanje. Rojevi mogu biti osjetljivi na elektromagnetske napade, koji mogu blokirati komunikaciju i neke od njih ostaviti izolirane. Tvrtke poput francuskog Thalesa već su razvile neka rješenja koja su pokazala otpornost u stvarnim scenarijima. No, i potencijalni protivnici također traže novitete. Kako bi se to izbjeglo, industrija razvija komunikacijske tehnologije otporne na smetnje, kao što su frekventijsko skakanje (FH) ili vidljiva svjetlosna komunikacija (Li-Fi). Osim toga, dronovi za rojeve mogli bi biti dizajnirani za privremeni autonomni način rada, koristeći vlastite podatke dok se ne obnovi povezivost.

Gubitak vođe. Jedno od temeljnih načela rojeva besposadnih letjelica trebala bi biti decentralizacija. Međutim, na temelju dostupnih podataka poznato je da rojevi koji se trenutačno rabe još uvijek uključuju vodeće dronove koji služe za dodjeljivanje zadataka, davanje prioriteta ciljevima ili pohranu ključnih informacija o misiji. Gubitak tih letjelica velik je izazov za cijeli roj. Dakle, u nekim dizajnima vodeći dron, koji djeluje kao privremeni središ-

Roj dronova iznad objekata u američkoj bazi Fort Campbell na granici Kentuckyja i Tennesseeja. Bila je riječ o vježbi provedenoj 16. studenog 2021. u okviru programa OFFSET (OFFensive Swarm Enabled Tactics), kojim je Agencija za istraživanje naprednih obrambenih projekata (DARPA) razvijala mogućnosti uporabe rojeva veličine do 250 dronova. Koristile bi ih pješačke postrojbe Američke kopnene vojske u urbanim okruzjima

nji čvor, obrađuje prikupljene podatke ili donosi strateške odluke, ima veću računalnu snagu od ostalih, koji su zato i jeftiniji. Ako se vodeći dron uništi ili izgubi povezivost, roj bi se mogao dezorijentirati. Da bi se postigla stvarna decentralizacija, rojevi moraju usvojiti model u kojem se informacije o misiji repliciraju u više besposadnih letjelica, a odluke se donose *konsenzusom* glasanja ili algoritama. Ako vođa *padne*, ostali bi tako mogli odabrati novog vođu ili nastaviti rad bez njega, na temelju zajedničkih podataka. Međutim, male i jeftine besposadne letjelice imaju ograničene mogućnosti pohrane i obrade, što otežava repliciranje velikih količina podataka. Napredak u kompaktnoj i jeftinijoj memoriji mogao bi u budućnosti omogućiti besposadnim letjelicama pohranu i obradu više podataka na lokalnoj razini. Osim toga, i razvijeniji algoritmi mogli bi im omogućiti da se automatski prilagode gubitku vođe time što bi u milisekundama preraspodijelili zadaće.

Opća otpornost. Gubitak vođe velik je problem, a gubitak znatnog dijela roja mogao bi biti nepremostiv. Zamišljeno je da se roj može rekonfigurirati implementacijom samoorganizirajućih algoritama (PSO, ACO, MARL).

Rojevi više nisu budućnost, nego sadašnjost. Međutim, na putu prema njihovoj učinkovitijoj uporabi donositelji odluka suočavaju se s velikim tehničkim i etičkim izazovima. Skalabilnost algoritama umjetne inteligencije, upravljanje propusnošću, sprečavanje sudara i sigurnost protiv kibernetičkih napada ili ometanja jesu prepreke koje zahtijevaju nova rješenja. Decentralizacija, ključna za otpornost rojeva, dodatni je izazov u smislu redundancije podataka i dinamičnog igranja uloga. Etička pitanja o korištenju autonomnih sustava, kad se pod tim podrazumijevaju odluke o ljudskom životu, itekako su aktualna i razumljiva.

Možemo zaključiti da rojevi besposadnih letjelica redefinišu umijeće rata, projicirajući budućnost u kojoj će automatizacija, preciznost i dostupnost resursa biti odlučujući. Aktualni ratovi ubrzavaju tu transformaciju, pokazujući i trenutačne sposobnosti i ograničenja te tehnologije. Kako bi se održao korak s tom evolucijom, bit će ključno ulagati u istraživanje, poticati javno-privatnu suradnju i proaktivno rješavati etičke dileme. Samo se tako potencijal rojeva povezanih s besposadnim letjelicama može u potpunosti iskoristiti na bojištu i izvan njega.

Foto: Sigurnosna služba Ukrajine / ssu.gov.ua / Wikimedia Commons

Ukrajinski dron vreba bombarder Tu-22M3 u ruskoj bazi Djagilevo. Portal CSIS navodi da je umjetna inteligencija vjerojatno igrala sporednu ulogu i u stabilnosti leta i u ciljanju, posebno u omogućavanju preciznih udara na ranjive komponente visokovrijednih zrakoplova

PROTUZRAČNA OBRANA

Svakodnevni primjeri iz Ukrajine pokazuju koliko nedostatak snažne protuzračne obrane ima razarajuće učinke. Europi stoga treba objedinjena protuzračna i proturaketna obrana.

Objedinjena ne samo u smislu političke odluke već i umrežena kako bi jedinstveno djelovala u svakom trenutku. To je najlakše postići uporabom jednakih ili kompatibilnih sustava

PZO – PRIORITET EU

Američki državni tajnik Marco Rubio rekao je 4. travnja 2025. tijekom svojeg prvog posjeta Europi i NATO-u da je američka želja glede NATO-a da se svaka članica obveže i ispuni obećanje da će dosegnuti do pet posto potrošnje na obranu. Misleći na predsjednika Donalda Trumpa, istaknuo je: "On nije protiv NATO-a. On je protiv NATO-a koji nema kapacitete potrebne za ispunjavanje obveza koje ugovor nameće svakoj članici." Državni tajnik zaključio je da treba izgraditi NATO koji ima sposobnost obrane teritorija svojih članica i odvratanja svakog djelovanja koje bi značilo agresiju prema bilo kojoj od njih.

Dakle, nova američka sigurnosna politika favorizira djelovanje u Aziji, a od europskih saveznica očekuje jačanje obrambenih mogućnosti kako bi se mogle samostalno braniti. Doduše, zahtjev za pet posto izdvajanja ne treba odmah ispuniti. Rubio je istaknuo: "Nitko ne očekuje da će se to moći učiniti za godinu ili dvije, ali treba ići prema tome." Na kraju su se čelnici zemalja NATO-a na samitu u Den Haagu složili: ići će se prema pet posto.

Kao još jedan svojevrsan odgovor na američke zahtjeve mogao bi poslužiti dokument koji je nešto prije, u ožujku

TEKST
Mario Galić

2025., objavila Europska komisija: Bijela knjiga o europskoj obrani – Readiness 2030 (White Paper for European Defence – Readiness 2030). Autori prve paneuropske bijele knjige o obrani jesu visoka predstavništva EU-a za vanjske poslove i sigurnosnu politiku Kaja Kallas i povjerenik za obranu i svemir Andrius Kubilius.

Četvrti odlomak Bijele knjige naslovljen je *Closing the Gaps* (Zatvaranje, bolje rečeno *Popunjavanje praznina*), te donosi sedam prioriteta. Prvi je ulaganje u sustave protuzračne i proturaketne obrane, što bi mogao biti jako velik problem. Francuska je jedini veliki europski proizvođač kompleksnijih protuzračnih sustava. No vojske brojnih članica EU-a imaju američke sustave MIM-104 Patriot. Njemačka vlada naručila je i izraelski

Foto: MBDA

ROPSKE SIGURNOSTI

proturaketni sustav Arrow 3. Budući da Francuska (zajedno s Italijom) privodi kraju razvoj svojeg novog PZO sustava SAMP/T NG, ne čudi da je njemačka odluka izazvala raspravu Pariza i Berlina. Berlin je usto pokrenuo program za zajednički razvoj sustava protuzračne obrane European Sky Shield Initiative (ESSI). U njemu zasad baš i nema zemalja koje koriste francuske protuzračne sustave ili ih namjeravaju kupiti.

KVALITETA TRAŽI I KVANTITETU

Posljedica tri četvrt stoljeća oslanjanja na američku zaštitu jest da doslovno sve članice Europske unije koje su ujedno i članice NATO-a nemaju dostatno razvijenu protuzračnu obranu. I one sposobnosti koje su postojale početkom 1990-ih odavno su izgubljene.

Projektil CAMM-ER tvrtke MBDA u letu nakon probnog lansiranja. Moguće je da mu je vrhunac leta 10 000 m, a operativni domet oko 45 km

Svakodnevni primjeri iz Ukrajine pokazuju koliko nedostatak snažne protuzračne obrane ima razarajuće učinke. Balistički projektili malog i srednjeg dometa te krstareći projektili svih vrsta razaraju ukrajinske gradove upravo zbog nedostatka sveobuhvatnog protuzračnog sustava. To vrijedi čak i za one najjednostavnije kao što su Shahed 136/Geranj-2. Ti se sustavi u javnosti često označuju kao lutajuće streljivo (*loitering munition*), no to je upitno. Nemaju zapravo dovoljno elemenata koji bi ih činili takvim oružjem. No, bez obzira na to, iznimno su opasni unatoč činjenici da, barem na papiru, ukrajinska protuzračna obrana posjeduje neke od najboljih protuzračnih raketnih sustava na svijetu. Prije svega američki MIM-104 Patriot i francusko-talijanski SAMP/T, poznat i kao Mamba. Ti su sustavi dodatno podržani vrlo modernim PZO raketnim sustavima malog i srednjeg dometa IRIS-T SLS/SLM i NASAMS, te nešto starijim sustavima MIM-23 Hawk i Aspid. Iako je kvaliteta prisutna, Ukrajini nedostaje kvantiteta, tj. nema dovoljan broj sustava kako bi zaštitila cjelokupan teritorij. Ruski napadi prouzrokuju golemu razaranja. Napadi na elektrane i distribucijski sustav električne energije redovito za posljedicu imaju prestanak napajanja velikih di-

PROTUZRAČNA OBRANA

Foto: IAI

jelova Ukrajine. Mnoga su postrojenja razorena već 2022. godine. Napadi na postrojenja u Odesi i drugim lukama paraliziraju izvoz žitarica i uljarica. I ono najgore: masovna su stradanja civila redovita pojava.

Njemačka vlada naručila je proturaketni sustav Arrow 3 izraelske tvrtke IAI. U njegovu razvoju sudjeluje i SAD

OGRANIČENE SPOSOBNOSTI

Odluči li netko jednakom žestinom napasti europske članice EU-a i NATO-a, posljedice bi vjerojatno bile jednako razorne, ako ne i razornije. Kad bismo na skup stavili sve veće PZO raketne sustave europskih oružanih snaga, dobili bismo nedovoljno uvjerljiv prizor. Manje od 50 bitnica sustava MIM-104 Patriot i Mamba. Bilo je i sustava S-300, ali oni su uglavnom donirani Ukrajini, a Europa bi ih ionako trebala otpisati zbog sovjetskog/ruskog podrijetla. Uostalom, ukrajinski S-300 nisu uspijevali zaustaviti napade balističkih projektila. Da stvar bude gora, većina tih sustava može djelovati samo protiv krstarećih projektila i balističkih projektila malog dometa. Protiv balističkih projektila srednjeg dometa su nemoćni, a upravo bi njih najvjerojatnije odabrao potencijalni napadač. Potencijali obrane od krstarećih projektila, barem teoretski, puno su veći. Europske vojske imaju oko sto bitnica PZO raketnih sustava NASAMS, Iris-T SLM i 2K12 Kub/9K37 Buk. Kao i S-300, i potonji zbog sovjetskog podrijetla ima upitnu uporabljivost. Tomu treba pridodati i dvjestotinjak bitnica sustava Crotale, Aspide i 9K33 Osa (još jedna sovjetska priča). Za kraj se može spomenuti i više od četiri tisuće lansera lakih protuzračnih sustava (MANPADS).

Da zaključimo: trenutačno brojne europske zemlje ili uopće nemaju ili imaju vrlo ograničene sposobnosti protuzračne obrane. Dio njih taj problem namjerava riješiti kroz spomenutu inicijativu ESSi, koja zasad obuhvaća 24 zemlje.

Ključni je problem u tome što trenutačno na popisima vojski Starog Kontinenta dominiraju sustavi koji nisu proizvedeni u Europi, nego u SSSR-u i Sjedinjenim Američkim Državama. Ako hitno ne dođe do promjena, do 2029. godine broj sustava koji nisu proizvedeni u EU-u i Ujedinjenoj Kraljevini porast će na 65 posto. Problem može biti i nepovjerenje: Njemačka je odlučila kupiti izraelski protubalistički raketni sustav Arrow 3 i zbog procjene da francuski SAMP/T NG neće imati zadovoljavajuće odlike.

Ipak, ne treba biti isključivi pesimist. Četrdesetak bitnica sustava Patriot i Mamba može biti znatno pojačano protuzračnim sustavima smještenim na brodovima (razaračima i fregatama) koji bi djelovali iz priobalja Norveške, s Baltika, Jadrana i Crnog mora. Ratni brodovi mogli bi biti presudni u obrani nekih od deset tisuća strateški važnih energetskih objekata, transportne mreže, logistike i proizvodnih središta. Problem je u tome što je velik broj tih objekata (prije svega elektrane) smješten izvan obalnih područja pa bi se našao izvan protuzračnog kišobrana brodova. Rat u Ukrajini pokazao je u svakom slučaju koliko su strateški važni infrastrukturni ciljevi ranjivi te kakve posljedice ima njihovo uništenje ili oštećenje.

UKRAJINA KAO PRIMJER

Usprkos činjenici da ukrajinski PZO neprestano jača, još uvijek nije ni približno dovoljan da obrani sve potencijalne ciljeve. Čak i gradovi za koje se procjenjivalo da imaju dostatno snažnu protuzračnu obranu trpe goleme udare. Na tom su popisu i najveći gradovi: Kijev, Harkiv, Odesa, Doneck,

Foto: Main Directorate of the State Emergency Service in Kyiv / kyivdsns.gov.ua

Dnipro i Zaporizžja. Pritom treba uzeti u obzir i da ukrajinski PZO brani površinu manju od 600 000 km², a da ukupna površina članica EU-a iznosi 4 233 255 km². Budućnost razvoja europske protuzračne i proturaketne obrane temelji se na vrlo svježim, moglo bi se reći svakodnevnim primjerima iz Ukrajine. Tamošnji gradovi napadani su balističkim projektilima malog dometa 9M723 Iskander-M i Hwasong-11A/KN-23, krstarećim projektilima H-101, 3M14/54 Kalibr i Shahed 136/Geranj-2. U najmanje jednom napadu uporabljen je i balistički projektil velikog dometa RS-26 Rubež. U kontekstu protuzračne obrane Europe vrijedi opisati neke od njih. Balistički projektil 9M723 Iskander-M službeno ima domet 490 km, kako bi se uklopio u Sporazum o nuklearnim snagama srednjeg dometa (Intermediate-Range Nuclear Forces Treaty – INF Treaty). Sporazum su 8. studenog 1987. potpisali američki predsjednik Ronald Reagan (1911. – 2004.) i generalni sekretar Centralnog komiteta Komunističke partije Sovjetskog Saveza Mihail Gorbačov (1931. – 2022.). Države potpisnice njim su se obvezale da neće razvijati balističke

Zgrada u Kijevu koju je u listopadu 2022. uništio udar dalekometnog oružja ruskih oružanih snaga. Najgore je što u takvim napadima stradavaju civili

projektila dometa većeg od 500 i manjeg od 5500 km. Ta se ograničenja ne odnose na Sjevernu Koreju i njezin balistički projektil Hwasong-11A, koji je dostavila Rusiji. Domet mu je, ovisno o masi bojne glave, 600 do 900 km, a najveća korisna nosivost 500 kg. Ruski krstareći projektil H-101 razvijen je kao zamjena za sovjetski H-55. Na samom početku ruske agresije na Ukrajinu uporabljeno je nekoliko H-55 s balastom umjesto nuklearnim bojnim glavama, a služili su kao mamci za zavaravanje. Zapadni izvori jako se razlikuju u procjeni dometa H-101. Počinju od 2000 pa završavaju na više od 5000 km. Većina ih se slaže da je masa bojne glave 400 ili 450 kg. Iz Ukrajine su početkom 2024. stigla izvješća da je masa bojne glave povećana na 800 kg, i to smanjenjem spremnika goriva. Time je znatno povećana razorna moć, ali uz smanjenje dometa.

Krstareći projektil 3M54 Kalibr namijenjen je djelovanju s podmornica, brodova i zrakoplova. U agresiji na Ukrajinu ruska mornarica najviše ga rabi s podmornica, fregata i korveta. Domet mu je 2500 km.

SMRTONOSNI GERANJI

Rat u Ukrajini pokazao je i novo oružje o kojem prije nije bilo riječi – tehnološki jednostavan i zato jeftin krstareći projektil koji se može masovno proizvoditi. Ruski Geranj-1 i Geranj-2 nastali su kao inačica iranskih projektila Shahed 131 i Shahed 136. Budući da su korištene jeftine komponente, još je proizvodnja iranskih sustava bila povoljna. Osim toga, projektili nisu tehnološki kompleksni, što je pojednostavilo i ubrzalo proizvodnju. Ruski inženjeri uspjeli su projekte Geranj-1 i Geranj-2 učiniti još jednostavnijim i jeftinijim. Zapadni izvori procjenjuju da jedan Geranj-2 stoji između 20 i 30 tisuća dolara. Pogon u gradu Jelabugi u Tatarstanu proizvede mjesečno do petsto projektila Geranj-2.

S bojnom glavom od oko 40 kg i navođenjem koje kombinira inercijski i satelitski sustav, borbena učinkovitost nije posebno velika. Međutim, to se nadoknađuje mogućnošću brzog lansiranja velikog broja projektila. Usto, jako velik broj ciljeva odlično služi za

Foto: U.S. Army Security Assistance Command / Kristen Pittman

Među europskim zemljama koje su nabavile sustav MIM-104 Patriot je i Rumunjska, čiji lanser vidimo na fotografiji

PROTUZRAČNA OBRANA

preopterećivanje protuzračne obrane, kroz koju onda lakše prolaze veći i ubojitiji krstareći projektili.

Najnovija je prijetnja krstareći projektil Shahed 238 ili Geranj-3. Najveća je razlika u odnosu na Geranj-2 uporaba turbomlaznog motora Toloue-10 potiska 3,7 kN. To je dovoljno da Geranj-3 postigne krstareću brzinu od 600 km/h. U poniranju na cilj projektil doseže do 700 km/h. Povećan je i vrhunac leta, i to na nešto više od devet tisuća metara. U spremnicima ima dostatno goriva za dva sata leta, što znači domet od oko 1200 km. Masa bojne glave je 50 kg. Ipak, uporaba turbomlaznog motora uvjetovala je i znatno povećanje cijene projektila na oko 150 tisuća dolara. Druga su negativna strana povećane dimenzije: duljina tri i raspon krila tri i pol metra, te poletna masa od 380 kg. To potpuno eliminira bilo kakvo ručno postupanje te zahtijeva dizalice i potrebne alate. Otežana je stoga bilo kakva priprema na terenu, već se lanseri moraju napuniti u bazama.

POVEĆANJE PROIZVODNIH KAPACITETA

Danas je velik problem europskih zemalja, žele li imati *autohtoni* PZO, u tome što jedino Francuska i Italija

Ilustracija: Thales

Thalesove ilustracije komponenti koje isporučuje za sustav SAMP/T NG za francuske oružane snage. Lijevo je zapovjedno-nadzorno središte bitnice, a desno AESA radar Ground Fire 300 (GF300)

imaju vlastiti protuzračni raketni sustav velikog dometa. Spomenuta Mamba će u izvedenici SAMP/T NG, čije bi isporuke dvjema vojskama trebale započeti ove godine, imati domet veći od 150 km. Druge zemlje ili nemaju ništa ili imaju zastarjele sustave sovjetskog podrijetla. Što se tiče zemalja koje imaju PZO raketni sustav srednjeg/velikog dometa, to je gotovo isključivo MIM-104 Patriot. Kako je američkog podrijetla, u novim jako složenim sigurnosnim okolnostima u kojima Europa traži vojnoindustrijsku samodostatnost, to mu više nije dobra odlika.

Njemačka je nedavno počela dobivati prve komponente za tri bitnice protubalističkog raketnog sustava Arrow 3. Kao i kod sustava Patriot, i kod Arrow 3 problem bi mogla biti činjenica da ga zajednički proizvode Israel Aerospace Industries (IAI) i američki Boeing.

Drugi je problem u tome što bi sve nabrojene bitnice trebale projektile: iz vlastitih europskih pogona ili uvozne. To znači godišnju proizvodnju od barem 1500 projektila za obaranje balističkih projektila, koji su se u Ukrajini pokazali najrazornijim oružjem. Usto još barem 2000 protuzračnih projektila srednjeg i 5000 projektila kratkog dometa.

Idealno bi bilo da sve to dođe iz europskih pogona, no dva su golema problema. Prvi je što se projektili za sustav Patriot proizvode jedino u Sjedinjenim Državama i, iznenađujuće za one koji ne znaju – u Japanu. Mitsubishi Heavy Industries godišnje proizvede 30 projektila, a raspolaže kapacitetima za dvostruko više. Japanu ugovor o licenciji brani izravni izvoz trećim zemljama. Svi korisnici sustava Patriot moraju zato projektile kupovati od tvrtke Lockheed Martin, koja mora poštovati političke odluke Bijele kuće i Kongresa o izvozu proizvoda vojne namjene.

Ništa manji problem jest i nedostatak europskih proizvodnih kapaciteta. Europska vojna industrija proizvodi PZO sustave

METALI IZ KINE I RUSIJE

Tu je i problem opskrbe rijetkim metalima, čijom proizvodnjom dominira Kina. U trgovinskom ratu sa Sjedinjenim Državama, jedan od kineskih odgovora bio je ograničenje izvoza rijetkih metala. Europa je 2021. godine ukupno uvezla 16 900 tona rijetkih metala, pri čemu je tržišni udio Rusije bio 27,2, a Kine 35,5 posto. Europska unija je 2024. uvezla 12 900 tona rijetkih metala u vrijednosti od 101,5 milijuna eura. Prema podacima koje je objavio Eurostat, Kina je dodatno ojačala svoju poziciju, osiguravajući 46,5 posto ukupnog iznosa, dok se udio Rusije povećao na 28,7 posto. Udio ostalih zemalja pao je na 24,8 posto. Ostaje vidjeti kako će se najnovija kineska ograničenja izvoza rijetkih metala odraziti na europske vojne proizvodne kapacitete.

Foto: Air Force Command of Ukrainian Armed forces via Wikimedia Commons

srednjeg i malog dometa. Međutim, umjesto godišnje proizvodnje od 2000 projektila srednjeg dometa, može ih proizvesti između 250 i 300, s tendencijom povećanja kapaciteta. Paneuropska tvrtka MBDA, specijalizirana za raketne oružne sustave, pokušava skratiti vrijeme proizvodnje projektila Aster kojima, uz ostale, djeluje sustav SAMP/T. Želi da na tvorničkim trakama budu manje od 18 mjeseci. Bio bi to golem napredak jer je vrijeme proizvodnje 2022. godine bilo čak 42 mjeseca.

EUROPSKE DOMAĆE OPCIJE

Najpotentniji je, barem na papiru, europski protuzračni / proturaketni protuzračni sustav francusko-talijanska Mamba (SAMP/T NG) s projektilima Aster 30B1 i Aster B1 NT. Prvi projektil sposoban je pogađati balističke projekte male dometa kao što je ruski Iskander-M. Projektil B1 NT još je uvijek u fazi razvoja. Prvo uspješno lansiranje obavljeno je 8. listopada 2024.

Zašto je SAMP/T NG najpotentniji na papiru? Zato što iz Ukrajine dolaze informacije da aktualne inačice imaju probleme s pouzdanošću. Doduše, informacije dolaze preko američkog tiska, koji se poziva na izvore u ukrajinskim oružanim snagama. Te informacije tvrde da Mamba ima probleme sa softverom, što znatno smanjuje borbene odlike. Zbog toga je Ukrajina ne koristi kao primarni PZO sustav, već se oslanja na američki MIM-104 Patriot, jedini sustav koji može obarati ruske projekte Kinžal. Francuski mediji tvrde da je problema bilo, i to sa softverom, no da su vrlo brzo riješeni. Problem koji je puno teže riješiti jest još uvijek nedostatak proizvodnje projektila ASTER 30B1. MBDA pokušava povećati proizvodnju, no činjenica je da je ona premala za ukrajinske potrebe. Osim toga, MBDA mora ispunjavati i već sklopljene ugovore s ministarstvima obrane Francuske,

**Ostaci ruskog
krstarećeg
projektila H-101
oborenog u
Viničkoj oblasti
u Ukrajini 26.
siječnja 2025.**

Italije i Ujedinjene Kraljevine (ASTER 30 koristi se i na brodovima).

Drugi je veliki problem radar Arabel, koji nije namijenjen otkrivanju balističkih projektila. S instrumentalnim dometom od samo 100 te uporabljivim od 80 km, ima puno premali domet otkrivanja brzih ciljeva, što sustavu znatno skraćuje vrijeme odgovora. Taj je problem moguće lako riješiti znatno boljim radarom. Međutim, teško da će ga Ukrajina dobiti.

Jedan je od potencijalno boljih radara Ground Fire 300 (GF300) francuskog Thalesa. Ima domet motrenja 400 km, a u završnoj je fazi testiranja. Druga je opcija Kronos Grand Mobile High Power (KGMHP), proizvod talijanske tvrtke Leonardo. Zona motrenja mu je 300 km za konvencionalne ciljeve, a balističke projekte otkriva na udaljenosti od 250 km. Oba radara uvelike povećavaju borbene mogućnosti sustava Mamba.

MBDA proizvodi i PZO raketni sustav Vertical Launch (VL) MICA, koji se temelji na vođenom projektilu zrak-zrak MICA. S izvornim projektilom domet sustava VL MICA iznosi 20 km. Međutim, uskoro će u operativnu uporabu ući projektil VL MICA NG GBAD dometa povećanog na 40 km.

Puno je poznatiji PZO sustav, prije

PROTUZRAČNA OBRANA

svega zbog uporabe u Ukrajini, IRIS-T SLM njemačke tvrtke Diehl Defence. Taj se sustav u Ukrajini pokazao jako učinkovitim protiv krstarećih projektila, prije svega zahvaljujući radaru TRML-4D njemačke tvrtke Hensoldt. Instrumentalnog dometa 250 km, ciljeve veličine borbenog aviona otkriva i prati na udaljenostima većim od 120 km, a krstareće projekte, ovisno o veličini i visini leta, na onima većim od 60 km. S obzirom na to da je domet projektila 40 km, to je dostatno za njegovo uspješno djelovanje. Postoje i druge radarske opcije. Jedna je od njih Giraffe Agile Multi Beam tvrtke Saab. S antenom postavljenom na kran posebno je pogodna za otkrivanje ciljeva koji lete na vrlo malim visinama. Ovisno o izvedenici, domet otkrivanja ciljeva je od 30 do 100 km.

SVE OKO JEDNOG PROJEKTILA

Enhanced Modular Air Defence Solutions (EMADS) još je jedan PZO raketni sustav koji dolazi iz MBDA-e. Njegova je osnova projektil CAMM (Common Anti-air Modular Missile), operativnog dometa većeg od 25 km. Izvorno je riječ o projektilu površina-zrak koji djeluje s brodova, a MBDA je, uvidjevši njegovu svestranost, projektirala i konstruirala inačicu za uporabu s kopnenih položaja, koju koriste britanske oružane snage kao dio sustava Sky Sabre. Dio sustava je, prema navodima službenih britanskih izvora, i spomenuti Saabov radar Giraffe Agile Multi Beam 3D, baš kao i zapovjed-

Britanski PZO sustav Sky Sabre u osnovi čini lanser s projektilima CAMM tvrtke MBDA, Saabov radar Giraffe Agile Multi Beam 3D, kao i zapovjedno-nadzorni sustav izraelske tvrtke Rafael, koja ima podružnicu u Ujedinjenoj Kraljevini

Norveški sustav NASAMS, proizvod tvrtke Kongsberg, kompatibilan je sa zamišljenom konfiguracijom programa ESSI

no-nadzorni sustav izraelske tvrtke Rafael, koja ima podružnicu u UK. On ne samo da povezuje radar s projektilima i *upućuje* potonje prema metama, nego i omogućuje da Sky Sabre bude povezan s brodovima i avionima britanskog OS-a te saveznica.

MBDA razvija i dosad najpotentniju inačicu: CAMM-ER (Common Anti-air Modular Missile Extended Range). U nju je ugrađen jači raketni motor talijanske tvrtke Avio, čiji je domet proklamirano povećan na više od 40, a vjerojatno i na više od 45 km. Duljina sustava CAMM-ER je 4,2 m, a promjer 190 mm. Masa u trenutku lansiranja iznosi 160 kg. Dostupni podaci o vrhuncu leta razlikuju se, a moguće je da doseže 10 000 m. Prvi je naručitelj sustava Ministarstvo obrane Italije, koje će njim zamijeniti protuzračne raketne sustave SPADA. MBDA je na zahtjev kupca spremna kombinirati CAMM s bilo kojim radarom koji on odabere i sve to postaviti na terenske kamione, također po njegovu odabiru. Kupac može birati neki od brojnih radara. Jedna je opcija Saab Giraffe AMB, koji je odabrala Ujedinjena Kraljevina. Italija, još jedan korisnik CAMM-a, odabrala je Leonardo Kronos Land. Odlika je tog radara da je antena, kao i na Giraffe, postavljena na kran kako bi se povećala zona otkrivanja ciljeva koji lete na vrlo malim visinama. Instrumentalni domet radara iznosi 250 km. EMADS će biti proizvod koji će zamijeniti spomenuti talijanski sustav SPADA. CAMM je uključen i u PZO sustav Mała NAREW, koji razvija poljski konzorcij PGZ-NAREW.

Foto: Kongsberg

Foto: UK MOD / Crown copyright 2023 / Corporal Adam J Wakefield, RLC

ŠTO EUROPI TREBA?

Europi treba objedinjena protuzračna i proturaketna obrana. Objedinjena ne samo u smislu političke odluke već i umrežena kako bi jedinstveno djelovala u svakom trenutku. To je najlakše postići uporabom jednakih ili kompatibilnih sustava. Upravo u tom smjeru ide European Sky Shield Initiative, no baš se pritom i ne oslanja na europske sustave.

Tom programu od većih zemalja zasad nije pristupila Francuska, Španjolska i Italija. Vlada socijalističkog španjolskog premijera Pedra Sáncheza zasad odbija ući u program ESSI, vjerojatno procjenjujući kako su sigurnosne prijetnje njegovoj zemlji vrlo niske razine. Tehničke zapreke nema, jer je španjolski PZO opremljen sustavom MIM-104 Patriot i norveškim NASAMS-om, kompatibilnim sa zamišljenom konfiguracijom programa ESSI.

Većina analitičara navodi da Francuska i Italija odbijaju ući u program ESSI jer su ostale članice dosad odbijale kupiti njihov PZO raketni sustav Mamba / SAMP/T NG. Kažemo *dosad* jer bi novi političko-sigurnosni odnosi između Europske unije i Sjedinjenih Država mogli dovesti do velikih promjena i u nabavi naoružanja. Europske države mogle bi početi kupovati samo europsko oružje. Zasad su to najave koje se tek trebaju ostvariti.

Postizanje zadovoljavajuće razine proturaketne obrane cijele Europe zahtijeva najmanje 110 bitnica proturaketnih sustava velikog dometa koji se mogu nositi s balističkim projektilima srednjeg dometa. Zaštita od balističkih projek-

tila malog dometa te krstarećih projektila svih vrsta i tipova zahtijeva najmanje 200 bitnica PZO raketnih sustava srednjeg dometa. Za dodatnu obranu posebno važnih objekata potrebno je najmanje 1000 bitnica PZO-a kratkog dometa, kao zadnje crte obrane. To znači puno više nego što ih sve europske zemlje trenutačno imaju. Idealna kombinacija bio bi zajednički PZO sastavljen od europskih sustava. No, pitanje je koliko je ta kombinacija ostvariva? Barem u dogledno vrijeme...

**Antena Saabova PZO radara Giraffe
AMB fotografirana u Stockholmu.
Postavljena je na kran kako bi se
povećala zona otkrivanja ciljeva koji lete
na vrlo malim visinama**

Foto: Copyright Saab AB/ Peter Linder

REPUBLIKA HRVATSKA MINISTARSTVO OBRANE

Na temelju čl. 27. st. 1. Zakona o službi u Oružanim snagama Republike Hrvatske (Narodne novine, br. 73/13, 75/15, 50/16, 30/18, 125/19, 155/23, 158/23 i 14/24. – u daljnjem tekstu Zakon), čl. 4. st. 2. Pravilnika o kriterijima i postupku odabira osoba koje se upućuju na osposobljavanje za časnika (Narodne novine, br. 158/13 i 24/25.) i Plana prijma osoblja za 2025. godinu u Hrvatsku vojsku, s Planom promjena kategorija vojnog osoblja KLASA: 022-03/25-42/02, URBROJ: 50301-29/23-25-2, od 13. ožujka 2025., Uprava za ljudske potencijale Ministarstva obrane raspisuje

JAVNI NATJEČAJ

za prijam kandidata za časnike i doktora medicine / specijalista grana medicine

Izrazi koji se koriste u tekstu javnog natječaja, a imaju rodno značenje, odnose se jednako na muški i ženski spol.

Ministarstvo obrane prima 46 kandidata za časnike, i to:

- 12 doktora medicine ili specijalista grana medicine
- 2 doktora veterinarske medicine (mjesto rada Knin i Zagreb, pod jednakim uvjetima prednost imaju kandidati s "B" vozačkom kategorijom)
- 1 prvostupnika sestrinstva (mjesto rada Zagreb)
- 5 magistara prava
- 3 magistra psihologije
- 4 kandidata sa završenim stručnim ili sveučilišnim studijem ekonomije, smjer računovodstvo (mjesto rada Zemunik Donji, Karlovac, Slunj i Velika Buna)
- 6 kandidata sa završenim stručnim ili sveučilišnim studijem građevinarstva
- 8 kandidata sa završenim stručnim ili sveučilišnim studijem tehničkog usmjerenja (mjesto rada Đakovo i Našice)
- 1 kandidata sa završenim stručnim ili sveučilišnim studijem kemije (mjesto rada Slunj)
- 4 kandidata sa završenim stručnim ili sveučilišnim studijem znanstvenih polja iz područja tehničkih znanosti.

Kandidati moraju ispunjavati opće uvjete za prijam u Oružane snage Republike Hrvatske, koji su propisani člankom 34. Zakona, te ne mogu biti primljene osobe za čiji prijam postoje zapreke iz članka 35. Zakona.

Dobna ograničenja:

Kandidati mogu imati najviše navršених 30 godina života do kraja 2025. godine.

Za kandidate pod rednim brojem 1 doktore medicine ili specijaliste grana medicine nema dobnoг ograničenja.

Svi kandidati uz vlastoručno potpisanu prijavu moraju priložiti:

- životopis
- dokaz o odgovarajućem stupnju obrazovanja (ovjerena preslika diplome)
- potvrdu odnosno ispis iz elektroničkog zapisa podataka iz područja radnih odnosa, koji vodi Hrvatski zavod za mirovinsko osiguranje
- dokaz o državljanstvu RH (preslika domovnice ili osobne iskaznice)
- rodni list

– dokaz da se protiv kandidata ne vodi kazneni postupak (ne stariji od 6 mjeseci).

Prije upućivanja na osposobljavanje kandidati prolaze posebni odabirni postupak.

Kriteriji i postupak za utvrđivanje uvjeta propisani su Zakonom, Pravilnikom o utvrđivanju zdravstvenih, psihičkih, tjelesnih i sigurnosnih uvjeta za prijam u službu u Oružane snage Republike Hrvatske (Narodne novine, br. 37/24.) i Pravilnikom o kriterijima i postupku odabira osoba koje se upućuju na osposobljavanje za časnika (Narodne novine, br. 158/13 i 24/25.).

Ministarstvo obrane isključivat će u odabirnom postupku kandidate koji nisu ispunili neke od uvjeta.

Kandidati koji nisu završili program dragovoljnog vojnog osposobljavanja bit će upućeni na dragovoljno vojno osposobljavanje po skraćenom programu u **kolovožu 2025.**

Odabrani kandidati za časnike bit će upućeni na Temeljnu časničku izobrazbu u **rujnu 2025.**

Kandidati će nakon završetka Temeljne časničke izobrazbe biti primljeni u djelatnu vojnu službu, bit će im dodijeljen časnički čin poručnika te će biti raspoređeni na časničku dužnost u Oružane snage RH.

Kandidatima za časnike koji su doktori medicine dodjeljuje se časnički čin natporučnika, a kandidatima za časnike koji su doktori medicine specijalisti grane medicine dodjeljuje se čin bojnika.

Mjesto osposobljavanja i mjesto službe za zanimanja pod rednim brojem 1, 4, 5, 7 i 10 je teritorij Republike Hrvatske.

Prijave s dokazima o ispunjavanju uvjeta natječaja dostavljaju se na adresu: Središnjica za upravljanje osobljem, Ilica 256b, 10 000 Zagreb. Dodatne informacije kandidati mogu dobiti na tel. 01 / 3784-813 i 3784-812.

Rok za podnošenje prijave na natječaj je sljedeći:

- za kandidate (doktor medicine ili specijalist grane medicine, doktor veterinarske medicine i prvostupnik sestrinstva) do **18. srpnja 2025.**
- za ostale kandidate **30 dana** od objave u Narodnim novinama.

REPUBLIKA HRVATSKA
MINISTARSTVO OBRANE

Na temelju članka 27. stavka 1. Zakona o službi u Oružanim snagama Republike Hrvatske (Narodne novine, br. 73/13, 75/15, 50/16, 30/18, 125/19, 155/23, 158/23 i 14/24 – u daljnjem tekstu: Zakon) i Plana prijma osoblja za 2025. godinu u Hrvatsku vojsku, s Planom promjena kategorija vojnog osoblja, KLASA: 022-03/25-42/02, UBROJ: 50301-29/23-25-3, od 13. ožujka 2025., Uprava za ljudske potencijale Ministarstva obrane raspisuje

JAVNI NATJEČAJ

za ugovorni prijam vojnika/mornara u djelatnu vojnu službu

U ugovornu vojničku službu u trajanju od **dvije** godine **prima se 250 kandidata** za vojnika/mornara s početkom službe **21. srpnja 2025.**

Prijam kandidata provest će se u skladu s iskazanim potrebama prema mjestu službe kako slijedi:

MJESTO SLUŽBE
Benkovac
Bjelovar
Gospić
Karlovac
Knin
Lučko
Molunat
Mali Lošinj
Našice
Petrinja
Ploče
Pula
Slunj
Split
Varaždin
Velika Gorica
Zagreb
Zemunik Donji

Probni rad ugovornih vojnika/mornara traje šest mjeseci. Na javni natječaj (u daljnjem tekstu: natječaj) mogu se javiti osobe obaju spolova. Izrazi koji se koriste u natječaju, a imaju rodno značenje, odnose se jednako na muški i ženski spol.

Kandidati za vojnike/mornare moraju ispunjavati uvjete za prijam u Oružane snage Republike Hrvatske, koji su propisani člancima 34. i 35. Zakona.

Posebni uvjeti za prijam vojnika/mornara propisani člankom 36. Zakona su sljedeći:

- najmanje završeno srednjoškolsko obrazovanje
- najviše navršених 30 godina života do kraja 2025. godine
- uspješno završen program dragovoljnog vojnog osposobljavanja.

U vojničku službu mogu se primiti i vojnici/mornari kojima je služba prestala na osobni zahtjev uz častan otpust bez prava na mirovinu ako nisu stariji od 40 godina i koji uz prethodno navedene uvjete moraju ispunjavati i uvjete propisane člankom 34.b Zakona i uvjete propisane točkom 3. Odluke o uvjetima i postupku sklapanja ugovora o vojničkoj službi na neodređeno vrijeme (Narodne novine, br. 91/18).

Uz prijavu na natječaj kandidati su dužni priložiti: presliku osobne iskaznice, rodni list, svjedodžbu / diplomu o završenom obrazovanju i uvjerenje da se protiv njih ne vodi kazneni postupak, koje ne smije biti starije od šest mjeseci. Kandidati koji ne podnesu pravodobnu i urednu prijavu ili ne ispunjavaju uvjete natječaja neće biti smatrani kandidatima prijavljenim na natječaj.

Prije prijma u službu u Oružane snage Republike Hrvatske kandidati će proći odabirni postupak tijekom kojeg će oni koji nisu ispunili uvjete biti isključeni iz postupka na temelju službenih podataka iz vojne evidencije, rezultata psihologijskih ispitivanja i zdravstvenih pregleda te drugih provjera prema propisima za prijam u djelatnu vojnu službu. Prijave s dokazima o ispunjavanju uvjeta natječaja podnose se područnom odsjeku za poslove obrane prema mjestu prebivališta kandidata ili Središnjici za upravljanje osobljem, Ilica 256b, 10 000 Zagreb, nakon objave natječaja u Narodnim novinama, **najkasnije do 16. srpnja 2025.** Informacije u vezi s natječajem mogu se dobiti na internetskoj stranici Ministarstva obrane (www.morh.hr), na tel. 01/3784-812 i 01/3784-813 te u područnim odjelima odnosno područnim odsjecima za poslove obrane.

PODLISTAK

Danas, kad europske zemlje žele združenim snagama ojačati svoje obrambene industrije i opremiti oružane snage, u novom podlistku prisjećamo se dosadašnjih najistaknutijih zajedničkih projekata obrambene industrije. Nisu svi bili uspješni, ali mnogi jesu. I mnogi sustavi koji su iz njih proizašli još su uvijek u operativnoj uporabi

PROJEKTI EUROPSKE OBRAMBENE INDUSTRIJE (I. DIO)

POTRAGA ZA SIGURNOSTI

Europske zemlje koje su ostale sa zapadne strane željezne zavjese konačno su 1945., nakon dugih šest godina, dočekale mir. Odmah su se suočile i s novom prijetnjom s istoka. Crvena armija imala je u trenutku kapitulacije nacističke Njemačke 11 365 000 pripadnika te više od sto tisuća tenkova i samohodnih topova. Jedino što je stajalo između sovjetskih tenkova i La Manchea bilo je američko nuklearno oružje. Crvena armija postala je u veljači 1946. godine Sovjetska armija, no i dalje je imala tri milijuna vojnika i desetke tisuća tenkova.

Kao odgovor na stalnu prijetnju, dio Europe koji je ostao izvan sovjetskog utjecaja odlučio se ujediniti u političko-sigurnosni savez koji će pružati si-

TEKST
Mario Galić

gurnost svakoj članici. Organizacija Sjevernoatlantskog ugovora, poznatija kao Sjevernoatlantski savez (NATO), osnovana je 4. travnja 1949. u Washingtonu. Prve članice bile su Sjedinjene Američke Države, Ujedinjena Kraljevina, Francuska, Belgija, Nizozemska, Danska, Italija, Luksemburg, Norveška, Island, Kanada i Portugal. Savezna Republika Njemačka pridružila se NATO-u 1955. godine.

NATO nije klasični vojni savez, već savez zajedničke obrane čije su se članice obvezale na kolektivnu obranu. To je regulirano člankom 5. U skladu s njim, potpisnice smatraju da se oružani napad na jednu ili više njih, u Europi ili Sjevernoj Americi, treba smatrati napadom na Savez. I zato se slažu da će u slučaju takvog oružanog napada, svaka od njih, pozivajući se na pravo individualne ili zajedničke samoobrane iz članka 51. Povelje Ujedinjenih Naroda, pomoći potpisnici ili potpiscima koje su napadnute. Odmah će poduzimati, same i u skladu s drugim potpiscima, potrebne korake, uključujući uporabu oružane sile, kako bi vratile i održale sigurnost sjevernoatlantskog područja. Svaki takav oružani napad i mjere poduzete kao rezultat tog

napada moraju se odmah prijaviti Vijeću sigurnosti. Takve mjere moraju se zaustaviti kad Vijeće sigurnosti poduzme korake potrebne za ponovnu uspostavu i održavanje međunarodnog mira i sigurnosti. Međutim, članice su se obvezale i da će u skladu s mogućnostima trajno jačati vlastite obrambene sposobnosti, što je regulirano člankom 3.: Kako bi učinkovitije realizirale ciljeve ovog Ugovora, potpisnice će zasebno ili zajedno, stalnom međusobnom pomoći i samopomoći održavati i razvijati svoje individualne i zajedničke sposobnosti da se odupru oružanom napadu.

Tako je članak 3. stvorio mogućnosti zajedničkih projekata razvoja borbenih sustava. Ili barem zajedničke kupnje u pravilu američkog oružja, kako je najčešće bilo na početku.

UGLJEN I ČELIK, ILI NEŠTO VIŠE?

Iako je NATO donio sigurnost, Europa je, nakon dva svjetska rata u jednom stoljeću, težila suradnji i jedinstvu. To se najlakše postiže gospodarskom suradnjom. U Parizu je u trav-

**Višenamjenski
borbeni avion
Eurofighter
Typhoon po
nazivu je, ali i po
uspješnosti, danas
najprepoznatljiviji
zajednički europski
projekt obrambene
industrije**

nju 1951. potpisan Ugovor o osnivanju Europske zajednice za ugljen i čelik (European Coal and Steel Community – ECSC), koji je na snagu stupio u srpnju 1952. Članice su bile SR Njemačka, Italija, Francuska, Belgija, Nizozemska i Luksemburg.

U samom je startu ECSC imao naznake znatno veće i jače organizacije. Prije svega zbog Vijeća ministara, sastavljenog od ministara zemalja članica; zatim Skupštine, koja je imala savjetodavni karakter. Bio je tu i Sud sa sedam sudaca kao najviša sudska instancija. Osiguravao je pravilno tumačenje i provedbu Ugovora, a njegove su odluke bile pravomoćne i za tijela Zajednice i vlade te za sva poduzeća i pojedince zemalja članica. Na kraju je osnova-

PODLISTAK

no Visoko tijelo. Ono je bilo neovisno, nadnacionalno izvršno zajedničko tijelo sa zadaćom ostvarivanja ciljeva Ugovora, koje je djelovalo u općem interesu ECSC-a. Dakle, formalno je ECSC bio jedinstveno tržište za ugljen i čelik, kao i za sve sirovine koje ulaze u proizvodnju čelika, no zapravo je bio nešto puno više.

Daljnji korak u razvoju velike europske integracije koja će donijeti prosperitet svima i spriječiti sukobe zbio se 25. ožujka 1957. potpisivanjem Rimskog ugovora. Njim je osnovana Europska ekonomska zajednica (European Economic Community – EEC). Zemlje osnivačice bile su spomenute osnivačice ECSC-a. Rimski ugovor stupio je na snagu 1. siječnja 1958. Istodobno te države osnivaju i Europsku zajednicu za atomsku energiju (engl. European Atomic Energy Community – EAEC ili EURATOM).

ECSC, EEC i EURATOM ostali su samostalne organizacije, ali članicama su donijeli veću razinu suradnje, koja više nije bila isključivo ekonomska. Već su se nazirali obrisi Europske unije.

SPAJANJE I PROŠIRENJE

Jedan od ključnih koraka prema osnutku Europske unije zbio se u Bruxellesu 8. travnja 1965., kad su ECSC, EEC i EURATOM potpisali Ugovor o spajanju (engl. Merger Treaty), kojim su integrirali izvršna tijela i stručne službe. Nova organizacija nazvana je Europska zajednica (EZ; engl. European Community – EC). Ugovor o spajanju stupio je na snagu 1. srpnja 1967. Otad djeluju jedinstvena tijela triju zajednica. Doduše, Europski parlament bio je zajednička institucija od samog utemeljenja, ali Ugovorom su utemeljeni jedinstvena Europska komisija i Vijeće ministara. Europska zajednica uspostavlja 1968. carinsku uniju. Tijekom 1979. uvodi europski monetarni sustav i novčanu obračunsku jedinicu. U međuvremenu su se organizaciji priključivale nove članice, što je kulminiralo s padom komunističkih režima u srednjoj i istočnoj Europi.

Ugovor o Europskoj uniji potpisan je 7. veljače 1992. u Maastrichtu u Nizozemskoj, a na snagu je stupio 1. studenog iduće godine. Europska unija donijela je jedinstveno tržište i njegove četiri

Foto: Filip Klen

slobode – slobodno kretanje ljudi, robe, usluga i novca. Prvog siječnja 1999. u 11 zemalja uvodi se euro samo za trgovinske i financijske transakcije. Poslije će se uvesti novčanice i kovance. Euro danas koristi 20 od 27 zemalja Europske unije. Najvažnija tijela Europske unije su: Europski parlament, Vijeće Europske unije (čine ga premijeri ili predsjednici članica) i Europska komisija. Tu je i Vijeće EU-a, koje čine ministri iz svih članica EU-a, ovisno o području politike o kojem se raspravlja. U domeni Vijeća EU-a rasprave su o zakonodavstvu, njegove izmjene i donošenja te koordinacije politika.

Europska komisija predlaže zakone, odluke i mjere. Europski parlament i Vijeće Europske unije raspravljaju o tim zakonima i odlučuju hoće li postati važeći u Europi.

OBRANA VRAĆENA U FOKUS

Od novog saziva, uspostavljenog 2024. godine, Europska komisija prvi put ima povjerenika za obranu i svemir – Andriusa Kubiliusa iz Litve. Europski parlament dobio je Odbor za sigurnost i obranu. Do novog saziva to je bio pododbor Odbora za vanjsku i sigurnosnu politiku.

**Povjerenik
Europske unije za
obranu i svemir
Andrius Kubilius
(lijevo) i glavni
tajnik NATO-a
Mark Rutte
na sastanku u
Bruxellesu u
siječnju 2025.**

Foto: NATO

COMMITMENT
TEAM SPIRIT
INTEGRITY

Štand paneuropske
tvrtke MBDA na
ovogodišnjem
sajmu ASDA u
Zagrebu

Odraž je to novih sigurnosnih okolnosti u Europi. Ruska agresija na Ukrajinu te potencijalne promjene odnosa unutar NATO-a zahtijevaju znatno veću razinu obrambene samostalnosti Europske unije. U tom smjeru ide i plan Europske komisije – ReArm Europe.

On bi trebao, ako se ostvari u predviđenom kapacitetu od 800 milijardi eura, donijeti ne samo obnovu kapaciteta europske obrambene (vojne) industrije i učiniti EU manje ovisnom o uvozu već i vratiti obrambene mogućnosti na razinu s početka 1990-ih.

Koliko su europski proizvodni kapaciteti degradirali najbolje pokazuje činjenica da su u trenutku raspada SSSR-a 1991. godine kapacitete za proizvodnju tenkova imale ove države *stare Europe*: Švedska, Njemačka, Švicarska, Francuska, Ujedinjena Kraljevina, Italija, Španjolska i Grčka. Treba im pridodati i zemlje tad već bivšeg komunističkog bloka: Poljsku, Rumunjsku i Jugoslaviju. Danas samo dvije europske tvrtke mogu proizvoditi tenkove: njemačko-francuski KNDS i njemački Rheinmetall. Europska unija ima i agencije koje rade na zajedničkim projektima. Europska obrambena agencija podupire razvoj obrambe-

nih sposobnosti i vojnu suradnju među članicama EU-a. Podupire istraživanja i tehnologije u području obrane, jača europsku obrambenu industriju i djeluje kao vojno sučelje za politike EU-a. Institut Europske unije za sigurnosne studije analizira pitanja vanjske, sigurnosne i obrambene politike. Pruža analize, organizira foruma za raspravu kako bi se olakšalo oblikovanje politika EU-a i pridonosi raspravama o sigurnosnoj strategiji u Europi i izvan nje. Satelitski centar Europske unije stavlja na raspolaganje geoprostorne obavještajne proizvode i usluge, prije svega analiziranjem podataka satelita za promatranje Zemlje. Donositeljima odluka pruža rana upozorenja o mogućim krizama kako bi se pravodobno poduzele diplomatske, gospodarske i humanitarne mjere.

KOHEZIJA JAČA – PROJEKTI SU BROJNIJI

Ono što je bitno za ovaj podlistak jest da bi kombinacija političke odlučnosti i znatno više novca trebala rezultirati ubrzanjem zajedničkih programa razvoja borbenih sustava kao što su FCAS (Future Combat Air System) i GCAP (Global Combat Air Programme), koji bi trebali uroditi višenamjenskim borbenim avionima šeste generacije, te programom MGCS (Main Ground Combat System), koji je posvećen tenkovima. Ne može se reći da Europa nema iskustva u zajedničkom razvoju i proizvodnji naoružanja. Ekonomsko i političko povezivanje u godinama nakon Drugog svjetskog rata prvi je put u povijesti Europe dovelo do ideje o zajedničkom razvoju oružnih sustava. Nikad prije toga europske zemlje nisu zajednički razvijale oružja. Kako bi i mogle kad su uglavnom međusobno ratovala.

Najviša razina suradnje bila je prodaja licencije za proizvodnju iz jedne zemlje drugoj. Tako je španjolski Hispano Aviación licencijski proizvodio njemačke lovačke avione Messerschmitt Bf 109G-2. No onda su početkom 1950-ih započeli prvi paneuropski projekti. Jačanjem europske kohezije ti su projekti postajali sve brojniji. Nisu svi bili uspješni. No mnogi jesu. I mnogi su još uvijek u operativnoj uporabi.

Konvoj vozila
s pripadnicima
tadašnje Bojne
za specijalna
djelovanja OSRH u
EU-ovoj mirovnoj
misiji EUFOR
Tchad/RCA u Čadu
2009. godine.
Međunarodne
mirovne misije
dio su Zajedničke
obrambene i
sigurnosne politike
EU-a, a Hrvatska
je sudjelovala u
njima i prije no što je
postala članica Unije

Foto: Tomislav Brandt

PRIČE O DOMOVINSKOM RATU

Ministarstvo hrvatskih branitelja raspisalo je i prošle godine natječaj za najbolju priču o Domovinskom ratu, na koji se ponovno javio velik broj učenika. I ovaj je natječaj pokazao zanimanje djece za tematiku vezanu uz Domovinski rat, što je još jedna potvrda tog iznimno poticajnog projekta. Na natječaj su se drugi put javili i učenici srednjih škola iz Bosne i Hercegovine koje izvode nastavu prema nastavnom planu i programu na hrvatskom jeziku. U ovom broju donosimo treću od šest priča učenika iz Hrvatske koje su pisane pohvaljene sukladno preporuci Povjerenstva za vrednovanje

DOK JE NAMA NAS

Ustajem u ranu zoru, tražim papuče, tražim prekidač za svjetlo, tražim naočale. Stalno tražim i stalno gubim. Valjda tako u životu mora biti. Izlizane traperice i kariranu košulju ne uzimam. Danas ne idem na posao. Spremam se put Vukovara i odijevam uniformu. Hm, još uvijek stajem u nju. Živim za te susrete sa suborcima koje je sudbina raselila. Ne vidamo se često, ali i taj susret barem jednom godišnje dovoljan je da se sjetimo svega samo pogledavši se.

Put sam provezao kao u transu; autocesta, polja, stoka na paši, pusti gradovi i onda Vuka i dobro poznata ulica. Parkiram, ne izlazim, vrtim ključeve među prstima. Trebam se smiriti. Hvatam se za desni džep, no cigara nema. Udahnem duboko, otvaram vrata i brzo ih zalupim, onako snažno da se ne predomislim. Hodam, a sjećanja naviru. Sjećanja na prvu ljubav, prvi odlazak u kino, drugu ljubav, šetnje uz Dunav. Čini mi se da je tih dana moje mladosti Sunce drugačije sjalo. Vjerojatno mi se samo čini. Usporavam korak, prilazim dobro mi poznatom kafiću. Čujem smijeh Tomislava, Borne i još nekih. Provirim, pa i Igor i Josip su tu. Pomislim, dobro je, svi smo tu. Nisam se pravo ni pozdravio, a Josip me već čvrsto grli: "Prijatelju, pa kako si mi?" "Uvijek isto", odgovaram. Borna tapše Igora po leđima i izgovara ono što sam i sam maloprije pomislio: "Dobro je, svi smo živi. Godina je prošla kako se nismo vidjeli." Sjetnim glasom odgovaram: "Da, nešto manje od godine. Trebali bi se češće vidati." I tako počinju svi naši razgovori svake godine, prijedlog se prihvaća, naručuje se nova runda i svi gledamo u dno čaše svjesni da tako neće biti. Život ide po svom i razvlači nas u svim smjerovima. Neki su sretnici već djedovi, imaju unuke i čuvaju ih.

Gita Čulig,
učenica
2. razreda
Gimnazije
Sisak

Drugi su, nažalost, učestalo kod liječnika, ovaj pregled, onaj pregled. Neki još uvijek rade. Sve to teško spaja u isto vrijeme nas petoricu odanih prijatelja od kojih neki ne žive u Vukovaru. Pet ratnika, pet heroja. Svi smo mi tih 87 dana živjeli samo za naš grad. Htjeli smo obraniti našu njivu, našu obitelj, naše rijeke, našu stoku. Od kolovoza do studenog 1991. godine borili smo se za svaki centimetar svoga grada jer u njegovim dvorištima smo prohodali, krenuli u školu, krenuli na posao. Na toj zemlji smo se zaljubili, neki oženili, neki i djecu dobili. Ta zemlja je bila naša krv. Ona nas je pokretala u svim borbama, u onim hladnim danima bez dovoljno hrane i vode. Borili smo se do samog kraja. Bilo je teško. Tih dana kada je Jugoslavenska narodna armija uz pomoć srpskih paravojsnih snaga nemilosrdno napadala naše domove, naše ljude, naša polja, sve naše – tih dana nije bilo milosti ni za koga. Ni prema pticama nije bilo milosti. Sva humanost i dobrota je nestala. Čulo se samo pucanje, bombardiranje, zvuk rada mitraljeza, bolni krikovi. Puno naših suboraca je poginulo, neki su zarobljeni, neki nestali. Svaki dan je bio pakao na toj plodnoj, ali neobrađenoj zemlji. Okruženi konstantnim strahom za svoj život i živote ljudi koje volimo te neimaštinom uz prizore leševa, neugodnih mirisa požarišta teško se disalo i živjelo. Što su više odmicali ljetni dani, to je bilo teže. Magla, blato, učestala jesenska kiša, obješeni neobrani kukuruzi, čopor napuštenih i gladnih životinja uz konstantne napade agresora činilo je naše dane nepodnošljivo teškim. Ali, i u najtežim danima bodrili smo jedni druge, skrivajući vlastiti strah.

Fotoarhiva HVG/Hja

Bili su moćniji po pitanju vojnika, bili su moćniji po pitanju količine oružja, bili su moćniji jer su se mjesecima pripremali za ovaj pakao. Bili su sigurni da će pregaziti Vukovar, okupirati cijelu Slavoniju i doći do Varaždina i Zagreba. Nisu računali na naša velika srca! Nevjerojatna snaga i izdržljivost svih i svega što je disalo tih 87 dana u Vukovaru i okolici spasilo je cijelu Hrvatsku. Sva patnja i bol koju su proživljavali ljudi, sva mučenja po podrumima, svi strahovi, izgubljene uspomene, sve je to žrtva za spas svega što se neizmjereno voli – što svi neizmjereno volimo.

Vukovar je pao nakon 87 dana. Teška je tuga tog dana pogodila cijelu Hrvatsku. Nadali smo se da taj dan neće svanuti, ali... Do nas su dopirale svakakve neprovjerene informacije. Samo smo za jednu bili sigurni da je točna. A ta je da je svaka obitelj u našoj državi živjela u strahu za branitelje, civile, bolesnike i ranjenike koji su bili zatočeni od strane agresora. Svi građani Hrvatske strepili su za ljude zatočene u Vukovaru, za njihovu sudbinu. Opravdano su strepili. Znamo što se poslije dogodilo; neki su oslobođeni na razmjeni, neki ubijeni, neki nikad pronađeni. Ti nikad pronađeni se i dalje traže.

I tu naši razgovori uvijek zapnu. Nastane muk i prevlada tjeskoba. Još uvijek se nadamo da će proraditi savjest bar jedne osobe koja će anonimno ili javno reći ono što zna. Reći istinu! Oslobođiti sebe i prekršiti "zavjet šutnje". U nama tinja nada da se očekivanja ispunje, bez obzira na vrijeme koje je prošlo. Nestali prijatelji, poznanici,

suborci, susjedi – ti nikad pronađeni nemaju zamjenu. Oni su nezamjenjivi. Vrijeme je pokazalo da je materijalno moguće obnoviti. I obnavlja se. Kuće koje su uništavane minobacačima, tenkovima, haubicama i avionskim projektilima, i na kraju, u "čišćenju oslobođenih teritorija", dokrajčene ručnim bombama; one koje su postale samo sjene od nekad lijepih obiteljskih kuća – oživjele su. Pitanje koje se ne izgovara: "Kako je moguće da postoje osobe koje znaju za masovne grobnice, a da do sada nisu progovorile o lokaciji?" lebdi među nama, opet. Vrtim upaljač i ponavljam isti stav da duše mojih nestalih prijatelja trebaju pronaći mir. Znam da će mir pronaći kada budu dostojanstveno sahranjeni te kada im voljeni budu mogli doći na grob. Doći, zapaliti svijeću i pomoliti se. Vjerujem da će se jednog dana i

to dogoditi. Molim se, zajedno sa cijelom Hrvatskom, da se probudi savjest kod onih koji raspolažu s informacijama o masovnim grobnicama, ili samo grobnicama, te da konačno progovore. Otkrivanje tih tajni bi ih oslobodilo. Oslobodilo od nemira duše, djelomično ili u cijelosti. Vrijedilo bi. I samom mi je lakše kada zapalim svijeću na grobu svoga brata.

Vukovar je bio pakao, ne samo za vrijeme tih 87 dana opsade, već i onih dana prije, a i poslije opsade. No, nikada se nismo pitali zašto mi!? Ponosan sam na sebe i svoje suborce koji su branili svoju zemlju i svoj narod, ponosan sam na civile koji su mukotrpno podnijeli sva zlostavljanja koja normalan ljudski um ne može ni pojmili. Pitali smo se, a ja se još uvijek pitam, kako ste mogli!!! Odrasli smo na istoj zemlji, išli u istu školu, igrali nogomet na igralištu, preplivali Dunav! Što ste od toga zaboravili? U što ste se pretvorili kada ste zapucali? Kakvo je to zlo ušlo u vas? Ima li u vama ičega što bih prepoznao? Iskapim piće do kraja. Stresam jezu sa sebe. Ne. Ne želim razmišljati o njima, oni nemaju pravo na moje misli. Nisu toga vrijedni.

Nakon izljeva tuge i boli pomiješane sa sadašnjosti i prošlosti, moji prijatelji Tomislav, Borna, Josip, Igor i ja, progovaramo o budućnosti. Tomislav se raduje postati djed, sretan jer će njegova unučad imati bolje dane u Vukovaru. Borna uz mirovinu uživa u danima kada ga ništa ne boli i slobodno šeće ulicama svoje mladosti. Josip je privatnik i stalno sklapa neke nove poslove. Igor uživa u životu s obitelji na svojoj farmi svinja. Ja sam sretan jer imam s kim podijeliti svoje misli, svoje tuge i radosti. Preživjeli znaju što su dali da bismo danas ovako živjeli – nas petorica znamo. Dok smo živi i imamo jedni druge, zagrljajima ćemo liječiti rane i tuge jer bol tada manje boli. U zajedništvu ćemo pratiti novi život Vukovara, grada nekih novih klinaca.

Mutnim pogledom gledam na sat. Vrijeme je da se krene u kolonu.

REPUBLIKA HRVATSKA
MINISTARSTVO OBRANE

Na temelju točke XI. Odluke ministra obrane o kriterijima za dodjelu stipendija vojnim stipendistima (KLASA: 023-03/23-03/1, URBROJ: 512-01-23-773, od 28. srpnja 2023., i KLASA: 023-03/24-03/1, URBROJ: 512-01-24-618, od 20. prosinca 2024.), Ministarstvo obrane raspisuje

JAVNI POZIV ZA DODJELU STIPENDIJA REDOVITIM UČENICIMA SREDNJIH ŠKOLA

U školskoj godini 2025./2026. Ministarstvo obrane dodijelit će do 500 stipendija redovitim učenicima srednjih škola za mjesta vojnika / mornara u Oružanim snagama Republike Hrvatske:

1. učenicima srednjih škola za zanimanje zrakoplovni tehničar:

- do 16 stipendija učenicima trećih razreda Zrakoplovne tehničke škole Rudolfa Perešina Velika Gorica i Tehničke škole Zadar (mjesto službe: Velika Gorica ili Zemunik Donji)

2. učenicima trogodišnjih srednjih strukovnih škola:

- do 245 stipendija učenicima drugih i trećih razreda svih usmjerenja (mjesto službe: Gospić, Karlovac, Knin, Petrinja, Sinj, Varaždin)
- do 30 stipendija učenicima drugih i trećih razreda kemijskog usmjerenja (mjesto službe: Knin, Velika Gorica)
- do 25 stipendija učenicima drugih i trećih razreda strojarskog usmjerenja (mjesto službe: Benkovac, Bjelovar, Gospić, Karlovac, Knin, Petrinja, Sinj, Slunj, Varaždin, Velika Gorica, Zemunik Donji)
- do 10 stipendija učenicima drugih i trećih razreda elektrotehničkog usmjerenja (mjesto službe: Benkovac, Knin, Orebić, Petrinja, Pula, Slunj)
- do 70 stipendija učenicima drugih i trećih razreda, vozač motornog vozila za upravljanje m/v C kategorije (mjesto službe: Benkovac, Bjelovar, Gospić, Karlovac, Knin, Petrinja, Sinj, Varaždin, Velika Gorica, Zemunik Donji)

3. učenicima četverogodišnjih srednjih škola:

- do 100 stipendija učenicima drugih, trećih i četvrtih razreda tehničkog usmjerenja i gimnazija (mjesto službe: Benkovac, Bjelovar, Gospić, Karlovac, Knin, Orebić, Petrinja, Pula, Slunj, Varaždin, Velika Gorica, Zemunik Donji)

4. učenicima petogodišnjih srednjih medicinskih škola:

- do četiri stipendije učenicima trećih i četvrtih razreda, medicinska sestra / tehničar (mjesto službe: Zagreb).

U skladu s odredbama Pravilnika o načinu i uvjetima sklapanja ugovora o kadetskoj službi i ugovora o stipendiranju (Narodne novine, br. 50/23 i 55/24.), Ministarstvo obrane osigurava mjesečnu stipendiju za vojne stipendiste – učenike u sljedećim iznosima:

- 2. razred srednje škole – 100,00 eura
- 3. razred srednje škole – 120,00 eura
- 4. i 5. razred srednje škole – 150,00 eura.

Izrazi koji se koriste u javnom pozivu, a imaju rodno značenje, odnose se jednako na muški i ženski spol.

Kandidati – učenici srednjih škola mogu se prijaviti za dodjelu stipendije tijekom srednjoškolskog obrazovanja putem Prijavnog obrasca za stipendiranje učenika srednjih škola. Uz Prijavni obrazac kandidati trebaju ispuniti Izjavu o iskazu interesa za mjesto službe vojnika / mornara u Oružanim snagama Republike Hrvatske. Prijavni obrazac i Izjavu o iskazu interesa kandidati mogu preuzeti na web-stranici Ministarstva obrane <https://www.morh.hr> (Karijera u MORH-u/Natječaj i oglasi).

Prijavu za dodjelu stipendija podnose punoljetni učenici osobno, a za maloljetne učenike roditelj odnosno skrbnik.

Rok za podnošenje prijava je **30. rujna 2025.**

Kandidati se prijavljuju u propisanom roku na adresu: Središnjica za upravljanje osobljem, Ilica 256b, 10 000 Zagreb.

UVJETI KOJE KANDIDATI MORAJU ISPUNJAVATI:

- državljanstvo Republike Hrvatske
- prijavljeno prebivalište u Republici Hrvatskoj neprekidno najmanje jednu godinu do dana objave javnog poziva
- redoviti učenik srednjih škola za koje je Ministarstvo obrane objavilo javni poziv
- opći uspjeh najmanje 3,00 u školskoj godini koja prethodi godini za koju se dodjeljuju stipendije
- da nije korisnik stipendije u svrhu zaposlenja kod drugog poslodavca
- da nije pravomoćno osuđivan za kaznena djela navedena u članku 35. stavku 1. podstavku 2. Zakona o službi u Oružanim snagama Republike Hrvatske (Narodne novine, br. 73/13, 75/15, 50/16, 30/18, 125/19, 155/23, 158/23 i 14/24.).

Nakon podnošenja prijave, po pozivu Ministarstva obrane, učenici koji ispunjavaju uvjete javnog poziva upućuju se na zdravstvene preglede u Zavod za zrakoplovnu medicinu Zagreb ili u Zavod za pomorsku medicinu Split te na provjeru tjelesne spremnosti u skladu s odredbama Pravilnika o utvrđivanju zdravstvenih, psihičkih, tjelesnih i sigurnosnih uvjeta za prijam u službu u Oružane snage Republike Hrvatske (Narodne novine, br. 37/24 i 84/24.), propisanim za način i kriterije provedbe zdravstvenih pregleda kandidata za onu kategoriju vojnog osoblja za koju se prijavljuju.

Kandidati trebaju priložiti:

- ispunjen Prijavni obrazac i Izjavu o iskazu interesa za mjesto službe
- presliku osobne iskaznice ili domovnice i rodno lista
- presliku svjedodžbe kojom se dokazuje opći uspjeh najmanje 3,00 u školskoj godini koja prethodi godini za koju se dodjeljuju stipendije
- dokument kojim se dokazuje upis u razred za koji se dodjeljuju stipendije
- potvrdu o prebivalištu
- uvjerenje da nije pokrenut kazneni postupak, ne starije od šest mjeseci.

Nakon zaprimanja prijave Ministarstvo obrane pozvat će zainteresirane kandidate – učenike srednjih škola na odabirni postupak.

U odabirnom postupku kandidati moraju zadovoljiti zdravstvene, psihičke, tjelesne i sigurnosne kriterije za kategoriju osoblja za koju se prijavljuju.

Kandidati – učenici koji zadovolje kriterije odabirnog postupka moći će s Ministarstvom obrane potpisati ugovor o stipendiranju, na temelju kojeg će primati stipendiju tijekom srednjoškolskog obrazovanja. Nakon završetka redovitog srednjoškolskog obrazovanja, na temelju ugovora o stipendiranju primaju se u službu u Oružane snage Republike Hrvatske prema propisanoj proceduri.

Informacije u vezi s javnim pozivom kandidati mogu dobiti u Središnjici za upravljanje osobljem (tel. 01/3784-812 i 01/3784-814).

REPUBLIKA HRVATSKA
MINISTARSTVO OBRANE

Na temelju točke XI. Odluke ministra obrane o kriterijima za dodjelu stipendija vojnim stipendistima (KLASA: 023-03/23-03/1, URBROJ: 512-01-23-773, od 28. srpnja 2023., i KLASA: 023-03/24-03/1, URBROJ: 512-01-24-618, od 20. prosinca 2024.), Ministarstvo obrane raspisuje

JAVNI POZIV ZA DODJELU STIPENDIJA REDOVITIM STUDENTIMA IZ PODRUČJA INFORMACIJSKO-KOMUNIKACIJSKIH TEHNOLOGIJA

Stipendije se dodjeljuju redovitim studentima na sveučilišnim ili stručnim studijima akreditiranim u znanstvenim poljima elektrotehnika, računarstvo, informacijsko-komunikacijske znanosti i drugim srodnim studijima iz područja informacijsko-komunikacijskih tehnologija u akademskoj godini 2025./2026., kako slijedi:

- do 10 stipendija studentima koji studij završavaju u 2026. godini
- do 10 stipendija studentima koji studij završavaju u 2027. godini
- do 10 stipendija studentima koji studij završavaju u 2028. godini
- do 10 stipendija studentima koji studij završavaju u 2029. godini.

Izrazi koji se koriste u javnom pozivu, a imaju rodno značenje, odnose se jednako na muški i ženski spol.

U skladu s odredbama Pravilnika o načinu i uvjetima sklapanja ugovora o kadetskoj službi i ugovora o stipendiranju (Narodne novine, br. 50/23 i 55/24.), Ministarstvo obrane osigurava mjesečnu stipendiju za vojne stipendiste – studente u sljedećim iznosima:

- 1. godina studija – 300,00 eura
- 2. godina studija – 400,00 eura
- 3. godina studija – 500,00 eura
- 4. godina studija – 600,00 eura
- 5. godina studija – 700,00 eura.

Kandidati se mogu prijaviti za dodjelu stipendije tijekom redovitog sveučilišnog ili stručnog studija putem prijavnog obrasca za stipendiranje studenata koji se može preuzeti na web-stranici Ministarstva obrane <https://www.morh.hr> (Karijera u MORH-u/Natječaj i oglasi).

Rok za podnošenje prijava je 31. listopada 2025.

Uvjeti koje kandidati moraju ispunjavati:

- državljanstvo Republike Hrvatske
- prijavljeno prebivalište u Republici Hrvatskoj neprekidno najmanje jednu godinu do dana objave javnog poziva
- redoviti studenti sveučilišnih ili stručnih studija iz područja informacijsko-komunikacijskih tehnologija koji su sve godine studija upisali redovito bez ponavljanja godine
- opći uspjeh najmanje 3,00 u zadnjoj godini obrazovanja
- da nisu korisnici stipendije u svrhu zaposlenja kod drugog poslodavca
- da nisu pravomoćno osuđivani za kaznena djela navedena u članku 35. stavku 1.

podstavku 2. Zakona o službi u Oružanim snagama Republike Hrvatske (Narodne novine, br. 73/13, 75/15, 50/16, 30/18, 125/19, 155/23, 158/23 i 14/24.).

Nakon podnošenja prijave, po pozivu Ministarstva obrane, kandidati koji ispunjavaju uvjete javnog poziva upućuju se na zdravstvene preglede u Zavod za zrakoplovnu medicinu Zagreb ili u Zavod za pomorsku medicinu Split te na provjeru tjelesne spremnosti u skladu s odredbama Pravilnika o utvrđivanju zdravstvenih, psihičkih, tjelesnih i sigurnosnih uvjeta za prijam u službu u Oružane snage Republike Hrvatske (Narodne novine, br. 37/24 i 84/24.), propisanim za način i kriterije provedbe zdravstvenih pregleda kandidata za onu kategoriju vojnog osoblja za koju se prijavljuju.

Kandidati trebaju priložiti:

- ispunjen Prijavni obrazac za stipendiranje studenata
- presliku osobne iskaznice ili domovnice i rodnog lista
- dokaz o prosjeku ocjena svih predmeta završnog razreda srednjoškolskog obrazovanja za studente prve godine studija, a studenti viših godina studija dokaz o prosjeku ocjena svih ispita prethodno završene godine studija
- dokument kojim se dokazuje upis na sveučilišne ili stručne studije akreditirane u znanstvenim poljima elektrotehnika, računarstvo, informacijsko-komunikacijske znanosti i drugim srodnim studijima iz područja informacijsko-komunikacijskih tehnologija u akademskoj godini 2025./2026.
- potvrdu o prebivalištu
- uvjerenje da nije pokrenut kazneni postupak, ne starije od šest mjeseci.

Kandidati se prijavljuju, odnosno dostavljaju dokaze o ispunjavanju uvjeta u propisanom roku elektronički na adresu e-pošte: prijam_dvs@morh.hr ili pismeno na adresu: Središnjica za upravljanje osobljem, Ilica 256b, 10 000 Zagreb.

Nakon zaprimanja prijave Ministarstvo obrane pozvat će zainteresirane kandidate na odabirni postupak.

U odabirnom postupku kandidati moraju zadovoljiti zdravstvene, psihičke, tjelesne i sigurnosne kriterije za kategoriju osoblja za koju se prijavljuju.

Kandidati koji zadovolje kriterije odabirnog postupka moći će s Ministarstvom obrane potpisati Ugovor o stipendiranju, na temelju kojeg će primati stipendiju tijekom akademskog obrazovanja. Nakon završetka redovitog akademskog obrazovanja, na temelju Ugovora o stipendiranju primaju se u službu u Oružane snage Republike Hrvatske prema propisanoj proceduri.

Informacije u vezi s javnim pozivom kandidati mogu dobiti u Središnjici za upravljanje osobljem (tel. 01/3784-812 i 01/3784-814).

Zahvaljujući fotografskoj agenciji Magnum Photos moje su reportaže s hrvatskih bojišnica punile stranice najvažnijih svjetskih tiskanih medija, a time je i priča o našoj strašnoj sudbini u neravnopravnom ratu koji smo vodili konačno počela dopirati do velikog broja ljudi u cijelom svijetu, a što je najvažnije – i do ljudi koji odlučuju. Morate znati da smo mi do tog trenutka bili gotovo nevidljivi i da istina o našoj strašnoj patnji nije dopirala do velikog broja ljudi izvan Hrvatske. Također, u tom trenutku, to je činjenica, mlada Hrvatska nije imala gotovo niti jednog jedinog saveznika, gotovo niti jednog jedinog prijatelja u cijelom svijetu, ističe Zoran Filipović

RAZGOVOR S POVIJEŠĆU

RAZGOVOR

FOTOGRAF
ZORAN
FILIPOVIĆ
AUTOR
MONOGRAFIJE
1995.

RAZGOVARAO
Hrvoje Lončarević

FOTO
Tomislav Brandt

Uoči 30. obljetnice vojno-redarstvene operacije Oluja imali smo priliku razgovarati sa Zoranom Filipovićem. Povod je izlazak iz tiska njegove monografije 1995., kojom dovršava svoju ratnu trilogiju. Rođen je u 1959. Brčkom (BiH), a fotografijom se bavi još od osnovne škole. Početkom 1989. bio je svjedok sukoba na Kosovu, o čemu je gotovo dvije godine izvještavao za ondašnje vodeće tiskovine. Još zarana stekao je međunarodni uspjeh. Početkom Domovinskog rata postao je član ugledne međunarodne fotografske agencije Magnum, što će mu donijeti iznimnu reputaciju i priliku da istinu o naravi rata predstavi svjetskoj javnosti. Kao ratni fotoreporter prošao je brojna bojišta u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini, najčešće s braniteljima na prvoj crti, gdje se, kako kaže, često osjećao najsigurnije. O svojem je radu objavio dvadesetak knjiga, u kojima često kombinira fotografsko i književno umijeće. Za fotografski i književni rad više je puta nagrađen, a izlagao je u najuglednijim svjetskim galerijama i muzejima. O njemu i njegovu radu snimljeno je u inozemstvu više dokumentarnih filmova. Da se poslužimo naslovom poznatog djela talijanske spisateljice Oriane Fallaci, ovaj razgovor bio je svojevrsan *razgovor s poviješću*.

KAD STE SE I ZAŠTO ODLUČILI BAVITI FOTOGRAFIJOM?

Još sam u osnovnoj školi u rodnom Brčkom išao na fotosekciju, a u srednjoj školi, gimnaziji, već sam zarađivao džeparac od fotografije. Nakon srednje škole došao sam u Zagreb studirati arhitekturu. Nekako sam zaboravio na fotografiju i godinama nisam ništa radio u tom smislu. Kad sam shvatio da ću cijeli život morati provesti u zatvorenom prostoru u nekom uredu, to me nasmrtno preplašilo. Stvorila se potom prilika, radno mjesto instruktora u tadašnjoj Narodnoj tehnici, te sam s djecom počeo raditi tečajeve fotografije.

RAZGOVOR // ZORAN FILIPOVIĆ

U tom sam razdoblju shvatio da će fotografija biti i moja životna profesija. Mogu reći da sam dosta rano ostvario međunarodni uspjeh. Upravo ove godine obilježavam 40. obljetnicu legendarnog humanitarnog koncerta *Live Aid* na londonskom stadionu Wembley. Bio sam jedan od 5-6 fotografa koji su od organizatora dobili dopuštenje za fotografiranje tog povijesnog događaja. Svi ti novinari, osim mene, imali su ugovore i akreditacije za praćenje koncerta. Došao sam tjedan prije, no nisam uspio ni na koji način nabaviti kartu. U tih tjedan dana obišao sam svakoga u Londonu tko je imalo imao ili mogao imati ikakve veze s tim koncertom. I policija oko stadiona Wembley dobro me je upoznala. Kad je počeo koncert, ja sam jedini ostao vani, a malo dalje stajao je preprodavač krivotvorenih karata. Tražio sam ga kartu, uzeo je, dignuo ruku s kartom u zrak kao zastavu, a s obzirom na to da sam osiguranju bio poznat, samo sam prošao kraj njega bez provjere karte. To me je iskustvo uvjerilo da kad čovjek nešto čvrsto, jako čvrsto odluči, ništa ga u tome ne može spriječiti. To je primjer da ako nešto stvarno želiš, iako se cijeli svijet uroti protiv tebe, možeš to i ostvariti.

ZA VAS SU NAGOVJEŠTAJI ONOGA ŠTO SE SPREMA U HRVATSKOJ I BOSNI I HERCEGOVINI BILI DOGAĐAJI NA KOSOVU, KOJIMA STE SVJEDOČILI 1989. – 1991. JESTE LI VEĆ ONDA MOGLI PREDVIDJETI ILI NASLUTITI RAZMJERE BUDUĆIH SUKOBA NA PODRUČJU JUGOSLAVIJE?

Do početka sukoba nisam imao nikakve veze s Kosovom. Srpski mediji demonizirali su Kosovare i obične ljude prikazivali kao teroriste i nasilnike i meni je to jako, jako išlo na živce. Znao sam da to nije istina. Kao što sve u životu radim svojom voljom, sam, tako sam sam sjeo u auto i otišao na Kosovo. Uvijek sam bio sam svoj producent i menadžer. Otišao sam onamo, bio neko vrijeme i upoznao vođe kosovskih stranaka, ključne ljude, okupljene u tzv. kosovsku alternativu: Ibrahima Rugovu, Shkelzena Maliqija, Vetona Surroijs, Ramusha Tahirijs... Ovaj potonji bio je najvažnija osoba, čovjek iz sjene, čovjek *mozak*, koji je osmišljavao politiku kosovske alternative i bilo je uvijek veliko zado-

voljstvo razgovarati s njim. S vremenom postali smo i jako dobri, iskreni prijatelji. Bio je izvanredan analitičar. Imao je uvijek spremne tri-četiri varijante odgovora na srpska djelovanja i znao je koju od njih kad i kako treba primijeniti. Promatrao je cijelu situaciju na politički superioran način. Odlučio sam ostati na Kosovu, pa sam unajmio stan u Prištini, u albanskom dijelu grada, i ondje proveo gotovo pune dvije godine radeći za *Danas* i *Start*, tad vodeće tiskovine u bivšoj državi. Svojim radom širio sam istinu o događajima na Kosovu i time sam zaslužio poštovanje Albanaca. No, nevolja nije nedostajala. Više su me puta nepoznati počinitelji i tadašnja milicija fizički napali. Mogu reći da sam na Kosovu ispekao zanat suživota sa smrću.

*Mogu reći da sam na Kosovu ispekao zanat suživota sa smrću.
Ondje sam naučio poštovati smrt, nisam bježao od nje, nego sam je
nastojao prihvatiti tako da me ne paralizira, da je poštujem*

Ondje sam naučio poštovati smrt, nisam bježao od nje, nego sam je nastojao prihvatiti tako da me ne paralizira, da je poštujem. Budući da se prisjećamo tadašnjih događaja s Kosova, mogu spomenuti da ću u rujnu ove godine imati u Prištini veliku izložbu mojih ratnih fotografija iz Hrvatske iz 1991. Trebam li uopće i napominjati da je velik broj kosovskih Albanaca branio Hrvatsku u našem Domovinskom ratu, a da je i velik broj njih položio i život u toj borbi. Na tome smo im vječno zahvalni – braća smo po oružju. Pomogli su kad nam je bilo najpotrebnije.

TIJEKOM 1991. BILI STE NA BOJIŠTIMA OD VUKOVARA DO DUBROVNIKA. DOGAĐAJE IZ TOG RAZDOBLJA UKORIČILI STE U MONOGRAFIJI 1991. MOŽETE LI IZDVOJITI NEKOLIKO POSEBNO UPEČATLJIVIH TRENUTAKA IZ TOG RAZDOBLJA?

Cijelo vrijeme Domovinskog rata jedan se grad po svojoj velikoj žrtvi i otporu izdvajao od svih drugih gradova – grad Vukovar. Vukovar je postao i moja osobna opsesija, pa sam odlučio, pod svaku cijenu, otići i biti u tom gradu, s tim ljudima, i s njima pokušati podijeliti žrtvu koju su oni za nas podnosili. Ušao sam u Vukovar tim famoznim Kuruznim putem 28. rujna 1991. godine, želeći ondje ostati do kraja, a izišao sam već idućeg dana. Naime, nakon što sam došao u vukovarsku bolnicu, Marko Mandić, koji je u njoj radio kao gipser, molio me da njegovu djecu izvedem iz Vukovara. Bio je toliko uporan da sam morao popustiti te sam već sljedećeg dana s njegovom djecom napustio grad. On je po padu grada ubijen. Ja sam tako spasio njegovu djecu, a Marko je, ne znajući, tako spasio mene, jer vjerojatno ne bih preživio nakon pada grada.

RADILI STE U TO VRIJEME ZA GLASOVITU FOTOGRAFSKU AGENCIJU MAGNUM PHOTOS. RIJEČ JE O UGLEDNOJ MEĐUNARODNOJ AGENCIJI S UREDIMA U NEW YORKU, PARIZU, LONDONU I TOKIJU. U KOJOJ VAM JE MJERI NJEZIN UGLED TIH RATNIH GODINA KORISTIO U RADU?

Biti Magnumov fotograf san je svakog fotografa na svijetu. U agenciju sam prvi put stupio kad sam išao nabaviti opremu za rat nakon iskustva krvavog sukoba na Kosovu. Znajući što se sprema, otišao sam sa svojim albanskim prijateljima u Njemačku i Francusku kupiti opremu koja će nam koristiti za nadolazeći rat i usput sam odnio u Magnumov pariški ured seriju svojih fotografija netom snimljenih na Kosovu. Kad sam se predstavio nisam im bio posebno interesantan, no iz kurtoazije su me primili. No, kad su vidjeli moj rad, saznali su cijelu redakciju i praktički sam od tog dana bio Magnumov fotograf. Sigurno je da je rad pod Magnumovim imenom značio i određenu međunarodnu reputaciju i poštovanje koje s tim ide. Zahvaljujući Magnumu moje su reportaže s hrvatskih bojišnica punile stranice najvažnijih svjetskih tiskanih medija, a time je i priča o našoj strašnoj sudbini u neravnopravnom ratu koji smo vodili konačno počela dopirati do velikog broja ljudi u cijelom svijetu, a što je najvažnije – i do ljudi koji odlučuju. Morate znati da smo mi dotad bili gotovo nevidljivi i da istina o našoj strašnoj patnji nije dopirala do velikog broja ljudi izvan Hrvatske.

Zoran Filipović

next day, Sunday, the atmosphere at the airport was a mixture of an overcast day, a bus station and a shelter. The terminal was too tight, most showing, sweating, everyone directing towards their exit. Case, everyone wanted to leave. It didn't matter what it would cost, just to get out. Entire families were travelling with bags and bundles, different languages hung in the air. I stood like that, far and stuck to each other, each other's sobs, like listening to mine, waiting to happen, to go some people had been ordered to be saved, to get out. There was a moment when I was in the line to get him discharged. I arrived. She travelled from Zagreb. Montenegro is here previously when I met him in post. Titograd. Pops to Ljubljana. I managed to get an Adria flight. We had tickets that we had a flight to Skopje. Adriatic. We're so Monday. If we've thought of an driving through B

RAZGOVOR // ZORAN FILIPOVIĆ

Također, u tom trenutku, to je činjenica, mlada Hrvatska nije imala gotovo niti jednog jedinog saveznika, gotovo niti jednog jedinog prijatelja u cijelom svijetu. Bez Magnumove aureole taj glas ne bi mogao biti tako glasan i vidljiv. Može se reći da sam ja, na neki način, iskoristio Magnum za *našu stvar*. Dok sam bio u Magnumu, zbog osobne sigurnosti, potpisivao sam svoj rad pseudonimom Zoro, a moj je stvarni identitet ostao tajnom cijelo to vrijeme. Kažu da je Zoro, i dandanas, ostao sinonim za dobru reportažnu fotografiju.

U MONOGRAFIJI 1991. NAPISALI STE DA STE SE SIGURNIJE OSJEĆALI NA PRVOJ CRTI S OBZIROM NA TO DA STE, SREĆOM, IZBJEGLI SMRT OD PRIPADNIKA KOS-~~A~~ I UDBA-~~E~~ KOJI SU BILI INFILTRIRANI U STRUKTURE MLADE HRVATSKE DRŽAVE. MOŽETE LI MLAĐIM ČITATELJIMA PRIBLIŽITI NEIZVJESNOST KOJA JE TE GODINE PRATILA I VAS, I CIJELI HRVATSKI NAROD?

Da, često sam se sigurnije osjećao s braniteljima na prvoj crti. Primjerice, tijekom vožnje Zagrebom znao sam primijetiti da me neki automobil prati. Ondje gdje bih ja skrenuo, skrenuo bi i on. Drugom prilikom, u Francuskoj, pratio me je jedan automobil, veliki crni BMW, potom je počeo voziti usporedno sa mnom, a kad se prozor na suvozačkoj strani otvorio, ugledao sam ruku i pištolj koji je bio uperen u mene. Tad je nastala luda vožnja izbjegavanja, mojih naglih kočenja i ubrzavanja, sve do francusko-njemačke granice kraj Strasbourga. Tad sam se tako spasio. Na prvoj crti s braniteljima osjećao sam se najsigurnije.

ZBOG NEKOREKTNE UREĐIVAČKE POLITIKE AGENCIJE MAGNUM PHOTOS, KOJA NIJE ŽELJELA OBJAVITI FOTOGRAFIJE IZ VOĆINA, RASKINULI STE S NJOM SURADNJU I OTIŠLI FOTOGRAFIRATI RAT U BOSNI I HERCEGOVINI, O ČEMU STE IZDALI MONOGRAFIJU 1993. BILI STE I U SARAJEVU TIJEKOM NJEGOVE OPSADE. MOŽETE LI IZDVOJITI NEKOLIKO POSEBNO UPEČATLJIVIH TRENUTAKA IZ TOG RAZDOBLJA?

Da, Branimir Glavaš me je zamolio da pratim Hrvatsku vojsku pri oslobađanju Voćina kako bismo imali dokumentiran taj događaj. Ulaskom u Voćin zatekli smo stravične scene, desetke ubijenih osoba razbacanih po cijelom mjestu, uglavnom staraca, muškaraca i žena, ubijenih na najsuroviji mogući način. Uglavnom *ručnim radom* – nožem ili sjekirom. Bilo je to neposredno pred Božić 1991. Budući da je taj strašni materijal bio jako važan, otišao sam osobno u Magnumov ured u Parizu dostaviti ga. Svi su bili zgroženi fotografijama. Jimmy Fox, urednik fotografije, rekao mi je da bismo trebali pričekati s objavom. Smatrao je da, s obzirom na to da dolazi Božić, nemamo pravo takvim slikama pokvariti ljudima blagdan. Predložio mi je da objavimo slike nakon Božića, a ja sam naivno pristao. Otišao sam na odmor u London i po povratku u Pariz tražio sam od njega da se slike objave. Na to je on meni cinično odvratio da su to već stare vijesti, koje više nikoga ne zanimaju. U tom sam trenutku shvatio da me je on preveslao. Nakon toga odlučio sam prekinuti suradnju s Magnumom, što je s financijskog i profesionalnog aspekta neuobičajen potez, jer je rad u toj agenciji, kako sam spomenuo, san svakog fotografa. Nakon toga otišao sam u Bosnu i Hercegovinu, obišao sam svaki njezin dio, gdje god se moglo, i obavještavao Zagreb, a nerijetko i samog predsjednika Tuđmana o situaciji koju sam ondje zatekao. Nekoliko puta ulazio sam u Sarajevo i izvještavao o stanju u tom gradu, koji je uz naš Vukovar postao veliki simbol stradanja ovog rata. O tome sam objavio i knjigu *Sezona pakla*. Želim istaknuti da sam po dolasku u Bosnu i Hercegovinu bio prilično optimističan u vezi s onim što sam vidio na terenu. Suradnja s Bošnjacima u početku je bila jako dobra, o čemu sam izvještavao predsjednika Tuđmana i govorio mu da tu suradnju svakako treba sačuvati.

FOTOAPARATOM STE DOKUMENTIRALI I TRI PASTIRSKA POHODA IVANA PAVLA II. HRVATSKOJ I DVA BOSNI I HERCEGOVINI, ŠTO STE TAKOĐER OBJAVILI U MONOGRAFIJAMA. ŠTO VAM JE POSEBNO OSTALO U SJEĆANJU IZ TIH POHODA? MOŽETE LI IZDVOJITI NEKOLIKO ZA VAS IZNIMNIH TRENUTAKA?

Sveti otac Ivan Pavao II. jako je volio Hrvatsku i hrvatski narod. Imao sam priliku biti mu blizu i s njim putovati prilikom njegovih pastirskih pohoda Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini. Ti događaji zapisani su u mojim monografijama. Koliko je Sveti Otac volio hrvatski narod, istaknuo bih jednim primjerom. Jednom prilikom bio sam sa stricem u Vatikanu. Papa je prolazio kroz mnoštvo i kad je prolazio kraj mojeg strica, on mu je glasno doviknuo: "Sveti Oče,

Monografija 1995. se, što se tiče vizualnog identiteta, nastavlja na dvije moje prethodne monografije: 1991. i 1993., tako da ću njom zatvoriti svoju ratnu trilogiju

Hrvati vas vole." Sveti Otac na trenutak je zastao, okrenuo se prema njemu i na tečnom hrvatskom mu je odgovorio: "I Papa voli vas!" Posebna je povezanost bila između Ivana Pavla II. i hrvatskog naroda. Kakav je bio odnos svetog pape Ivana Pavla II. prema meni i mojem radu spoznao sam posredno, nakon nekoliko godina. Njujorški izdavač Calloway želio je izdati knjigu o svetom Ivanu Pavlu II. Kako se radi o velikom i uglednom nakladniku, u Vatikanu je njegove djelatnike osobno primio tadašnji državni tajnik Svete Stolice – kardinal Angelo Sodano. Nakon što su mu elaborirali što žele, on im je na to odgovorio: "Ako želite napraviti takvu knjigu, svakako potražite u Zagrebu gospodina Zorana Filipovića, jer Sveti Otac najviše voli njegove fotografije." Sama činjenica da sveti otac Ivan Pavao II. poznaje moj rad i da o njemu ima svoj sud najveći je kompliment za moj rad koji mi je ikad itko mogao dati.

TRENUTAČNO RADITE NA MONOGRAFIJI 1995., KOJA ĆE BITI POSVEĆENA GODINI POBJEDE, GODINI VOJNO-REDARSTVENE OPERACIJE OLUJA, ČIJU 30. OBLJETNICU USKORO OBILJEŽAVAMO. KOJE STE DOGAĐAJE DOKUMENTIRALI FOTOAPARATOM I ŠTO ČITATELJI MOGU OČEKIVATI? KOJI VAM JE DOGAĐAJ BIO OSOBITO DOJMLJIV?

Ja sam u vojno-redarstvenoj operaciji Oluja bio na kninskom bojištu. Međutim, budući da je sama bojišnica Oluje bila duga oko 700 km i nisam je mogao *pokrivati* sam, pozvao sam kolege da se udružimo u praćenju operacije. Svatko je imao svoje područje rada. Tekst monografije je gotov. Davor Marijan, naš vrsni povjesničar specijaliziran za noviju hrvatsku povijest, napisao je izvanredan tekst. Monografija se, što se tiče vizualnog identiteta, nastavlja na dvije moje prethodne monografije: 1991. i 1993., tako da ću ovom knjigom zatvoriti svoju ratnu trilogiju. Tim ću staviti točku na taj dio svojeg rada i naše povijesti. Moram priznati da sam tijekom same operacije Oluja, u stvari, jako malo snimao. Jako sam se bojao da se ne dogode neki mogući zločini s hrvatske strane. Budući da su hrvatski vojnici bili uglavnom zavičajno vezani uz područja koja su oslobađali i neki od članova njihovih obitelji su možda bili ubijeni u ratu, bojao sam se da ne učine nešto nesmotreno. Stoga sam počeo skupljati preostale Srbe po okolnim selima i voziti ih u bazu UNPROFOR-a u Kninu, da im se nešto ne bi dogodilo, da ne bi tu briljantnu operaciju oslobađanja Hrvatske zasjenili nepotrebnim zločinima.

Na prvoj crti s braniteljima osjećao sam se najsigurnije

Moje je srce tad zaigralo od sreće što se Oluja događa, ali nisam želio da operacija bude uprljana na bilo koji način i da naša trijumfalna pobjeda bude oskrnavljena na bilo koji način. Sjećam se jednog kolege fotografa Srbina iz Knina, koji mi je rekao da je na brzinu pobjegao i da mu je skupocjena oprema ostala u stanu te me je zamolio da mu je donesem, što sam i učinio. Nadam se da ćemo u duhu mojih dosadašnjih knjiga uspjeti dolično predstaviti Oluju i u ovoj našoj knjizi. Oluja je briljantno planirana vojna operacija, a još briljantnije provedena, te se njezina provedba izučava na mnogim vojnim učilištima svijeta.

ČIME SE DANAS BAVITE? NASTAVLJATE LI FOTOGRAFIRATI?

Snimam, ali uvijek ciljano. Sam sam svoj naručitelj. Uzimam kameru samo u dva slučaja: kad sam za to plaćen ili kad radim na nekom svojem projektu. Budući da je moja fotografska arhiva golema, s više od 250 000 snimaka i obiluje mnogim temama, to ja samo posegnem u nju i ideje se same nameću. Već neko vrijeme radim na jednoj posebnoj knjizi, našoj, hrvatskoj knjizi zahvale svetom papi Ivanu Pavlu II., naslovljenoj *Hrvatska spomen-knjiga svetome papi Ivanu Pavlu II.* U radu na knjizi okupio sam sve vodeće, naše i svjetske, teologe, povjesničare, intelektualce... Mislim da se svetom Ivanu Pavlu II. mi kao narod – Hrvati, i mi kao država – Hrvatska, nismo za njegova zemaljskog života dovoljno odužili za svu ljubav i podršku koju nam je bezrezervno i bez ikakve zadrške dao. Ova je knjiga, za koju se nadam da bi mogla izići sljedeće godine, pokušaj da taj propust ispravimo. Da, u zadnje vrijeme više pišem. Pisanje je naišlo na prepoznavanje i odobravanje struke. Akademik Pavao Pavličić rekao mi je nedavno da sam bolji pisac nego fotograf. To je veliki kompliment za moje pisanje, ali nije baš za moju fotografiju. Volim misliti da sam podjednako dobar i u jednom i u drugom.

